

Skriv løs med it

funktionel staveundervisning

Lærervejledning

Forord

Dette undervisningsmateriale er et resultat af projektet "Unge ordblinde skriver løs med it". Materialet er udviklet til og afprøvet i projektets effektundersøgelse.

Projektet er igangsat af Netværksbestyrelsen for ordblindeefterskolerne. Denne bestyrelse består af repræsentanter for landets ordblindeefterskoler, en repræsentant for Hjælpemiddelinstitutionen og en repræsentant for Dansk Videnscenter for Ordblindhed. Netværksbestyrelsen ønskede med projektet *Unge ordblinde skriver løs med it* at få klarlagt effekten af ordblindeefterskolernes store indsats for at få deres elever til at anvende it-hjælpemidler. Projektet blev gennemført som en effektundersøgelse, hvor der dels blev set på effekten af brug af ordforslagsprogrammet dels på effekten af undervisningsmaterialet. Læs mere om projektet i rapporten *Unge ordblinde skriver løs med it*. Rapporten kan downloades fra Dansk Videnscenter for Ordblindheds hjemmeside:

[http://www.dvo.dk/index.php?id=17&tx_ttnews\[tt_news\]=62&tx_ttnews\[backPid\]=1&cHash=1850aff2dd](http://www.dvo.dk/index.php?id=17&tx_ttnews[tt_news]=62&tx_ttnews[backPid]=1&cHash=1850aff2dd)

Undervisningsmaterialet er udviklet af Dansk Videnscenter for Ordblindhed. De lærere, der deltog i undersøgelsens eksperimentgruppe har medvirket til udviklingen, afprøvningen og gennemførelsen af effektundersøgelsens undervisningsforløb. En stor tak til alle lærere i eksperimentgruppen, der tålmodigt og med stort engagement har bidraget til processen og kvalificeringen af projektet i det hele taget. Uden deres indsigt, gode spørgsmål og kommentarer undervejs og efterfølgende, havde vi ikke nået et så godt resultat!

Audiologopæd, cand.mag. Karina Brunsgaard Bek har for Dansk Videnscenter for Ordblindhed på baggrund af alle de involverede læreres kommentarer og gode ideer revideret og yderligere kvalificeret materialet så det nu fremstår som det foreliggende samlede materiale. Tak til Karina for et grundigt og fagligt solidt stykke arbejde.

Der skal også lyde en tak til lektor Holger Juul fra Center for Læseforskning ved Københavns Universitet og til lærer Thora Hvelplund fra Bork Havn Efterskole for god sparring undervejs i hele projektets forløb.

Sidst men ikke mindst vil jeg gerne takke min tidligere kollega Stine Weiersøe Villadsen for godt makkerskab om undervisningsmaterialet og om projektet i dets første leveår.

Projektleder Julie Kock Clausen
Dansk Videnscenter for Ordblindhed
November 2009

Lærervejledning

Indhold

Undervisningsmaterialet består af 48 lektioner (å 45 minutter).

Hver lektion beskæftiger sig med et sprogligt emne inden for skriftens principper - lydprincip 1 og 2 (det fonematiske princip), betydningsprincippet (det morfematiske princip) og traditionsprincippet:

- **Lydprincip 1** som er det grundlæggende princip i skriften, foreskriver at der til hvert bogstav hører én lyd, fx i lydrette ord som *mus*, *sofa*, *tivoli*. At kunne udnytte lydprincip 1 er en forudsætning for at kunne udnytte de andre af skriftens principper.
- **Lydprincip 2** tager højde for de betingede lyde/lyd-følger, det at vokaler kan lyde anderledes, hvis de optræder i en anden kontekst, fx *i* → *is* [i] eller *fisk* [e]. Lydprincip 2 foreskriver også, at lang vokal markeres med efterfølgende enkeltkonsonant, mens kort vokal markeres med efterfølgende dobbeltkonsonant, fx *køle* og *kølle*.
- **Betydningsprincippet** foreskriver at orddele (morfemer) staves på samme måde, selvom de lyder anderledes i andre morfem-sammensætninger, fx lyder *tag* for sig selv helt anderledes end i *tagsten*, men det staves på samme måde. Bøjningsendelser hører også til i denne kategori: fx lyder navneforms-endelsen *-e* forskelligt i ord som *løbe* og *køre*, men den har samme stavemåde.
- **Traditionsprincippet** handler om de ordspecifikke stavemåder, dvs. de ord, som har deres egen særprægede stavemåde, fx *de* og *otte*. Her finder vi også fremmedords stavemåder.

Traditionsprincippet

betydningsprincippet

lydprincip 2

lydprincip 1

Lydprincip 1 er det grundlæggende princip i skriften, men modificeres altså af de andre principper.

Eleverne behøver ikke at have et indgående kendskab til skriftens principper for at lære at stave, men de skal lære at udnytte dem. Så for læreren er det en stor fordel at have indsigt i skriftens principper, fordi man dermed har indsigt i det, som eleverne skal lære at bruge, og man får et redskab til at kunne udvælge egnet ordmateriale.

De første 32 lektioner træner fonologi, dvs. skriftsprogets lydige elementer, mens de sidste 16 lektioner træner morfologi, dvs. betydningsaspektet i det danske sprog. Materialet er tænkt som en samlet pakke. Eleverne får det bedste udbytte af undervisningen, hvis de kommer igennem såvel opgaverne i det lydrette ordmateriale, de forskellige vokalkvaliteter, konsonantforvekslinger og konsonantklynger som morfemopgaverne.

I afprøvningen af materialet blev CD-ORD brugt som hjælpemiddel, fordi det er det mest udbredte program på ordblindedefterskolerne. Men de andre ordforslagsprogrammer, der findes på markedet, vil formentlig være lige så egnede at anvende i forbindelse med opgaverne.

Målgruppen

Spredningen i ordblindedelevs sproglige formåen er ganske stor. Hver lektion har et bestemt sprogligt formål og fokus, men der er mulighed for i de forskellige opgaver at differentiere i forhold til mængden af ordmateriale og ordenes sværhedsgrad, og hvorvidt øvelserne skal laves enkeltvis, i grupper eller fælles. Man må som lærer i hvert tilfælde vurdere, hvad eleverne får mest ud af.

Materialet er udviklet til gruppen af ordblindedefterskoleelever, men vil også være egnet til at undervise ordblindedelever på mellemtrinnet i folkeskolens specialundervisning samt voksne ordblindede.

Opbygning

Overblik over lektionernes indhold:

Lektion 1-4	Lektion 5-8	Lektion 9-12	Lektion 13-16	Lektion 17-20	Lektion 21-24
Lydrette ord 1	Lydrette ord 2	Vokal-kvaliteter 1	Vokal-kvaliteter 2	Konsonanter	Konsonant- klynger 1
Lektion 25-28	Lektion 29-32	Lektion 33-36	Lektion 37-40	Lektion 41-44	Lektion 45-48
Konsonant- klynger 2	Konsonant- klynger 3	Rodmorfemer og sammensatte ord	Forstavelser og aflednings- endelser	Bøjnings- endelser 1	Bøjnings- endelser 2

Materialet består af:

- Lærervejledning
- Undervisningsmateriale med bilagskatalog (til læreren)
- Opgavekatalog, til eleverne (skal udleveres elektronisk til eleverne)

Undervisningsmaterialet og bilagskataloget er henvendt til læreren, men den information, der står i materialet, skal videreformidles til eleverne.

Opgaverne i opgavekataloget er til eleverne. Opgavekataloget skal ligge elektronisk på elevens computer og indeholder kun de af lektionernes opgaver, som skal løses på computer. Til nogle lektioner skal der bruges bilag, som printes ud og kopieres til samtlige elever. Bilagene indeholder også tavler, som til nogle lektioner skal printes ud i stort format og med fordel kan hænges op i undervisningslokalet.

Hver lektion er bygget op på samme måde:

Til læreren: Forberedelse

Formål med lektionen

Til eleverne: Husker du?

Intro

Dagens fokus, mundtligt

Dagens fokus, skriftligt

Lyt & Ret

Dagens Joker

Dagens Duks og Elevduks

I bilag findes en tavle over *Dagens program*. Tavlen kan printes ud og hænges op i klassen, så eleverne bliver bevidste om den gentagne struktur, der er i hver af de 48 lektioner.

Forberedelse

I starten af hver lektion er der en forberedelsesliste, fx find ordmateriale, fluesmækkere, kopier bilag, indtal lydfile mv. Læs hver gang hele lektionen nøje igennem inden undervisningsstart.

Sørg for, at eleverne har et opgavekatalog og evt. lydfile liggende på deres personlige computer inden første lektions start.

Link til indtaling af lydfile: <http://audacity.sourceforge.net/> På denne side kan du gratis downloade programmet *Audacity*, hvor man kan optage og redigere lydfile.

Læg lydfile i en mappe for sig på elevernes elektroniske skrivebord. Sæt dem ikke ind i elevens opgavekatalog, fordi lydfile som en integreret del af et dokument kan blive sorteret fra i nyere versioner af Word.

Formål med lektionen

Hver gang et nyt emne introduceres, bliver formålet med det pågældende emne beskrevet, fx hvordan opmærksomhed på forskellige vokalkvaliteter kan lette stavearbejdet og brugen af CD-ORD. Eleverne får eksempelvis en *Dagens Duks*-huskeregel som lyder: *lyden [e] kan skrives med et i*. Når eleven får undervisning i hvilke lyde og bogstaver, der kan høre sammen, så indsnævres udvalget af mulige vokalkvaliteter, og eleven bliver i stand til at træffe et mere bevidst valg.

Husker du?

Hver lektion indledes med en ganske kort repetition af den forrige lektion, sådan at eleven får aktiveret tidligere lært stof og kan bruge det fremadrettet.

Introduktion til emnet

Når et nyt emne påbegyndes, er der ud over en formålsbeskrivelse, også en introduktion til emnet. Introduktionerne er henvendt til læreren, men de er tænkt som en vejledning i at formidle emnet til eleverne.

Dagens fokus, mundtligt

Hver lektion indledes med øvelser i sproglig opmærksomhed inden for dagens emne. Disse øvelser er mundtlige/delvist mundtlige og skal øge elevernes opmærksomhed på delelementer inden for emnet. Sproglig opmærksomhed er en væsentlig forudsætning for udvikling af god og sikker læse- og stavefærdighed, og derfor er det vigtigt at træne den sproglige opmærksomhed. Derudover er det afvekslende at træne både mundtligt og skriftligt.

Dagens fokus, skriftligt

I *Dagens fokus, skriftligt* fortsætter arbejdet med det sproglige emne, som er overskriften for den pågældende lektion. Der er forskellige skriftlige øvelser under *Dagens fokus, skriftligt*, og metodikken i lektionen kan veksle, men hver øvelse vil relatere sig til samme sproglige emne. Det er ikke lige relevant for alle opgaver at anvende CD-ORD, men det er integreret så meget som muligt.

Dagens Joker

Formålet med *Dagens Joker* er at træne brugen af detaljer og funktioner i CD-ORD, som er gavnlige at anvende, når man skriver. *Jokertegn* er fx ofte en genvej til det ord, man forsøger at skrive. I bilagene er der en tavle med jokertegnene og deres funktion. Print denne tavle ud og hæng den op i klasselokalet.

Dagens Joker handler også om at blive en mere bevidst bruger af CD-ORD. Derfor er der opgaver, som fører eleverne gennem forskellige detaljer i programmet, sådan at eleverne bliver mere fortrolige med programmet, og det vænner dem samtidig til at udnytte den viden og hjælp, som programmet rent faktisk tilbyder.

Lyt & Ret

Lyttekorrektur er et vigtigt redskab og en vigtig støtte i skriveprocessen, når man har vanskeligheder med skriften. Ved at lytte sin tekst igennem kan man som regel fange fejl og mangler i teksten. Men mange elever benytter sig ikke af muligheden for at lytte den producerede tekst igennem – måske fordi det tager tid. Med *Lyt & Ret* gøres eleven opmærksom på muligheden for at lytte og fange oplagte fejl og dermed nå frem til en bedre tekst.

Til dette formål er de to læsestrategier (indstillinger i CD-ORD) *Fra markør - Læs sætning ord for ord* eller *Læs fremad sætning for sætning* som regel velegnet. Derudover er det her vigtigt at indstille CD-ORDs læsehastighed til max 120 ord/min.

Dagens Duks og Elevduks

Dagens Duks er læresætninger eller huskeregler for dagens lektion. På den måde samles dagens lektion i få vendinger, som så kan anvendes fremadrettet i undervisningen. Herunder er alle *Dagens Duks* samlet på en tavle, som kan printes ud og hænges op i undervisningslokalet og uddeles til eleverne, sådan at et ekstrakt af hele undervisningsmaterialet gøres synligt og tilgængeligt så mange steder som muligt.

For at tilføje et metakognitivt aspekt til lektionerne, vil der være endnu en type duks – en *Elevduks*, som eleverne selv formulerer. Her opfordres eleverne til at formulere en eller flere huskeregler efter hver lektion. De skal på samme måde som *Dagens Duks* samles, så det kan munde ud i en liste eller tavle med regler, der opsummerer lektionernes indhold. Herved opmuntres eleverne til at forholde sig til det, de har lært, og de skal oven i købet formulere det i sætninger, som de kan huske og anvende i de følgende lektioner.

Læreren sørger for, at eleverne i den første lektion påbegynder et dokument, som skal gemmes under navnet *Elevduks*. I slutningen af hver lektion åbnes dokumentet, og eleven skriver en læresætning eller huskeregel.

Dagens Duks – skriv evt. ordeksempler til hver regel

Lektion 1-4

- Bogstavernes lyde frembringes forskellige steder i mundhulen
- Bogstaverne kan opdeles i vokaler og konsonanter
- Hver lyd kan skrives med et bogstav

Lektion 5-8

- I lydrette ord har hver lyd ét bogstav
- Antal vokaler = antal stavelser, i et ord
- Et ord har mindst én vokal/stavelse
- Vokalerne danner ordets skelet

Lektion 9-12

- Lang vokal → dobbeltkonsonant efter
- Kort vokal → enkeltkonsonant efter

- Lyden [e] kan skrives med et *i*-bogstav
- Lyden [æ] kan skrives med et *e*-bogstav
- Lyden [å] og lyden [o] kan skrives med et *u*-bogstav
- Lyden [å] kan skrives med et *o*-bogstav
- Lyden [ø] kan skrives med et *y*-bogstav

Lektion 13-16

- Vokalerne danner ordets skelet
- I lydrette ord har hver lyd ét bogstav
- Lang vokal → dobbeltkonsonant efter
- Kort vokal → enkeltkonsonant efter + den korte vokal ændrer evt. lyd

Lektion 17-20

- Konsonanter kan ligesom vokaler have forskellige lyde alt efter hvor i et ord de står
- *b* kommer efter en lang vokal
- *p* kommer efter en kort vokal
- *d* sidst i ord, udtales som *blødt* [d]
- *t* sidst i ord, udtales som [d] men skrives *t*
- *t* som anden lyd efter *s* lyder som [d] men skrives *t*
- *g* sidst i ordet/stavelser er blødt og kommer efter en lang vokal
- *k* er hårdt og kommer efter en kort vokal
- *k* lyder som [g], når det står sidst i ordet/stavelser, men skrives *k*

Lektion 21-24

- En konsonantklynge: fx to konsonanter *først* i ordet
- Det er den anden konsonant i klyngen som er sværest at høre
- En klynge *først* i ordet kan fx bestå af *st-*, *tr-*, *gr-*
- En klynge *først* i ordet kan fx bestå af *sp-*, *pr-*, *kr-*

Lektion 25-28

- Konsonanter kan have forskellige lyde alt efter hvor i et ord de står, fx *st* → [sd], *sk* → [sg]
- En konsonantklynge: fx tre konsonanter *først* i ordet
- [sj]-lyden er kun én lyd, men skrives med to konsonanter *sj*

Lektion 29-32

- En konsonantklynge: fx to konsonanter *sidst* i ordet
- Rimdel = den sidste del af ordet; fra vokalen og ud
- [ng]-lyden er kun én lyd, men skrives med to konsonanter *ng*
- En konsonantklynge: fx tre konsonanter *sidst* i ordet

Lektion 33-36

- Rodmorfem + rod morfem = sammensatte ord
- Limebogstaverne *e* og *s* kan lime rod morfemer sammen
- Rodmorfemer skrives på samme måde hver gang, selvom lyden ændres
- Nye ord kan opstå, når flere rod morfemer sættes sammen

Lektion 37-40

- En forstavelse ændrer betydningen af det ord det sættes på
- En afledning ændrer både ordets *betydning* og *ordklasse*
- Forstavelser og afledninger skrives altid på samme måde

Lektion 41-44

- Navneord er *ting, personer, begreber*
- Navneords bøjningsendelser er:
  - 'ingenting' (ental ubekendt)
  - -en, -et (ental bekendt)
  - -e, -r, -er, ingenting (flertal ubekendt)
  - -erne, -ene, -ne (flertal bekendt)
- Tillægsord beskriver navneordet nærmere. Bøjningsendelserne er:
  - 'ingenting'
  - -e
  - -t
- Tillægsord kan også gradbøjes:
  - -ere (2. grad)
  - -est (3. grad)

Lektion 45-48

- Udsagnsord beskriver *handlingen, aktiviteten*
- Udsagnsord bøjes i tid
  - førdatid → førnutid → datid → nutid → fremtid
- Nogle udsagnsord bøjes uregelmæssigt

Undervisningsmateriale med bilag *til læreren*

Lektion 1: Lydrette ord 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Print *Dagens Program* og to stk. skitse af *mundhulen*
- Print/klip et sæt bogstavbrikker til hver elev
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, skriftligt*
- Lav evt. printscreens af CD-ORDs indstillinger til *Dagens Joker*, som eleverne kan bruge til at navigere efter.

Overordnet formål med dette undervisningsmateriale

Forklar eleverne, at de næste 48 lektioners undervisning har til formål at gøre dem gode til at stave med ordforslagsprogrammet CD-ORD. For at kunne udnytte CD-ORD optimalt er man nødt til at være ret sikker i stavningen af de *første tre bogstaver* i et ord. Derfor sigter denne undervisning mod at lære eleverne at 'komme ind i ordene'. Forklar også eleverne, at det bliver udfordrende og måske svært, for undervisningen vil beskæftige sig med det, som de som ordblinde har allersværest ved – nemlig forbindelsen mellem lyd og bogstav.

Det er vigtigt undervejs i forløbet at gentage og tydeliggøre formålet med de 48 lektioner for eleverne.

Gennemgå kort siden med *Dagens program* for eleverne og hæng den op i undervisningslokalet.

Formål med de første fire lektioner

Når man arbejder med at udnytte de basale lydfølgeregler (lydprincip 1) i stavning af ord, så styrker man nogle meget væsentlige forudsætninger for at udvikle effektive stavfærdigheder. Mange ordblinde elever har netop vanskeligheder med at udnytte de basale lydfølgeregler i stavning, og der er en tæt sammenhæng mellem disse grundlæggende vanskeligheder og vanskeligheder med at opnå en tilstrækkelig læseforståelse og funktionel skrivefærdighed. Derfor arbejdes der i dette materiale først med at udvikle elevens udnyttelse af de basale lydfølgeregler.

Introduktion til emnet – bogstav-lyd-forbindelser

Kernen i ordblindhed er vanskeligheder med at forbinde bogstav og lyd, dvs. udnytte de basale lydfølgeregler i skriften. Dette skyldes en underliggende utilstrækkelig fonologisk opmærksomhed, nemlig at det for en ordblind elev kan være særdeles svært at opdele talte ord i enkeltlyde, fx *klam* → [k l a m] og at manipulere med disse enkeltlyde, fx 'fjern [l] fra *klam*' → *kam*. En tilstrækkelig fonologisk opmærksomhed er den vigtigste forudsætning for både læsning og stavning, det er simpelthen nødvendigt at kunne forbinde bogstav og lyd for

at blive god til at læse og skrive dansk. Hvis staveundervisning i det hele taget skal have en effekt, er det derfor relevant først at arbejde med at øge elevernes fonologiske opmærksomhed og evne til at forbinde bogstav og lyd på et helt basalt niveau (*lydprincip 1*). Det er forudsætningen for at kunne udnytte sammenhængen mellem lyd og bogstaver på et mere avanceret ortografisk niveau (*lydprincip 2*, lydfølgeregler/betingede lyde og *betydningsprincippet*, morfemer).

betydningsprincip *tag* staves *tag*, selvom lyden ændres:
[taw]-sten

lydprincip 2

snydelyde, fx *i* → [e] i *fisk* og *mase/masse*

lydprincip 1

ét bogstav = én lyd, fx *[f i l o s o f i]*

I lektion 1-8 om lydrette ord er arbejdet fokuseret på de basale bogstav-lydforbindelser med udgangspunkt i et helt lydret ordmateriale (ord stavet efter lydprincip 1). Det giver eleverne en stor tryghed at arbejde med helt lydrette ord, fordi de ved denne type ord kan stole på, at de staves, som de lyder. Denne tryghed kan give eleverne mod på at stave ord med mere komplicerede stavemåder.

Dagens fokus, mundtligt

Placer vokaler og konsonanter i mundhulen

Hver elev får et sæt bogstavbrikker. Eleverne opdeler dem i en bunke med konsonanter og en med vokaler. Tegn en skitse af mundhulen på tavlen eller vis bilaget frem og bed eleverne tegne deres egen mundhule og markere hvor lydene sidder, først en tegning hvor vokalerne plottes på, og dernæst en til konsonanterne.

Vokaler er svære at mærke. Eleverne skal helst kunne mærke, hvordan kæben bevæger sig mere og mere nedad, når man går fra *i* – *e* – *æ* – *a*, *y* – *ø* og *u* – *o* – *å*. Skriv de tre grupper af vokaler op i tilfældig rækkefølge på tavlen og få eleverne til selv at placere vokalerne på tegningen i den rigtige rækkefølge.

Konsonanter er lettere at mærke, hvilke siges ved læberne? - bagved tænderne? - i ganeområdet? - ved drøbelen? - nede i halsen ved stemmelæberne? - og hvilke af dem kommer ud af næsen hhv. munden? Prøv fx at sige [mmm] og så hold dig for næsen.

Snak også om *z x q c w*. Svarer deres lyd til nogle af de andre?

OBS! øvelsen har fokus på enkeltlyde – ikke på bogstavnavne. Sig derfor fx [mmmmm] for lyden [m] ikke [æm]!
[b d g]er svære lyde at sige. [p t k] er nemmere at 'få lyd på' fordi de er aspirerede ('pustede').

Dagens fokus, skriftligt

Sæt en vokal og en konsonant sammen

Brug bogstavbrikkerne. Hvilke brikker kan to og to forbindes til ord? bi, to, ko osv. (Det kan være nødvendigt at genbruge vokalerne). Lav ord af alle konsonanterne, evt. undtagen *x z q c w*.

Lyt & Ret

Alle børnene..

Introducer eleverne til *Alle børnene*-vitser med fx 'Alle børnene kiggede ind i vaskemaskinen. Undtagen Knud, han kiggede ud'.

Eleverne skal lytte til sætningerne med CD-ORD. Der mangler et ord i hver sætning. Indsæt det manglende ord og lyt efter, om sætningen så er ok.

Alle børnene gik på stylder. Undtagen Steen, havde ingen ben.

Alle børnene sad på toilettet. Undtagen Knud, han blev skyllet.

Alle børnene sprang med faldskærm. Undtagen Henning, han sprang uden, for elskede spænding.

Alle børnene havde hånden nede i blenderen. Undtagen Bente, det hende der tændte.

Alle børnene vaskede gulv. Undtagen Knud, han blev brugt klud.

Alle børnene fodrede hunden, undtagen Arne, var hans arme.

Dagens Joker

Dagens Joker handler om indstilling af CD-ORD's ordforslagsliste. Hver elev skal nu opsætte forslagsvinduet, så det kommer til at se ud, som eleven ønsker det. I CD-ORD's indstillinger under *Modul: Ordforslag*, fanen *Vindue* kan ordforslagslistens udseende opsættes. Vælg fx pink eller grøn som baggrundsfarve.

Bemærk anbefalingerne:

vælg fx

- Markér forslag med farve
- Skrifttype. Det anbefales at vælge *Størrelse 12*
- Begræns forslag: det anbefales at indstille *Antal tegn før forslag gives* til 2.
- Ordlistens opbygning
- Ordlistens visning
- Indstilling hastighed, max 120 ord minut
- Indstilling korrekturlæsning 'fra markør, læs sætning for sætning.'
- Vælg stemme

Den valgte opsætning kan justeres efter behov.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dokumentet skal oprettes ved denne første lektion.

Dagens Duks

- Bogstavernes lyde frembringes forskellige steder i mundhulen

Dagens program

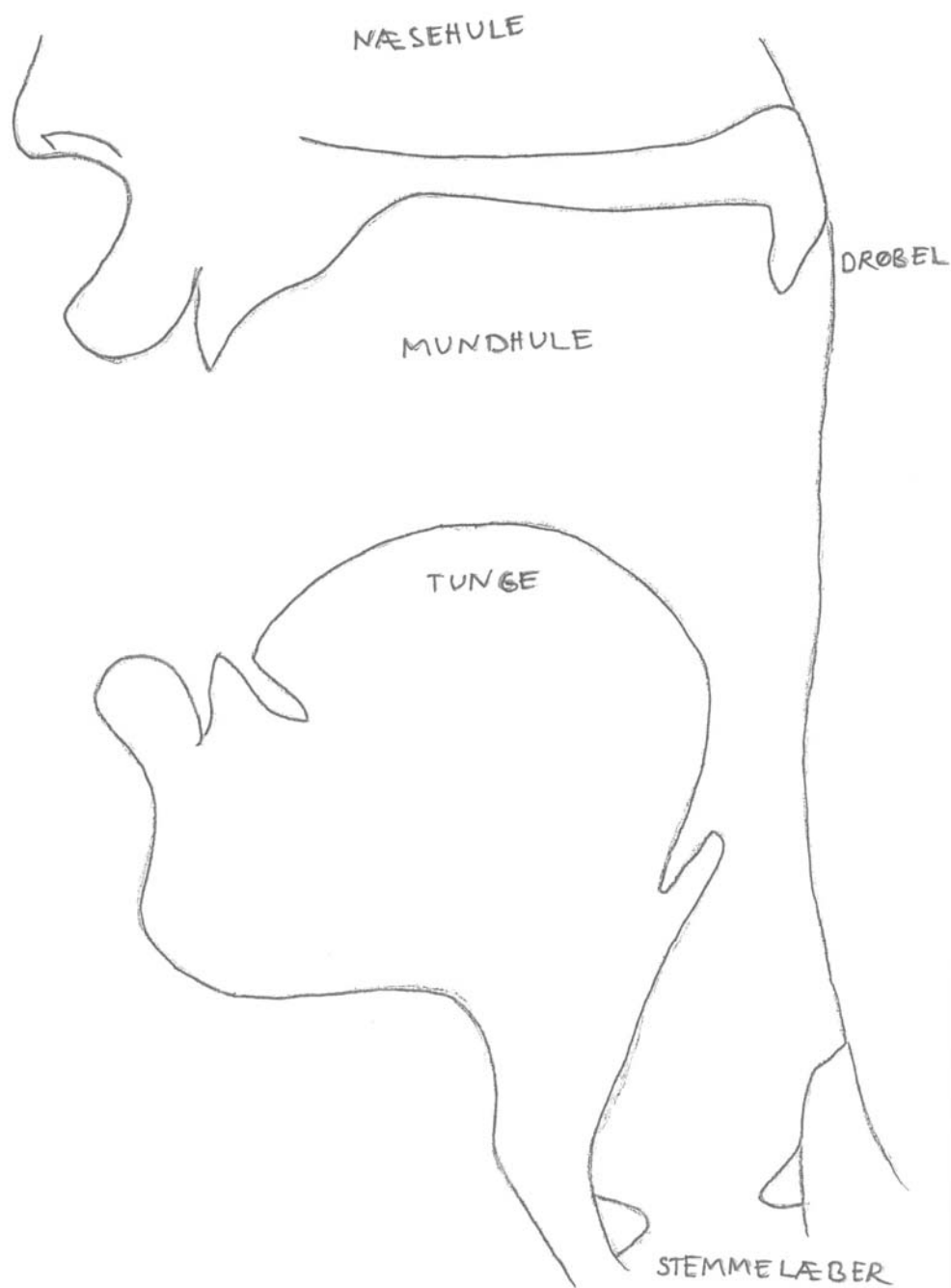
- Husker du?
- Dagens fokus, mundtligt
- Dagens fokus, skriftligt
- Lyt & Ret
- Dagens Joker
- Elevduks
- Dagens Duks

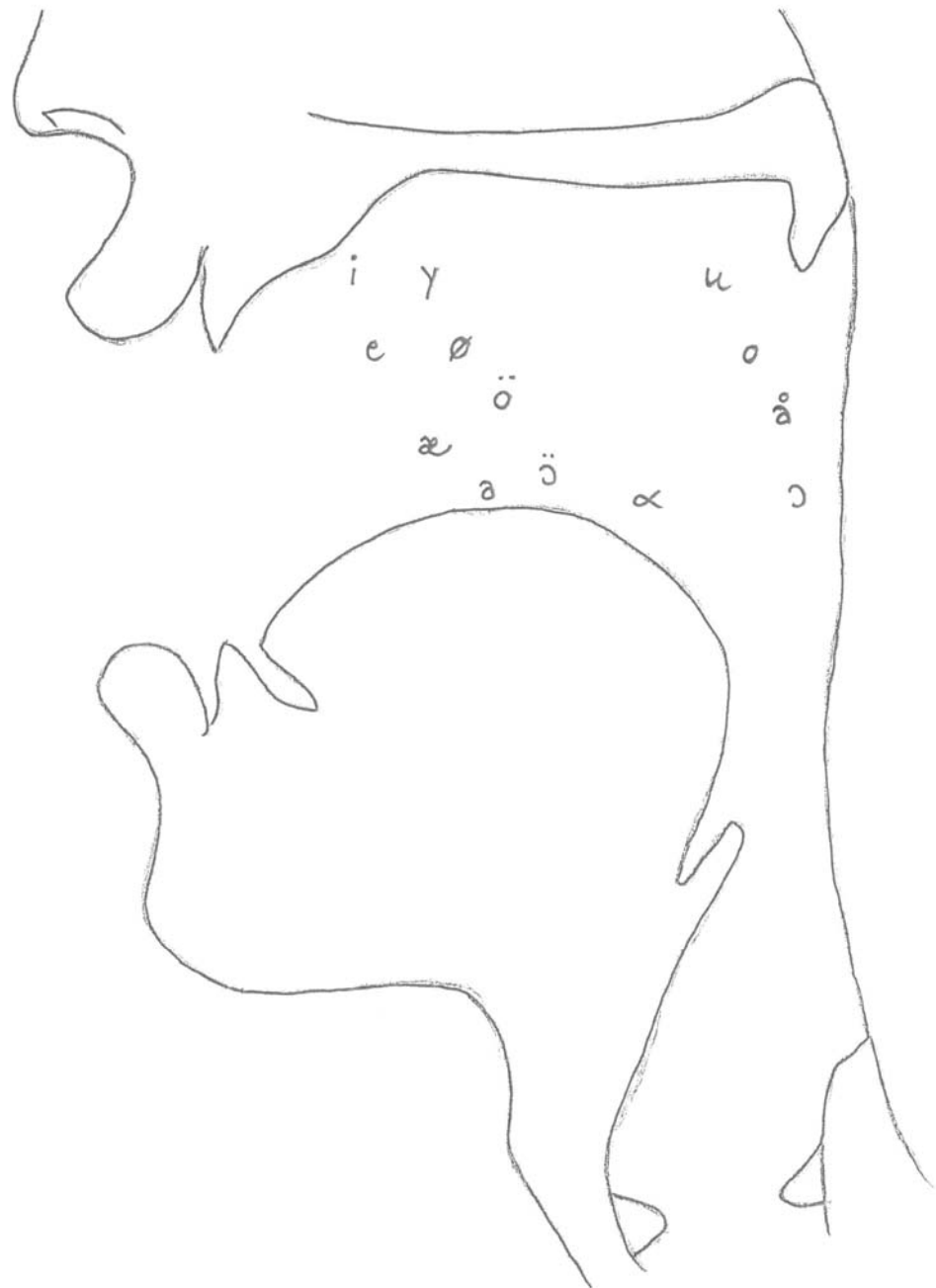
	fortunge		mellemtunge	bagtunge
høj *ks (kæber lukket sammen)	i <i>vise</i>	y <i>hyle</i>		u <i>fugle</i>
halvhøj ks	e <i>dele</i>	ø <i>løve</i>		o <i>sole</i>
midt ks		ö <i>høne</i>		å <i>låne</i>
halvlav ks	æ <i>hvæse</i>			
lav ks (kæber helt åbne)	a <i>tale</i>	ö <i>røre</i>	∞ <i>frase</i>	ɔ <i>hånd</i>

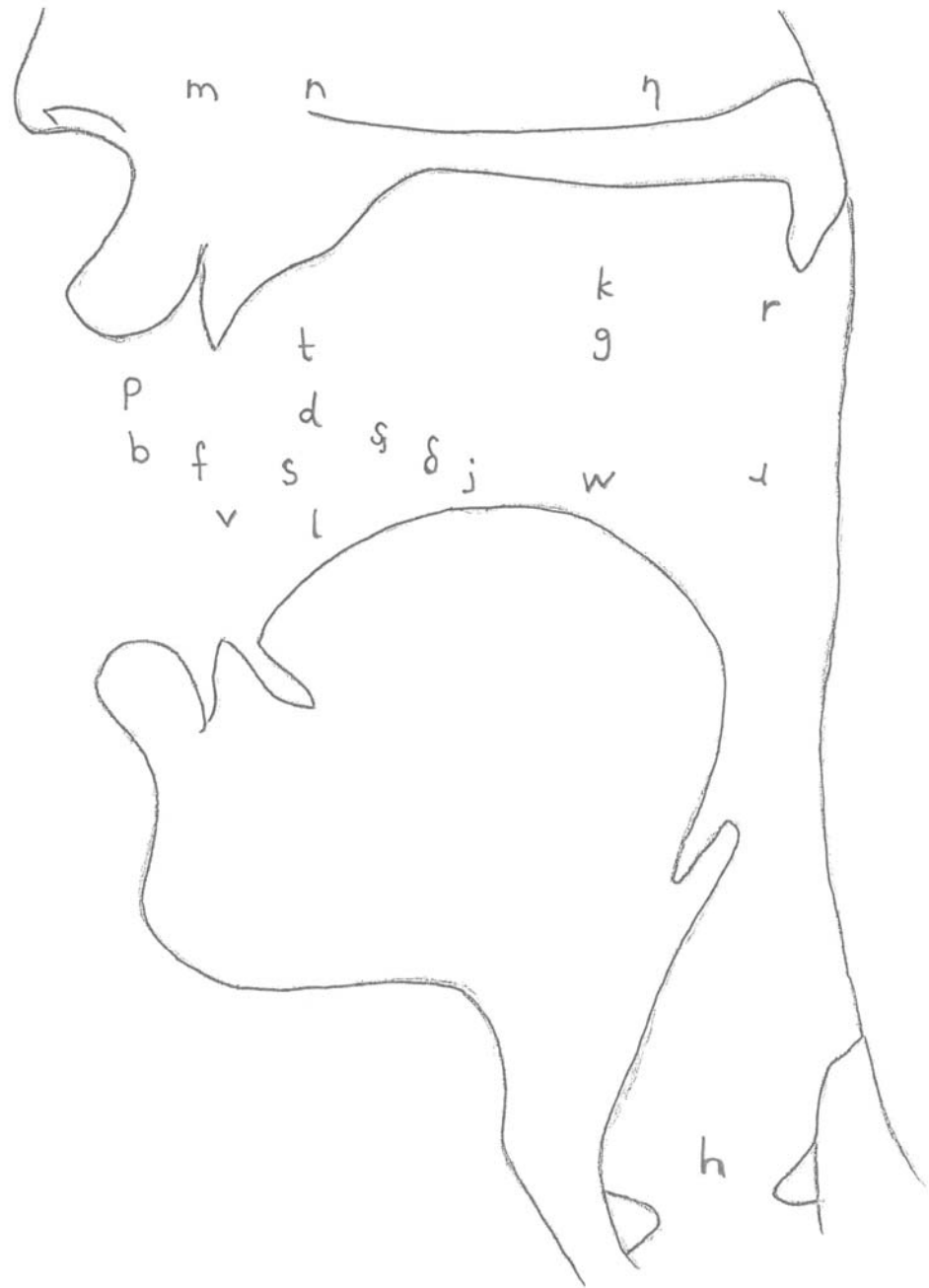
Inspireret af N. Grønnum (2007). *Rødgrød med fløde*. (*ks = kæbestilling).

	bi-labial (læber)	labio-dental (læbe-tænder)	alveolær (randen bag tænderne)	alveo-palatal (ml. rand og hårde gane)	palatal (hårde gane)	velær (bløde gane)	supra-faryngal (ved drøbelen)	glottal (ved stemmelæberne)
lukke-lyde	p <i>pil</i> b <i>bil</i>		t <i>tal</i> d <i>dal</i>			k <i>kat</i> g <i>gå</i>		
hæmme-lyde		f <i>få</i> v <i>vi</i>	s <i>si</i>	ʃ <i>sjap</i>	ʒ <i>fod</i>			h <i>hus</i>
næselyde	m <i>må</i>		n <i>nå</i>			ŋ <i>eng</i>		
flydelyde			l <i>lå</i>				r <i>rå</i>	
halv-vokaler					j <i>ja</i>	w <i>hav</i>	ɹ <i>år</i>	

Inspireret af N. Grønnum (2007). *Rødgrød med fløde*.

a	b	c	d	e	f	g
h	i	j	k	l	m	n
o	p	q	r	s	t	u
v	x	y	z	æ	ø	å

Lektion 2: Lydrette ord 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt* og *Dagens fokus, skriftligt* (se bilag)
- Husk bogstavbrikker

Husker du?

Snak om, hvor lydene er placeret i mundhulen, kom ind på vokaler og konsonanter hver for sig. Hvilke vokallyde kan man sige med kæberne næsten helt lukkede? Hvilke konsonantlyde siges ved læberne, ved tænderne? ...osv. Husk at øvelsen har fokus på enkeltlyde – ikke på bogstavnavne.

Lad hver elev sætte en konsonant og en vokal sammen til et ord.

Dagens fokus, mundtligt

Enkeltlyd – analyse og syntese (med bogstavbrikker til hjælp)

Denne opgave træner analyse og syntese med lydrette ord med forskellig længde. Opgaven sigter mod at øge elevens indsigt i skriftens lydlige opbygning.

Ordmaterialet findes i bilag (liste med helt lydrette ord med fra to bogstaver og opefter).

I lektion 9 undervises i forskellen mellem korte og lange vokaler. Vent derfor med at tale om vokallængdeforskel.

Lav først øvelserne med *lydanalyse* (et ord skilles ad i enkeltlyde), herefter *lydsyntese* (enkeltlyde samles til et ord).

Analyse: læreren eller en elev siger fx ordet *rosa*. En elev analyserer ordet i enkeltlyde og lægger en bogstavbrik på bordet for hver lyd: [r] [o] [s] [a]. Til sidst siges ordet i sin helhed igen *rosa*.

Hver elev skal minimum have 5 ord.

Syntese: læreren eller en elev siger, opdelt i enkeltlyde, ordet *foto* – og lægger en bogstavbrik på bordet for hver lyd: [f] [o] [t] [o]. Eleven foretager syntese, dvs. trækker ordets enkeltlyde sammen og siger hele ordet *foto*.

Hver elev skal minimum have 5 ord.

Syntese-leg

Opdel eleverne i to hold og lav en syntese konkurrence. Hvert hold vælger et ord fra listen med lydrette ord (fx *kat*), og hver person på holdet tildeles et bogstav i ordet (brug evt. bogstavbrikker). Holdet stiller sig op på en række og person 1 siger [k], person 2 [a], og person 3 [t/d]. Det andet hold skal nu gætte, hvilket ord der er tale om.

Legen kan senere udbygges med stumme bogstaver, (den elev som har det stumme bogstav siger ingenting), dobbeltkonsonanter (to elever går sammen om en lyd), osv.

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Stavelsesskrivning

I arbejdet med basale bogstav-lyd-forbindelser (lydprincip 1) kan der med fordel undervises i stavelsesdeling. Stavelsesdeling er et godt redskab til at opdele ukendte længere ord i overskuelige enheder, især de længere lydrette ord som kun indeholder *et* rod morfem (fx *vitamin, roligan, anonym, dynamo, pelikan, kimono, kakao, pesetas, tulipan* eller lydrette egennavne inden for hver elevs særlige interesseområde, fx fodboldpersonligheder: *Platini, Maradona, Romario, Kaká, Pelé* osv.)

Formålet med stavelsesdelingen er at gøre eleven i stand til at stave det ukendte ord ved at udnytte sit kendskab til basale bogstav-lyd-forbindelser stavelse for stavelse.

Når man arbejder med stavelser, er det nødvendigt at tale om, at alle danske ord har mindst én stavelse. Og at det er vokalen, der udgør grundstammen i stavelsen. Antallet af stavelser svarer normalt til antallet af vokaler – det kan dog afvige i nogle navne, fx *Jeanette* og *Juul* og i ord som *igloo* og *zoo*.

Vokaler er nødvendige for at kunne skabe et ord, undtagen i akronymer som *dvd, cd, mp3* osv. (Måske bruger eleverne også akronymer i sms-sprog: *brb* (be right back) *lol* (laughing out loud) osv.

Læreren udtaler tydeligt et langt lydret ord, fx *anatomi* og beder eleverne afgøre, hvor mange stavelser der er i ordet. Eleverne gentager ordet, tæller og sætter streger på et stykke papir for hver stavelse i ordet. Læreren gentager ordet tydeligt, og sammen med eleven afgøres det, om eleven har sat det rette antal streger. Dernæst skriver eleven de enkelte stavelser på stregerne for til sidst at skrive ordet samlet. Tilpas ordmaterialet til de enkelte elevs niveau.

Husk *Lyt & Ret* – se nedenfor.

Lyt & Ret

Her skal eleven skrive ordene fra *Dagens fokus, skriftligt* ind i et worddokument og bruge lyttekorrektur.

Introducer eleverne til korrekturlæsning:

- Lyt det skrevne igennem sætning for sætning/ord for ord. Brug en læsehastighed på max 120 ord/min. Ret, hvis der viser sig nogle fejl.
- Lyt igennem igen. Står der det forventede? Lyder det rigtigt? Er alle ord med? Er endelserne korrekte?

Dagens Joker

Repetér hvordan man indstiller CD-ORD, så det fungerer bedst muligt. Husk anbefalingerne.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Bogstaverne kan opdeles i vokaler og konsonanter

Lydrette ord

Ordmateriale:

(2 bogstaver)

is, ko, to, so, tøj, tå, sø, si, ri, ti, ni, du, pi, vi, ja, le, lo, ly, rå, må, bi, da, dø, fe, ål, øl, æg, se, ny

(3 bogst.)

bål, føl, grå, hyl, hæl, lim, lyn, lys, min, myg, møl, nål, pil, ris, sal, slå, sol, syn, tro, uro, vis, glo, blå, bal, bil, bas, ben, byg, bus, bøf, bås, fru, gas, hus, hus, løb, vås, vin, syl, sin, pli, pæn, mus

(4 bogst.)

blus, dans, dato, feta, film, foto, frys, glas, gnom, grib, gris, have, knas, krus, kryb, lama, nabo, næse, prut, rosa, smal, snus, tabu, vals, asyl, atom, avis, blæs, bryn, data, kemi, kilo, puls, lian

(5 bogst.)

altan, antal, april, banjo, bonus, bopæl, dosis, fasan, gebis, kamin, metro, piano, saldo, sømil, tyfon, kakao, banal, banan, beløb, divan, dæmon, fidus, human, vokal, virus, total, pedal, minus

(6 bogst.)

ananas, anonym, bikini, citron, citrus, dynamo, globus, global, håbløs, kasino, koloni, kalkun, melodi, megafon, matros, muslim, politi, patron, ritual, risiko, sandal, sollys, sultan, symbol, symfoni, valuta, vulkan, økonom, profil, mikado, salami

(7 bogst.)

anatomi, biologi, digital, fantasi, geologi, husblas, kapital, kokain, legitim, minibuss, minimal, monopol, monoton, pelikan, pyroman, problem, roligan, tulipan, teologi, trilogi, vitamin, vinglas, økonomi, økologi, legitim, symfoni, pesetas, husblas

(Flere bogst.)

antibiotika, datalogi, dominans, diagonal, feminin, filosofi, ideologi, kronologi, mikrobiologi, mytologi, mikrofon, penalthus, økonoma

Lektion 3: Lydrette ord 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens Fokus, mundtligt*
- Find papirklips/plasticbrikker, ca. 10 stk. pr. elev
- Forbered individuelt ordmateriale til *Dagens fokus, skriftligt*
- Indtal evt. diktator i rammesætninger på lydfil

Husker du?

Gennemgå et par eksempler på, at ord kan opdeles i enkeltlyde (analyse), og at enkeltlyde kan sættes sammen til ord (syntese).

Snak også om, hvordan det forholder sig med antal vokaler og antal stavelser i et ord? Er det det samme? Gennemgå et par eksempler.

Dagens fokus, mundtligt

Enkeltlyd – analyse og syntese (kun med papirclips/brikker til hjælp)

Til denne lektion bruges kun papirklips eller andre brikker som støtte til analysen/syntesen. Ord materialet findes i bilag til lektion 2.

Lav først øvelserne med *lydanalyse*, herefter *lydsyntese*.

Analyse: læreren/en elev siger fx ordet *vitamin*. En elev analyserer ordet i enkeltlyde og lægger en klips/brik på bordet for hver lyd: [v] [i] [t] [a] [m] [i] [n]. Til sidst siges ordet i sin helhed igen *vitamin*.

Hver elev skal minimum have 5 ord.

Syntese: læreren/en elev siger fx ordet *ananas* opdelt i dets enkeltlyde – og lægger evt. en klips/brik på bordet for hver lyd: [a] [n] [a] [n] [a] [s]. Eleven foretager syntese, dvs. trækker ordets enkeltlyde sammen og siger hele ordet *ananas*.

Hver elev skal minimum have 5 ord.

Syntese-leg

Gentag konkurrencen fra sidste lektion. Vælg evt. længere ord.

Dagens fokus, skriftligt

Skrivning af lydrette ord

Læreren forklarer eleverne om lydrette ord. Der er tale om ord med en simpel struktur, hvor det lader sig gøre at sætte ét bogstav til hver lyd. Giv eksempler på ord og lad selv eleverne komme med eksempler.

Brug også elevernes navne. Hvem har lydrette navne? Lad eleverne skrive deres navne på tavlen eller på papir/navneskilte som de lyder.

Fx *Tåmas, Anø, Maunus, Ana, Mia, Kasbå ...*

Lad herefter eleverne lave en 'diktat' med CD-ORD (brug listen med lydrette ord fra lektion 2). Eleverne skal åbne et worddokument.

Formålet med øvelsen er alene at træne bogstav-til-lyd-sammenhængen med ord, hvor denne sammenhæng er entydig og dermed giver mening. Så der er altså ikke tale om en diktat i traditionel forstand, hvor eleven *testes* i bestemte ordstrukturer.

OBS! Slå alternative ordforslag fra. Disse er ikke nødvendige, når der udelukkende skal skrives lydret.

Læreren har evt. indtalt ordene i en sætning til eleven på en lydfil. Læreren finder selv korte kontekstrammer, der støtter skrivningen med CD-ORD, fx 'Giv mig en *is*, skriv *is*'. 'Byd hende op til *dans*, skriv *dans*'

Alternativt kan læreren i forvejen have skrevet rammesætningen i et worddokument og så lade eleven skrive målordet ind.

Indtaling af lydfil: <http://office.microsoft.com/da-dk/word/HP052573441030.aspx>

Øvelsen kan differentieres ved at lade de elever, der har sværest ved stavning skrive med CD-ORD, mens de elever der har brug for mere udfordring, skriver uden og evt. retter bagefter med CD-ORD.

Giv den enkelte elev et ordmateriale, der passer til vedkommendes niveau, således at eleven udfordres, men stadig har mulighed for at løse opgaven.

OBS! Hvis eleverne skriver med CD-ORD, er det vigtigt, at ordene indgår i en kontekst, så programmets konteksthjælp kan udnyttes. Programmet giver kun relevant hjælp til helt korte ord, hvis disse indgår i en sætning.

Lyt & Ret

Alle børnene...

Fortsæt med *Alle børnene*-vitserne, hvor eleverne skal indsætte det manglende ord og lytte efter, om sætningen så er ok.

Alle børnene sikkert gennem minefeltet, undtagen Thøger, ham brugte de som søger.

Alle børnene kom ud konservesfabrikken, undtagen Åse, hun kom på dåse.

Alle børnene kom med storken, undtagen Otto, blev vundet i lotto.

Alle børnene sne i hovedet, undtagen Lise, hun fik en flise.

børnene grillede og var glade, undtagen Christen, det var ham der lå på risten.

Alle børnene tyggede flødekarameller, undtagen Lis, hun glemte sit gebis.

Alle børnene legede tagfat, undtagen Åge, han stoppet af en låge.

Alle børnene dykkede, undtagen Bente, det var hende, de hente.

Dagens Joker

Hvis eleven skal have gavn af CD-ORD, er det vigtigt, at de også bruger den hjælp, som programmet tilbyder i form af listen med ordforslag. Mange er længe om at vænne sig til at kigge op fra den tekst, de kæmper med at skrive og så kigge hen på de ordforslag, som programmet foreslår. Øvelsen her har til formål at tvinge eleverne til at kigge på ordforslagslisten hver gang, de har skrevet to-tre bogstaver.

Læreren læser ord for ord det, som eleverne skal skrive, men eleverne må ikke skrive hele ordet, de skal efter to-tre bogstaver kigge over på listen med ordforslag og finde ordet dér. I denne øvelse bruges sangen *Kvinde min* af Kim Larsen. Læreren siger: 'Kvinde', og eleverne begynder at skrive. Når de har skrevet et-to bogstaver, kigger de på listen og vælger det rette ord. De vælger det med genvejstast eller ved dobbeltklik, eller hvordan de er vant til at bruge ordlisten.

Herefter læser læreren: 'min'. Eleverne skriver, og efter to bogstaver skal de kigge i listen, finde ordet og vælge det med genvejstast eller dobbeltklik. Læreren læser: 'jeg'. Eleverne skriver to-tre bogstaver, kigger op på listen og vælger ordet. Sådan fortsætter øvelsen, til alle ti verselinjer er læst op.

Kvinde min jeg elsker dig
og jeg ved du elsker mig
og hvad der så end sker
åh la det ske
for jeg er din
og selv om vi har skændtes tit
og du har grædt og lidt
når det har været slemt
så glem det nu
for jeg er din.

Lyt selv efter: <http://www.youtube.com/watch?v=XwA7bBvm0IY>

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes, var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Hver lyd kan skrives med et bogstav

Lektion 4: Lydrette ord 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Indtal evt. ord på lydfil til *Dagens fokus, mundtligt*
- Forbered individuelt ordmateriale til *Dagens fokus, skriftligt*
- Indtal evt. diktatorord i rammesætninger på lydfil

Husker du?

Snak om hvordan hver lyd repræsenteres af ét bogstav i lydrette ord. Hvem havde lydrette navne? Lav analyse og syntese af to-tre af de lange lydrette ord fra sidste lektion.

Dagens fokus, mundtligt

Rim – hvilket ord rimer ikke?

Læreren oplæser ordene, og eleverne svarer på skift. Alternativt har læreren indtalt ordene på en lydfil og lader eleverne arbejde individuelt eller i par ved at nedskrive svarordet.

Brug ikke CD-ORD til denne øvelse, det vil fjerne fokus fra rimet.

Indtaling af lydfil: <http://office.microsoft.com/da-dk/word/HP052573441030.aspx>

Ordmateriale:

(3 ord)

ti – lå – så

hus – tag – sus

ly – sy – nå

gal – mål – sål

hat – skat – hus

bil – stil – stol

kop – krus – stop

hvile – gule – fugle

hus – kat – mus

(4 ord)

stige – trappe – pige – lige

daske – maske – mappe – vaske

væg – skæg – læg – mur

nål – stål – mal – skål

negl – saks – fejl – stejl

Dagens fokus, skriftligt

Skrivning af lydrette ord

Fortsæt diktat-øvelsen med CD-ORD. Eleverne åbner worddokumentet. Husk at slå alternative forslag fra.

Lad eleverne lytte til de indtalte sætninger, eller læs op, fx 'du skal synge i en *mikrofon*, skriv *mikrofon*'.

Husk at der kan differentieres ved at lade de elever, der har sværest ved stavning skrive med CD-ORD.

Lyt & Ret

Her får eleven nogle sætninger med de lange lydrette ord. Der er fejl i nogle af de lydrette ord. Eleven skal lytte efter med CD-ORD, indsætte den rigtige lyd og lytte efter, om sætningen så er ok.

Pigerne render rundt på stranden i bitini

Der er kun én kulipan i min have

Det lille ram løb rundt på marken og legede dagen lang

Der skal helst godt med cipron i den drink

Der er en god udsigt fra min alfan

En mabros gik i land

Den vulgan går snart i udbrud

En alanas er faktisk en meget mærkelig frugt

Dagens Joker

Fortsæt øvelsen med *Kvinde min (vers 2)* hvor eleverne opmuntres til at kigge på ordforslagslisten hver gang de har skrevet 2-3 bogstaver.

Læreren læser op.

Åh, jeg har hustlet
og spillet tosset
og jeg har snydt dig ja
og skammet mig
og stjålet af din kærlighed
du ved besked.
åh ja
åh ja
wowwa og bababiliåh

for du er stadigvæk akkurat lige så smuk
som allerførste gang da du kyssede mig
så inderligt
så inderligt.

Lyt selv efter: <http://www.youtube.com/watch?v=XwA7bBvm0IY>

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Opsamling *Dagens Duks* og *Elevduks* lektion 1-3

Lektion 5: Lydrette ord 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Indtal evt. ord på lydfil til *Dagens fokus, mundtligt*

Husker du?

Snak om, hvad det er, der gør, at et ord rimer. Kan eleverne komme med nogen eksempler på lydrette rimord? Skriv dem op på tavlen.

Og hvad er det nu, man kan være sikker på med de lydrette ord? Tag to-tre af de lange lydrette ord, stavelsesdel dem og skriv dem op på tavlen stavelse for stavelse.

Dagens fokus, mundtligt

Hvilket ord har ikke samme første lyd som de andre?

Læreren oplæser ordene, og eleverne svarer på skift. Eller læreren har indtalt ordene på en lydfil og lader eleven nedskrive svarordet. Brug ikke CD-ORD i denne øvelse.

Ordmateriale:

sukker – stål – mukker

slå – sko – blå

luske – leve – fuske

vande – lande – vi

vaks – sugerør – saks

sommer – fure – sure

mad – bad – mine

min – måske – din

kravle – navle – nummer

mus – bus – blød

kande – kop – æble

gaffel – giraf – kniv

pande – pisk – gryde

dame – tørke – drikke

barn – skarn – bruse

gumle – kaffe – gås

gryde – kop – gris

prægtig – blå – pige

jul – rejse – jeg

hals – gik – hår

Dagens fokus, skriftligt

Skriv med de lydrette ord

Tag fat i diktatorordene fra lektion 3 og 4 og tal om deres betydning.

Læreren beder eleverne om at skrive en sætning hver for sig eller parvis, hvori der indgår så mange lydrette ord som muligt – for at få en forståelig sætning er man nødt til at supplere med andre ord. Hvem kan få flest lydrette ord i en sætning? Hvis det er nødvendigt, må ordene bøjes.

Eksempelsætning: *en pyroman i bikini smed en citron plus en tulipan på feminine Leos altan.*

Lyt & Ret

Alle børnene...

Fortsæt med *Alle børnene*-vitserne, hvor eleverne skal indsætte det manglende ord og lytte efter om sætningen så er ok.

Alle børnene stod i vand til halsen. Undtagen Trille, hun for lille.

Alle børnene løb ud af den brændende skole. Undtagen han havde ingen ben.

Alle børnene kom sikkert ud fra slagteren. Undtagen Lars, han var hakket til.

Alle børnene sad på fryseren. Bob, han ville op.

Alle børnene det kongelige bryllup. Undtagen Noah, han så Drengene fra Angora.

Alle børnene kom ud af junglen, undtagen Camilla, hun blev gift en gorilla.

Alle børnene havde bukser, Lotte, hun var skotte.

Dagens Joker

Gentag øvelsen hvor eleverne opmuntres til at kigge på ordforslagslisten hver gang, de har skrevet 2-3 bogstaver. Denne gang med Nephews *Ordenspoliti*. Læreren læser op.

De tror hvad de si'r - vi si'r hvad vi tror
de gør hvad de ved - vi ved hvad vi gør
de spår hvad de kan - vi kan hvad vi spår
vi si'r hvad vi gør - og de gør hvad vi si'r

Hvornår går det i sig selv?

Hvor er mit ordenspoliti?
hvor er mit køter-alibi?
hvor er min candy-kolibri?
hvor er mit ordenspoliti?

Og min Casio time
kommer altid i vejen
men det går i sig selv
når jeg slår den ihjel

Lyt selv efter på: <http://www.youtube.com/watch?v=0noMqJzuMeY>

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes, var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- I lydrette ord har hver lyd ét bogstav

Lektion 6: Lydrette ord 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Indtal evt. ord på lydfil til *Dagens fokus, mundtligt*
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, skriftligt*

Husker du?

Tag nogle af sætningerne med de lydrette ord fra sidste lektion frem. Hvem kunne lave den længste sætning? Lad eleverne læse nogle af deres sætninger op og lav syntese med nogle af de lydrette ord.

Dagens fokus, mundtligt

Hvilket ord har ikke samme første lyd som de andre?

Læreren oplæser ordene og eleverne svarer på skift. Eller læreren har indtalt ordene på en lydfil og lader eleven nedskrive svarordet. Brug *ikke* CD-ORD i denne øvelse.

Ordmateriale:

reje – rider – sidder

jumbo – jakke – hikke

huske – råbe – håbe

tand – ske – tal

male – nabo – næse

lege - nyse – lyse

ugle – ufo – fugle

dag – tag – dal

nag – lag - lam

gyse – gase – kyse

elefant – egeren – æble

bære – parre – pære

Syntese-leg

Gentag konkurrencen. Vælg fra de længste ord på listen med de lydrette ord, eller lad eleverne selv finde på ord.

Dagens fokus, skriftligt inkl. Lyt & Ret

Stavelsesskrivning

Gentag øvelsen med stavelsesskrivning. Læreren udtaler tydeligt et langt lydret ord, fx *mikrobiologi* og beder eleverne afgøre, hvor mange stavelser der er i ordet. Eleverne gentager ordet, tæller og sætter streger på et stykke papir for hver stavelse i ordet. Læreren gentager ordet tydeligt, og sammen med eleven afgøres det, om eleven har sat det rette antal streger. Dernæst skriver eleven de enkelte stavelser på stregerne for til sidst at skrive ordet samlet. Tilpas ordmaterialet til de enkelte elevs niveau.

Husk *Lyt & Ret* – se nedenfor.

Lyt & Ret

Her skal eleverne skrive ordene fra *Dagens fokus, skriftligt* ind i et worddokument og bruge lyttekorrektur.

Repetér reglerne for korrekturlæsning:

- Lyt det skrevne igennem sætning for sætning/ord for ord. Brug en læsehastighed på max 120 ord/min. Ret hvis der viser sig nogle fejl.
- Lyt igennem igen. Står der det forventede? Lyder det rigtigt? Er alle ord med? Er endelserne korrekte?

Dagens Joker

Fortsæt øvelsen med Nephews *Ordenspoliti (vers 2)* hvor eleverne opmuntres til at kigge på ordforslagslisten hver gang de har skrevet 2-3 bogstaver. Læreren læser op.

De gør hvad de tør - vi tør hvad vi gør
de bli'r hvad de er - vi er hvad vi bli'r
de ser hvad de flår - vi flår hvad vi ser
vi si'r hvad vi hører - og de hører hvad vi si'r

Hvornår går det i sig selv?

Hvor er mit ordenspoliti?
hvor er mit køter-alibi?
hvem tog mit melodi grand prix?
hvor er mit ordenspoliti?

Og min Casio time
kommer altid i vejen
men det går i sig selv
når jeg slår den ihjel

Lyt selv efter på: <http://www.youtube.com/watch?v=0noMqJzuMeY>

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Antal vokaler = antal stavelser, i et ord

Lektion 7: Lydrette ord 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem

Husker du?

Snak om hvordan det hjælper at stavelsesdele et ord, inden man skriver det. Kan I huske, hvad en stavelse er? Hvad var det nu med stavelser og vokaler? Hvor mange stavelser har I hver især i jeres navne? Tal med eleverne om, at alle danske ord (med undtagelse af akronymerne) har mindst én stavelse. Giv ordeksampler med lange lydrette ord hvor det er let at høre stavelserne, og lad eleverne selv komme med ordforslag.

Dagens fokus, mundtligt

Forlyd

Eleverne finder avisartiklen og spørgsmålene i opgavekataloget. Læreren gennemgår spørgsmålene mundtligt.

Her er en artikel fra avisen Metroxpress.

1. Læs overskriften. Hvad tror du artiklen handler om?
2. I overskriften står ordet kat – hvad er den første lyd i ordet kat?
3. Hvad bliver der tilbage af ordet kat, hvis du fjerner den første lyd (bogstav)?
4. Sæt h foran -at; hvad handler artiklen nu om?
5. Hvilke andre konsonanter kan du sætte foran -at og få nye ord? [svar: sat, fat, nat, mat, rat, bat, vat, dat, pat]
6. Kan du sætte flere konsonanter foran -at og få nye ord? [svar: sat, skat, stat, brat, glat, pjat, plat, klat, sjat, krat, slat, skvat]
7. Sæt de nye ord ind i overskriften – hvad handler din artikel nu om?

Kat grillet ihjel i mikrobølgeovn

Mand er fundet skyldig i dyremishandling efter han puttede sin kærestes kat i mikro'en. Først slog han katten halvt ihjel ved at sætte sig på den. Så bandt han en vægt om livet på den, puttede den i mikrobølgeovnen i knapt et minut - og så døde den.

Manden, John Ronald Hughes fra Canada, er netop fundet skyldig i dyremishandling, efter han slog sin kærestes kat ihjel.

Det startede ellers uskyldigt nok. Hughes satte sig i en sofa med et dårligt ben, der gav efter for hans vægt. Nedenunder lå katten, der uheldigvis blev mast halvt ihjel, skriver den canadiske avis The Province.

Hughes vækkede sin kæreste Sara Kons for at fortælle, hvad der var sket.

Hun vurderede, at det bedste ville være at brække nakken på

katten, der dårligt kunne trække vejret.

Men i stedet for at sætte en stopper for kattens lidelser, valgte Hughes at binde en vægt omkring livet på den og sætte den ind i mikro'en.

Her fik katten cirka 54 sekunder, før den blev lukket ud.

»Den havde krampetrækninger... Den eneste måde, jeg kan forklare den lyd, jeg hørte fra den er, som hvis en kat kunne skrike. Det var forfærdeligt,« fortæller Sara Kons.

Hughes kastede katten efter sin kæreste, som ikke greb den. Efter et par åndedrag døde katten.

Hughes blev oprindeligt frikendt, men i appelretten er han nu blevet dømt for mishandling af dyr.

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Få teksten til at give mening

Eleverne læser artiklen (med CD-ORD) og overvejer, om tekstens indhold stemmer overens med det de foreslog/gættede sig frem til ud fra overskriften alene.

Derefter skal eleverne ændre *kat* til *hat* i overskriften og lytte teksten igennem igen. Ret teksten til, så der står *hat* i stedet for *kat* hele vejen ned. Er der andre steder, hvor det er nødvendigt at ændre på teksten for at få den til at give mening? Husk *Lyt & Ret* - se nedenfor.

Lyt & Ret

Repetér reglerne for korrekturlæsning for eleverne:

- Lyt det skrevne igennem sætning for sætning/ord for ord. Brug en læsehastighed på max 120 ord/min. Ret hvis der viser sig nogle fejl.
- Lyt igennem igen. Står der det forventede? Lyder det rigtigt? Er alle ord med? Er endelserne korrekte?

Dagens Joker

Fortsæt øvelsen hvor eleverne opmuntres til at kigge på ordforslagslisten hver gang, de har skrevet to-tre bogstaver. Denne gang læser læreren en historie op, som eleverne skal skrive af (lad evt. eleverne nøjes med at skrive de første fire-fem linier af og læs resten op for dem).

Uddrag af *Fantasi*, af Johanne Lund-Ertel.

Solen sank langsomt, mens hun kiggede ud over landskabet, der i solens nedgående skær så guddommelig smuk ud. Fra den bakke, hun stod på, kunne hun se alle detaljerne nede i dalen. Hun så træerne, der dannede en halvcirkel rundt om dalen længst væk fra hende. Hun så den blanke, fredfyldte sø lidt til højre, hvis overflade fik et næsten rødligt skær pga. solens varme stråler, der bredte sig som en vifte ud over landskabet. Hun så den klare, friske bæk, der klukkende bugtede sig gennem landskabet som en fredfyldt slange, altid i bevægelse. Det friske, grønne græs, der gik hende til anklerne, lå som et blødt tæppe i hele dalen. Hun så fuglene, der af og til lettede fra trætoppene, krydsede himlen, blot for at lande yndefuldt på et nyt træ. Alt dette så hun, sugede alle detaljerne til sig med sine skarpe, årvågne øjne. Hun støttede sig let til den knortede kæp, der havde tjent som vandrestav på hendes lange rejse. Ville denne smukke dal være enden på hendes rejse - eller blot endnu et hvilested, hvor hun kunne komme til kræfter?

Læs hele historien på <http://www.fyldepennen.dk/tekster/41012>

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Et ord har mindst én vokal/stavelse

Lektion 8: Lydrette ord 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Find egnede overskrifter fra www.ligetil.nu til *Dagens fokus, mundligt*
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, skriftligt*

Husker du?

Snak om hvad der sker med et ord, når man skifter den første lyd (forlyden) ud med et andet. Kan man skifte forlyden ud med en hvilken som helst anden lyd og få et ord? Hvilke eksempler fandt eleverne i artiklen om katten?

Og hvad er lettest at opsnappe? Ord der rimer, eller ord der begynder med samme lyd? Hvilke lyde kan være svære at skelne fra hinanden? Tag evt. mundhuletegningen frem.

Dagens fokus, mundtligt

Forlyd

Lad eleverne gå på nettet www.ligetil.nu Her skal de hver især udvælge en overskrift og bytte nogle af ordenes forlyde ud. Hvad handler artiklen nu om? Fx *Det er dyrt at leve i Norden*. Skift [n] ud med [fj]. Gennemgå forslagene mundtligt.

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Stavelsesskrivning med fokus på vokaler

En anden måde at arbejde med stavelsesdeling på er ved at sætte fokus på vokalerne i ordet, før man koncentrerer sig om konsonanterne. Vokaler udgør en stavelses *grundlyd*. Dermed danner vokalerne i et ord ordets *skelet*, og man kan således betragte vokalen som *en vej ind i ordet*. Fx består ordet *bodega* af skelettet [o e a]. Ved at identificere et ords vokaler sætter man fokus på antallet af stavelser og ordets længde og rytme (hvor trykket befinder sig). Læreren udtaler tydeligt et lydret ord (start med korte lydrette ord, og øg langsomt sværhedsgraden med længere lydrette ord), fx *sofa*. Eleverne gentager hele ordet for dernæst at gentage vokalerne i ordet med fokus på ordets rytme [o a]. Der kan evt. klappes på hver vokal. Når vokalskelettet er identificeret og nedskrevet, kan konsonanterne identificeres og tilføjes. Til slut skrives ordet som en helhed enten på papir eller på computer. Brug ikke CD-ORD til denne opgave.

Husk *Lyt & Ret* – se nedenfor.

Lyt & Ret

Her skal eleverne skrive ordene fra *Dagens fokus, skriftligt* ind i et worddokument og bruge lyttekorrektur.

Repetér korrekturlæsning:

- Lyt det skrevne igennem sætning for sætning/ord for ord. Brug en læsehastighed på max 120 ord/min. Ret hvis der viser sig nogle fejl.
- Lyt igennem igen. Står der det forventede? Lyder det rigtigt? Er alle ord med? Er endelserne korrekte?

Dagens Joker

Fortsæt øvelsen hvor eleven opmuntres til at bruge den hjælp, som CD-ORD tilbyder i form af listen med ordforslag (lad evt. eleverne nøjes med at skrive de første fire-fem linier af og læs resten op for dem).

Her fortsætter historien *Fantasi*, af Johanne Lund-Ertel.

"Lisa!" smældede den skarpe stemme gennem klasselokalet. Lisa rejste hovedet, der havde hvilet på hendes slappe hånd med et sæt, mens hun forskrækket så op på læreren, der stirrede på hende med sine gennemborende øjne. "Vil du så høre efter i stedet for at dagdrømme som sædvanligt!" sagde hun i et tonefald, der fik Lisa til at hænge med hovedet som en hund, der fik skældud af sin ejer. Hun prøvede at ignorere sine klassekammeraters fnisen, mens hendes kinder brændte. Efter en kort tavshed fra tavlen fnøs deres lærer, Kirsten, hånligt, før hun med hvislende stemme udbrød: "når du nu endelig er kommet tilbage til de normales verden," mere fnisen og latter fra klassen, "kunne du måske være så venlig at fortsætte i teksten, hvor Anna slap?"

Læs hele historien på <http://www.fyldepenne.dk/tekster/41012>

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Vokalerne danner ordets skelet

Lektion 9: Vokalkvaliteter 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Print/klip vokalbrikker
- Forbered eksempelord (ord med hver af de 9 vokaler, både ord med lang og med kort vokal) til *Dagens fokus, mundtligt*
- Indtal evt. ord på lydfil til *Dagens fokus, skriftligt*
- Print tavle med jokertegn til *Dagens Joker*

Formål med de næste otte lektioner

Fra de basale bogstav-lyd-forbindelser (lydprincip 1) til de betingede/mere avancerede bogstav-lyd-forbindelser (lydprincip 2). Fokus er her på forskellige vokalkvaliteter, dvs. at vokalerne kan få en anden lyd end deres standardlyd [e] → [æ] i *let*, [u] → [å] i *dukke* osv. (se bilag). Vokalerne er gennemgående vanskeligere end konsonanterne, så det er vigtigt at give tid til at arbejde med det, sådan at eleverne kan blive opmærksomme på forskellige vokalkvaliteter og dermed udvikle effektive stavefærdigheder.

Husker du?

I dag skal der arbejdes med forskellige vokalkvaliteter, det vil sige, at vokalerne kan lyde forskelligt alt efter, hvilke andre lyde de står ved siden af. Men repeter først den måde at stavelsesdele på, hvor der er særligt fokus på vokalerne. Lad hver elev sige vokalerne i et lydret ord, fx *Canada* → [a] [a] [a].

Introduktion til emnet – vokalkvalitet

Når talesproget skal ned på skrift, så er det ikke kun reglen *én lyd = ét bogstav*, der bliver brugt (lydprincip 1). Ofte må man tage de betingede bogstav-lyd-forbindelser i brug (lydprincip 2), og skrive lyden med et andet bogstav end det, vi regner med, fordi lyden er omringet af nogle bestemte andre lyde. Dog er en lyds stavemåde ofte forudsigelig, når de omkringstående lyde tages i betragtning, fx vælger man nærmest automatisk det trykssvage *e*, schwa-lyden [ə] til sidst i ord frem for [e] *løbe, spille* osv.

(Skriv begge lydprincipper op på tavlen, som i lektion 1)

Men allerførst er det vigtigt at nævne, at alle vokalbogstaver har to standardudtaler – en kort og en lang, fx [a] i *kat* og [aa] i *abe*. De lange vokaler har gennemgående entydige stavemåder, mens der er færre af de korte vokaler, der staves entydigt.

OBS! Eleverne kan have meget vanskeligt ved at skelne mellem lange og korte vokaler. Derfor er det en fordel at starte med ord med vokaler, der ikke ændrer kvalitet, når vokalen bliver lang fx [æ ø i u] som i *fæle* vs. *fælle*, *køle* vs. *kølle*, *ise* vs. *isse*.

Dagens fokus, mundtligt

Eleverne introduceres igen til de 9 vokaler. Læreren minder om, at der findes 9 vokalbogstaver i alfabetet. Skriv dem op på tavlen, placeret i mundhulen.

Snak om at der er 9 vokaler, og at vokalerne hedder det samme som deres lyd. Sig alle vokalerne hurtigt og langsomt. Når man siger en vokal hurtigt, så hedder det, at vokalen er kort. Når man siger en vokal langsomt, så hedder det, at vokalen er lang. Husk at der altid er en vokal i et ord. I nogle ord er vokalen kort, og i andre ord er vokalen lang. Men det er det samme bogstav.

Vokalleg

Læg de 9 vokalbrikker ned i en pose. Eleverne skiftes til at have posen. Træk en vokal op fra posen. Sig vokalens lyd. Sig et ord, der indeholder denne vokal. Øvelsen kan gøres sværere ved, at eleven skal forsøge at sige, om vokalen er lang eller kort og evt. hvor i ordet den nævnte vokal er (først, midt eller sidst i ordet). Læreren kan have eksempelord parat i tilfælde af, at eleverne skal have hjælp til at finde på ord.

Dagens fokus, skriftligt

Dagens fokus er vokallængde. Det er vigtigt at kunne høre om en vokal er kort eller lang, når man skal afgøre, om et ord skal skrives med enkelt- eller dobbeltkonsonant.

Fortæl eleverne, at *kort vokal giver enkeltkonsonant* og at *lang vokal giver dobbeltkonsonant* (Brug evt. den visuelle huskeregel, at når vokalen er kort, så er der plads til to konsonanter, og når vokalen er lang, så er der kun plads til én.)

Lang vokal → enkelt konsonant

Fx gave, tema, vise, koma, suse, dyne, løse, måle

Kort vokal → dobbelt konsonant + den korte vokal ændrer evt. lyd

Fx katte, gammel, hende, finde, hoppe, suppe, tynde, dømme

Huskerim:

- Folk i køen begyndte at *mase*, og det gik ud over min *vindrueklase* (langt a).
- Der er én i min *klasse*, der ved en *masse* (kort a).

Introduktion til emnet - fortsat

Vær opmærksom på, at der i mange ord ganske enkelt er lydligt sammenfald mellem ord med enkelt- og dobbeltkonsonant, fx *hedde* vs. *hede*, *gedder* vs. *geder*.

Ved -dd- og -rr- er det svært. *Rede* og *redde* lyder ens. Det samme gør *bure* og *burre*.

Ved -bb-, -ff-, -gg-, -kk-, -mm-, -pp-, -ss- og -tt- er det som regel tydeligt at høre dobbeltkonsonanten. Man skal bare vide, at det, man skal lytte efter, er, om der er kort eller lang vokal før konsonanten.

Ved -ll- og -nn- er der en komplikation: tit står der nemlig -ld- og -nd- i stedet.

OBS! Der er ikke uendeligt mange ordpar med tydelig vokallængdeforskel. Vær derfor meget omhyggelig i udvælgelsen af ordmateriale til øvelser med vokallængde.

Tal med eleverne om, at vokaler kan være korte og lange, fx *fæle* vs. *fælle*, *køle* vs. *kølle*, *ise* vs. *isse*. Nogle lange vokaler har stød, og dette kan forvirre eleverne. Ordet *rar* har lang vokal og stød. Ordet *far* har lang vokal, men ikke stød. *Rar* og *far* rimer derfor ikke perfekt, selvom begge ord har lang vokal (fænomenet *stød* introduceres ikke i dette materiale).

De følgende øvelser har til formål at træne opmærksomhed på vokallængde og på de forskellige vokalkvaliteter. Print øvelserne ud fra opgavekataloget eller bed eleverne lave dem elektronisk.

De elever, der bliver hurtigt færdige kan skrive sætninger med ordene.

Vokallængde – Er der lang eller kort vokal?

Læreren læser ordene op. Alternativt har læreren indtalt ordene i skemaet på en lydfil. Eleverne har filen i opgavekataloget og skal (*uden at se ordet på skrift!*) afgøre, om der er tale om et ord hvor første vokal er lang eller kort. Eleverne får et tomt skema udleveret elektronisk og skal sætte kryds ved enten lang eller kort. De skal desuden skrive ordet.

	lang	kort		lang	kort
pakke			dyne		
tåle			på		
vise			mule		
tema			gave		
brutto			skud		
have			løse		
blæse			øst		
mand			fedt		
dyt			gæk		
killling			sole		

Lyt & Ret

Her er første vers af den danske nationalsang. Men nogle af ordene er ændret. Eleverne skal først lytte til den 'rigtige' tekst ved at følge et af nedenstående link. Derefter skal de lytte og rette teksten med de ændrede ord igennem med CD-ORD. Husk anbefalingen om 120 ord/min. ved lyttekorrektur.

<http://www.youtube.com/watch?v=vtDHW-WIJQ>

<http://www.danacord.dk/lyd/mp3/456-26.mp3>

Der er en yndigt mand,
det står med spredte bøge
nær salten østerstrand
nær salten østerstrand.
Det bugter sig i nakke, dal,
det meder gamle Danmark,
og det er Majas sal,
og det er Majas sal.

Dagens Joker

Nu skal eleverne introduceres til brug af jokertegn. Jokertegn er *pladsholdere* for andre tegn (bogstaver). Jokertegnene er en vigtig funktion for eleven til at komme videre, når stavningen går i stå. CD-ORD bruger de tre jokertegn * (stjerne), _ (underscore) og # (havelåge). I denne lektion præsenteres *, og allerede i lektion 11 #, fordi havelågen er hensigtsmæssig til at begrænse antallet af ordforslag. Herefter øves * og # i kombination. Til sidst præsenteres _ . Det er bedre at kunne anvende et til to tegn effektivt end at have et overfladisk kendskab til brugen af alle tre tegn. Vær opmærksom på, at funktionen *alternative forslag* evt. skal deaktiveres, så eleven ikke får for mange forslag, når jokertegnene bruges.

Introducer eleverne til jokertegn på tavlen. Bilaget med jokertegn kan også udleveres til eleverne.

CD-ORD bruger følgende jokertegn:

* (stjernen) betyder *et eller flere bogstaver*. Man kan indsætte * for at få forslag i ordlisten med ingen, et eller flere bogstaver på den plads, hvor * er sat ind. Man kan sætte* for bogstaver i starten af et ord, slutningen af et ord eller inde i ordet.

(havelågen) betyder *ordet skal slutte her eller luk havelågen*. Man kan indsætte # i slutningen af et ord. # betyder at der ikke skal komme flere bogstaver efter #. Dette tegn bruges, når man er sikker på, hvordan ordet slutter.

_ (underscore) betyder *et enkelt bogstav*, to __ betyder *to bogstaver* osv. Tegnet _ erstatter altså kun ét bogstav. Man kan indsætte _ for det første bogstav i et ord, for et bogstav inde i ordet eller for et bogstav i slutningen af ordet.

Dagens joker er * (stjernen).

Læreren giver eksempler på ord, hvor den korrekte stavemåde kan findes ved at bruge *.

Find *jokervej* (hvor skal jokertegnet placeres for at komme til ordet) til følgende ord. Hver elev skal til sidst forklare en jokervej hver.

Det er vigtigt, at eleverne forklarer deres jokervej sådan, at de bliver bevidste om brugen af tegnene. Fx an*to*i → anatomi, bi*gi → biologi

Anatomi, biologi, digital, fantasi, geologi, husblas, kapital, kokain, legitim, minibuss, minimal, monopol, monoton, pelikan

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Lang vokal → dobbeltkonsonant efter
- Kort vokal → enkeltkonsonant efter

Lydskriftsnøgle med eksempler. Galberg Jacobsen & Skym-Nielsen (2003). *Dansk sprog*, s. 234-237.

Dania-tegn	Bogstav	Eksempel i bogstavskrift	Eksempel i Dania	Kaldenavn	Dania-tegn	Bogstav	Eksempel i bogstavskrift	Eksempel i Dania	Kaldenavn
<i>á</i>	a	tale, salen	<i>tá'la, sá'løn</i>	fladt a, lyst a		dd	bredder	<i>brá'dá</i>	
	æ	lærer	<i>lá'v (læ'v)</i>			t	stol	<i>sdo'l</i>	
		kræve	<i>krá'vø (kræ'vø)</i>			tt	mat, liter	<i>mad, lidø</i>	
	e	færg	<i>fá'v, fá'vø</i>		ð	d	latter	<i>ladø</i>	
		greve	<i>grá'vø (græ'vø)</i>				mad	<i>mað</i>	blødt d
		brev	<i>brá'w' (bræw')</i>			t	mader	<i>má'ðø</i>	
	i	herske	<i>há'vsgø</i>		e	e	gætt	<i>gå'øð</i>	
		grim	<i>grám' (græm')</i>	Hansen-a			dele, delen	<i>de'la, de'løn</i>	
<i>á</i>	a	dans, vask	<i>dansø, vask</i>				et	<i>ed</i>	
		alle	<i>alø</i>			i	finde	<i>fenø</i>	
<i>á</i>	a	frase, bras	<i>frá'sø, brás</i>	Larsen-a, alfa-a, mørkt a	ø	e	syng	<i>søgø</i>	schwa, neutralvokalen
		arme, arm	<i>armø, arm</i>				ussel	<i>usal</i>	
		rat, sang, hav	<i>rad, sang, hav</i>		f	f	fisk	<i>fesg</i>	
	æ	præst	<i>prásd, sá'p, hæv</i>			ff	hof	<i>hof</i>	
	e	frem	<i>frám' (fræm')</i>		g	g	skuffe	<i>sgáfø</i>	
		rejse	<i>rejsø</i>			gg	gemme	<i>gemø</i>	
<i>b</i>	i	mig	<i>má'j</i>			kk	hug	<i>håg</i>	
	b	bil	<i>bi'l</i>		q	g	lægge	<i>lægø</i>	
		stub	<i>stúb</i>			k	skole	<i>sgø'le</i>	
	bb	skubbe	<i>sgábø</i>			kk	suk, synke	<i>ság, søggø</i>	
	p	spise	<i>sbi'sø</i>				sikker	<i>segø</i>	
		lup	<i>lúb</i>		h	h	bølge	<i>((bølqø))</i>	
	pp	hoppe	<i>høbø</i>		i	i	drag	<i>((dræqø))</i>	
<i>d</i>	d	dal	<i>dál</i>				hus	<i>hu's</i>	
		konfirmand	<i>kø'firi'man'd</i>				vis, isen	<i>vi'sø, i'søn</i>	
							lille	<i>lilø</i>	
							lovlig	<i>lávli</i>	
							jakke	<i>jagø</i>	
							vilje	<i>viljø</i>	
							familie, olie	<i>fa'mil'ja, ol'jø</i>	
							bølge	<i>bøljø</i>	
							leje, pejs	<i>lei'ø, pei'j's</i>	
							lege	<i>lei'ø</i>	
							kalde	<i>kalø</i>	
							mokka	<i>mokka</i>	
							lys	<i>ly's</i>	
							møl	<i>møl</i>	
							falde, fald	<i>falø, fal'</i>	
							rulle, Kullen	<i>rulø, kul'øn</i>	

Dania-tegn	Bogstav	Eksempel i bogstavskrift	Eksempel i Dania	Kaldenavn	Dania-tegn	Bogstav	Eksempel i bogstavskrift	Eksempel i Dania	Kaldenavn
m	m	måne	mānə			e	greve	(græ'və), se á (bræw'), se á (græm'), se á	
	mm	bum, bom	bām, bām'			i	brev	bräga	
n	n	lomme	lāmə		ä	æ	grim	dräp'	
	nd	lun, pen	lu'n, pen'			æ	brække	(präst), se á (främ'), se á	
	nd	kende	kənə			e	dreng	(lø'və, lø's	løve-ø
ø	m	venner	vənə		ø	ø	frem	lögə	
	ng	mange, sang	maŋə, saŋ'	ng-lyd, »seng«-lyd			løve, løs	lögə	
	n	manke	maŋgə				lokke	lögə	
o	o	sole, solen	so'la, so'lan		ö	y	lykke	höne, frö'	høne-ø
	o	foto, ord	foto, ord'			ø	høne, frø	hö'n s'	
p	p	på	på'				høns	hö'n s'	
	pp	nappa	na'pa			y	frygt	frögə	
r	r	rund, grund	rūn', grūn'	konsontantisk r	ö	ø	røre, berøre	rö'sə, be'rö'sə	bjørne-ø
r	r	størst, orm	süt'st, or'm	vokalisk r			strøm	süt'röm'	
rr	rr	virre, forvirre	virə, fo'vir'		ä	ä	lâne, blå	lä'nə, blä'	åle-ä
s	s	silke	selgə			o	bog	böw'	
	ss	hus	hu's			u	lukke	lägə	
	ss	kasse	ka'sə		ä	ä	såre, hår	sä'ä, hä'	årle-ä
f	sj	sjusk	su'sk			o	vor, over	vā, äw'ö	
	bsj	boisje	bo'isjə		ä	ä	hånd	hä'n'	olde-ä
t	t	tysk	tu'sk		ö	o	holde	hö'lä	
tt	tt	netto	neto			ø	øje	öjə	
u	u	fugle, fugl	fu'la, fu'l			er	låser	lä'sə	
	u	fulde	fu'lä			re, rer	køre/kører	kö'ö	
v	v	vinter	ven'tö				kørene	kö'ö	
	vv	have	havə				hæl, held	hä'ä, hä'l'	stød
w	w	workshop	wö'sg, fəb				lese	lä'sə	længde
	w	show	šöw				hav, katten	'häw, 'kadən	hovedtryk
	v	lov, skov	läw, sɡəw'				havkat	'häw, 'kad	bitryk
g	g	drage	dra'wə				sybord	'sy, bö'ä	
rg	rg	færge	fä'w, fä'rwə				cykelstativ	'sygəlsä, tiw'	
y	y	hyle, sylen	hy'la, sy'lan				besætte	'be'sæ'tə	svagtryk, nultryk
	y	hylde	hy'lä		ö	ö	banan	'bā'nä'n	
æ	æ	hvæse, hvæs	væ'sə, væ's				gaffel, hånden, gave	gä'ffl, hä'nə, gä'w	stavelesedannende konsonant
e	e	mælk	mäl'g						
	e	melde, hest	mäl'tə, hä'st						
æ	æ	lærer	(lä'rə), se á						
	æ	kræve	(kræ'və), se á						

Lydskriftsnøgle med eksempler. Galberg Jacobsen & Skym-Nielsen (2003). Dansk sprog, s. 234-237.

a

e

i

o

u

y

æ

ø

å

Jokertegn

*

stjernen kan erstatte ét eller flere bogstaver.

fx efterskole → ef*sk*

#

'havelågen' bruges, når man ved, at ordet er færdigt.

Luk lågen.

fx. efterskolen → ef*sk*n#

_

'underscore' erstatter ét og kun ét ukendt bogstav.

fx fem → f_m

Husk at

- jokertegn fungerer bedst, hvis 'alternative forslag' er slået fra.
- jokertegn fungerer bedst, hvis ordet skrives i en sætning.

Lektion 10: Vokalkvaliteter 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Husk vokalbrikker + eksempelord til *Dagens fokus, mundtligt*
- Husk tavle med jokertegn til *Dagens Joker*

Husker du?

Snak med eleverne om, hvad forskellen på kort og lang vokal er. Hvordan kan man høre forskel? Gennemgå nogle eksempler på, hvornår et ord skrives med enkeltkonsonant, og hvornår det skrives med dobbeltkonsonant.

Dagens fokus, mundtligt

Vokalleg

Fortsæt øvelsen med de 9 vokalbrikker i en pose. Eleverne skiftes til at have posen. Træk en vokal op fra posen. Sig vokalens lyd. Sig et ord, der indeholder denne vokal. Øvelsen kan gøres sværere ved, at eleven skal forsøge at sige, om vokalen er lang eller kort og evt. hvor i ordet den nævnte vokal er (først, midt eller sidst i ordet). Læreren kan have eksempelord parat i tilfælde af, at eleverne skal have hjælp til at finde på ord.

Dagens fokus, skriftligt

Hvordan lyder *i*?

Eleverne skal her afgøre, om der er tale om et ord hvor vokalen lyder som [i] eller [e]. Eleven skal sætte kryds i skemaet i opgavekataloget.

Vær opmærksom på at eleverne kan have forskellige udtaler af ordene, alt efter hvor de kommer fra i landet. Eleverne skal *ikke* ændre deres udtale for at blive bedre stavere, men de skal træne deres opmærksomhed på, hvordan det talte sprog nedskrives.

Fx kan *i* lyde på flere måder. Mange jyder har [i] i ordet *fik*, hvor københavnere har [e].

Snakken om *i* kan evt. føre til en snak om, at forholdsordet *i* skrives med lille, mens stedordet *I* skrives med stort. Eksempler: Vil *I* med *i* vandet? Bor *I* i en by? Lad eleverne selv finde på flere eksempler og snak om forskelle på *i* og *I*.

Sæt kryds ved enten *i*-lyd eller *e*-lyd.

	i-lyd	e-lyd		i-lyd	e-lyd
dit			fisk		
ikke			ild		
slik			ind		
gik			ingen		
fik			midt		
siger			mit		
musik			til		
vippe			finger		
skib			pizza		
kanin			nisse		

Hvordan lyder e?

Denne opgave løses på samme måde som opgaven før. Vær opmærksom på, at *e* kan lyde på flere forskellige måder, og vær igen opmærksom på elevernes udtale af ordene.

Sæt kryds ved enten e-lyd eller æ-lyd.

	e-lyd	æ-lyd		e-lyd	æ-lyd
ben			sten		
mel			hest		
heks			tema		
delfin			let		
ble			ske		
fem			den		
gem			ned		

Lyt & Ret

Her er andet vers af den danske nationalsang. Men nogle af ordene er ændret. Eleverne skal først lytte til den 'rigtige' tekst ved at følge et af nedenstående link. Derefter skal de lytte og rette teksten med de ændrede ord igennem med CD-ORD. Husk anbefalingen om 120 ord/min. ved lyttekorrektur.

<http://www.youtube.com/watch?v=vtDHW-WIJQ>

<http://www.danacord.dk/lyd/mp3/456-26.mp3>

Der sad i fordums smid
de harniskklædte templer,
udhvilede fra strid
udhvilede fra strid.
Så drog de frem til kvinders mén,
nu hvile deres skinker
bag bakkens bautasten,
bag bakkens bautasten.

Dagens Joker

Repetér de tre jokertegn på tavlen.
CD-ORD bruger følgende jokertegn:

* (stjernen) betyder *et eller flere bogstaver*. Man kan indsætte * for at få forslag i ordlisten med ingen, et eller flere bogstaver på den plads, hvor * er sat ind. Man kan sætte* for bogstaver i starten af et ord, slutningen af et ord eller inde i ordet.

(havelågen) betyder *ordet skal slutte her eller luk havelågen*. Man kan indsætte # i slutningen af et ord. # betyder at der ikke skal komme flere bogstaver efter #. Dette tegn bruges, når man er sikker på hvordan ordet slutter.

_ (underscore) betyder *et enkelt bogstav*, to _ betyder *to bogstaver* osv. Tegnet _ erstatter altså kun ét bogstav. Man kan indsætte _ for det første bogstav i et ord, for et bogstav inde i ordet eller for et bogstav i slutningen af ordet.

Dagens joker er * (stjernen).

Læreren giver eksempler på ord, hvor den korrekte stavemåde kan findes ved at bruge *.

Fortsæt med øvelsen *Find jokervej*. Hver elev skal til sidst forklare en jokervej hver. Det er vigtigt, at eleverne forklarer deres jokervej sådan, at de bliver bevidste om brugen af tegnene. Fx an*to*i → anatomi, bi*gi → biologi
pyroman, problem, roligan, tulipan, teologi, trilogi, vitamin, vinglas, økonomi, økologi, antibiotika, datalogi, dominans, diagonal, feminine, filosofi, ideologi, kronologi, mikrobiologi, mytologi, mikrofon, penalhus, økonoma.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Lyden [e] kan skrives med et *i*-bogstav
- Lyden [æ] kan skrives med et *e*-bogstav

Lektion 11: Vokalkvaliteter 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt* og *Dagens Joker*

Husker du?

Vi kan ikke altid regne med, at vokalerne skrives ligesom, de lyder. Fx kan lyden [e] skrives med et i-bogstav, lad eleverne komme med eksempler. Og lyden [æ] kan skrives med et e-bogstav, kom med eksempler.

Dagens fokus, mundtligt

Hop eller klap stavelser

Når man skal skrive lange ord, kan det være en hjælp at dele ordet op i stavelser. Mind eleverne om, at alle danske ord har mindst én stavelse. Tal igen med eleverne om forholdet mellem vokaler og stavelser. Antallet af stavelser svarer normalt til antallet af vokaler (jf. lektion 2).

Læreren siger et ord, og alle elever hopper/klapper ordets stavelser enten på skift eller i kor. Læreren finder selv på ord af varierende længde. Ord materialet tilpasses elevernes niveau. Øvelsen repeteres ved, at eleverne skiftes til at hoppe/klappe sig igennem et ord og sige, hvor mange stavelser der er i, fx *svane, nul, radise, krokodille, dåse, kys, gymnastik, top, indianer, høne*. Bliv ved til alle elever har stavelsesdelt 5 ord hver.

Dagens fokus, skriftligt

Lyt og marker

Bed eleverne om at markere de ord, der staves med et *e*, men lyder som [æ]. Marker ordene med en streg eller gør dem fede.

Hesten og hjorten

En hest gik og græssede på en stor eng, som den hidtil havde haft for sig selv. En dag blev den forstyrret af en hjort, der kom og åd af engens bedste græs. Hesten ville hævne sig på den uvelkomne gæst. Den gik derfor hen til en mand og sagde: "Kan du hjælpe mig med at jage hjorten bort?" "Ja, det kan jeg nemt", svarede manden, men så må jeg have lov til at sætte mig op på din ryg. Det sagde hesten ja til, og ved fælles hjælp fik de jaget hjorten på flugt. Men nu var manden kommet til at bestemme over hesten, og det har han gjort lige siden.

Hvordan lyder u?

Eleven skal sætte kryds i skemaet i opgavekataloget.

Vær opmærksom på, at *u* kan lyde på flere forskellige måder. Fx er *u* den almindeligste stavemåde for en kort å-lyd. Vær igen opmærksom på elevernes udtale af ordene. Efter *r* udtaler mange *u* som en o-lyd – sådan at udtalen af *ru* falder sammen med udtalen af *ro*. Derfor er der i opgaven mulighed for at sætte kryds med o-lyd.

	u-lyd	o-lyd	å-lyd		u-lyd	o-lyd	å-lyd
sur				tur			
kul				nul			
stue				numse			
skuffe				skud			
brun				skum			
nu				rugbrød			
dufte				mund			
ung				mule			
hund				gulerod			
ung				krus			
kuffert				vulkan			
dukke				hus			
struds				suk			

Lyt & Ret

Her er tredje vers af den danske nationalsang. Men nogle af ordene er ændret. Eleverne skal først lytte til den 'rigtige' tekst ved at følge et af nedenstående link. Derefter skal de lytte og rette teksten med de ændrede ord igennem med CD-ORD. Husk anbefalingen om 120 ord/min. ved lyttekorrektur.

<http://www.youtube.com/watch?v=vtDHW-WIJQ>

<http://www.danacord.dk/lyd/mp3/456-26.mp3>

Det sand endnu er skønt,
thi blå sig møen bælder,
og støvet står så grønt
og støvet står så grønt.
Og ædle finder, skønne mø'r
og lænd og raske svende
bebo de spanskes øer,
bebo de spanskes øer.

Dagens Joker

I denne *Dagens Joker* skal # (havelågen) introduceres og bruges sammen med * (stjernen).

(havelågen) betyder *ordet skal slutte her* eller *luk havelågen*. Man kan indsætte # i slutningen af et ord. # betyder, at der ikke skal komme flere bogstaver efter #. Dette tegn bruges, når man er sikker på, hvordan ordet slutter.

Find *jokervej* (hvor skal jokertegnet placeres for at komme til ordet?). Forbered nogle af de ord, som eleverne har haft svært ved i de forrige lektioner.

Konkurrence: hvem finder hurtigst en *jokervej* til fem udvalgte ord? (lad evt. eleverne vælge nogle ord ud). Det er vigtigt, at eleverne forklarer deres *jokervej* sådan, at de bliver bevidste om brugen af tegnene.

Eleveduks

I dokumentet *Eleveduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Lyden [å] og lyden [o] kan skrives med et *u*-bogstav

Lektion 12: Vokalkvaliteter 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt* og *Dagens Joker*

Husker du?

Snak om, hvad man kan gøre for at tydeliggøre stavelserne i et ord, man gerne vil skrive. Og at det giver overblik at dele lange ord op i stavelser. Snak også om, at lyden [å] og lyden [o] kan skrives med et u-bogstav og giv eksempler på det.

Dagens fokus, mundtligt

Hop eller klap stavelser

Gentag *klap stavelser*-øvelsen, hvor læreren siger et ord, og alle elever hopper/klapper ordets stavelser enten på skift eller i kor. Læreren finder selv på ord af varierende længde.

Ordmaterialet tilpasses elevernes niveau. Øvelsen repeteres ved, at eleverne skiftes til at hoppe/klappe sig igennem et ord og sige, hvor mange stavelser der er i fx *kateder, bibliotek, lampeskærm, glas, knude, elastik*. Bliv ved til alle elever har stavelsesdelt 5 ord hver.

Dagens fokus, skriftligt

Hvordan lyder o?

Eleven skal sætte kryds i skemaet i opgavekataloget.

Vær opmærksom på, at *o* kan lyde på flere forskellige måder. Den normale stavemåde for kort *åben* [å]-lyd er *o* som i ordet *rom*. Grunden til at den korte *åbne* [å]-lyd kan være svær er, at den ikke har sit eget vokalbogstav.

	o-lyd	å-lyd	åben å-lyd		o-lyd	å-lyd	åben å-lyd
stor				ost			
ond				blod			
kom				stol			
skole				stolt			
tog				globus			
tomat				bro			
rose				kost			
stop				god			
bombe				godt			
flot				kold			
som				onkel			

Hvordan lyder y?

Eleven skal sætte kryds i skemaet i opgavekataloget.

Vær opmærksom på, at *y* kan lyde på flere forskellige måder.

	y-lyd	ø-lyd		y-lyd	ø-lyd
Yndig			tynde		
Lyst			stykke		
Kys			nymfe		
Dyt			flyt		
dykke			cykel		
blyant			gynge		
hytte			lyv		
tyv			lygte		
lyt			krymmel		
bekymre			kryds		
smykke			klynk		
nyt			knytte		

Lyt & Ret

Her er fjerde vers af den danske nationalsang. Men nogle af ordene er ændret. Eleverne skal først lytte til den 'rigtige' tekst ved at følge et af nedenstående link. Derefter skal de lytte og rette teksten med de ændrede ord igennem med CD-ORD. Husk anbefalingen om 120 ord/min. ved lyttekorrektur.

<http://www.youtube.com/watch?v=vtDHW-WIJQ>

<http://www.danacord.dk/lyd/mp3/456-26.mp3>

Hil snot og fædreland!
Hil hver en dannebager,
som virker, hvor han kan
som virker, hvor han kan!
Vort grønne Danmark skal bestå,
så længe høgen spejler
sin krop i bølgens blå,
sin krop i bølgens blå.

Dagens Joker

Find *jokervej* (hvor skal jokertegnet placeres for at komme til ordet?). Forbered nogle af de ord, som eleverne har haft svært ved i de forrige lektioner.

Konkurrence: hvem finder hurtigst en jokersvej til fem udvalgte ord? (lad evt. eleverne vælge nogle ord ud). Det er vigtigt, at eleverne forklarer deres jokersvej sådan, at de bliver bevidste om brugen af tegnene.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Lyden [å] kan skrives med et *o*-bogstav
- Lyden [ø] kan skrives med et *y*-bogstav

Lektion 13: Vokalkvaliteter 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt*

Husker du?

Repeter reglerne fra sidst om at:

lang vokal → enkelt konsonant (eksempelord: *koma, vise, tema*)

kort vokal → dobbelt konsonant (eksempelord: *læsse, isse, kølle*) Husk også varianter af *-nn* –
→ *-nd-* i fx *kande* og *-ll-* → *-ld-* i *kulde*.

Lad eleverne komme med eksempler på ord med lange vokaler og ord med korte vokaler.

Hvem har henholdsvis kort og lang vokal i deres navn?

Repeter også et par eksempler på, at lyden [å] kan skrives med et o-bogstav, fx *ost*, og at lyden [ø] kan skrives med et y-bogstav, fx *lykke*.

Dagens fokus, mundtligt

Fokus på vokalen i stavelsen

I denne øvelse skal eleven sige vokalerne i et ord. Øvelsen støtter op om arbejdet med stavelsesopdeling. Læreren beder en elev om at nævne alle vokalerne i et ord i rækkefølge, eksempelvis vokalerne i ordet *sofa*: [o] [a]. Udtal hver enkelt stavelse meget tydeligt. Læreren siger et ord, og en elev benævner vokalerne i ordet. Læreren finder selv på ord af varierende længde. Ord materialet tilpasses elevernes niveau. Ord materiale kan evt. hentes fra bilag, lektion 2. Bliv ved til alle elever har haft 5 ord.

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Fokus på vokaler

Eleven bruger CD-ORD til at læse teksten med.

Læreren gennemgår spørgsmålene.

Her er en artikel fra avisen Politiken.

1. Læs overskriften. Hvad tror du artiklen handler om?
2. I overskriften står ordet *strutter* – hvad er den første vokal i ordet *strutter*? Hvordan lyder det?

3. Hvad bliver der tilbage af ordet *strutter*, hvis du fjerner det første bogstav?
4. Sæt *sp* foran *-rutter*; hvad handler artiklen nu om?
5. Hvilke andre bogstaver kan du sætte foran *-rutter* og få nye ord? (svar: *prutter*, *trutter* *rekrutter*, *starutter*)
6. Sæt de nye ord ind i overskriften – hvad handler din artikel nu om?
7. Eleverne erstatter *strutter* med et af de ord, de fandt frem til og retter artiklen igennem, så teksten passer til overskriften.

Is-teen strutter af sød kemi

Af **Søren Dilling**, www.Politiken.dk den 02.07.2008

Du får ikke meget te, når du køber en færdiglavet is-te.

Kun to af de ialt 13 indkøbte is-te, som er med i dette tjek, er lavet på rigtig te. Den ene består af ren grøn te og er købt i et thailandsk supermarked i Istedgade.

Den anden, som sælges i 7eleven, er også lavet på grøn te, men indeholder til gengæld også to kunstige sødestoffer foruden sorbitol, som er et naturligt sukkerstof.

Resten af isteerne er lavet på noget, der i varedeklarationerne kaldes te-ekstrakt.

Is-te er saftevand

»Jeg tror, de fleste forbrugere godt er klar over, at iste er en slags saftevand eller lemonade-drik. Hvis vi lavede vores iste som en

rigtig te, ville te-drikkere sikkert synes, det var ok. Men de fleste af kunderne ville ikke bryde sig om den bitre smag«.

Det siger ejeren af Aquad'or, Allan Feldt, som producerer Aquad'or ice tea peach light, som blandt andet sælges i Fakta.

De fleste producenter bruger te-ekstrakt i stedet for rigtig te, fordi kunderne ikke vil bryde sig om det »snulder«, som ifølge Allan Feldt ville fylde flasken.

»Vi har set eksempler på iste lavet på rigtig te, men de bliver solgt i brune flasker eller anden emballage, som skjuler »snulderet«, siger han.

Dagens Joker

Læreren repeterer brugen af jokertegn (brug tavlen om Jokertegn)

Sæt eleverne sammen to og to. Få dem til at foreslå ord til hinanden som de skal finde *jokervej* på (hvor jokertegnet * skal placeres for at CD-ORD foreslår ordet). Find evt. inspiration i ordene fra vokal-afkrydsningskemaerne.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Vokalerne danner ordets skelet

Lektion 14: Vokalkvaliteter 2

Forberedelse

- læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt* og *Dagens Joker*

Husker du?

Repetér (med eksempler) Dagens Dukse om at:

- Lyden [e] kan skrives med et i-bogstav
- Lyden [æ] kan skrives med et e-bogstav
- Lyden [å] og lyden [o] kan skrives med et u-bogstav
- Lyden [å] kan skrives med et o-bogstav
- Lyden [ø] kan skrives med et y-bogstav

Dagens fokus, mundtligt

Fortsæt øvelsen fra sidste lektion med at sige vokalerne i et ord. Øvelsen støtter op om arbejdet med stavelsesopdeling. Læreren beder en elev om at nævne alle vokalerne i et ord i rækkefølge, eksempelvis vokalerne i ordet *tivoli* – [i] [o] [i]. Udtal hver enkelt stavelse meget tydeligt. Læreren siger et ord, og en elev benævner vokalerne i ordet. Læreren finder selv på ord af varierende længde. Ord materialet tilpasses elevernes niveau. Ord materiale kan evt. hentes fra listen med de lydrette ord. Bliv ved til alle elever har haft 5 ord.

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Fokus på vokaler

Denne gang er det et andet ord i overskriften til artiklen *Isteen strutter af sød kemi* som eleverne skal arbejde med. Eleven bruger CD-ORD til at læse teksten med.

Læreren gennemgår spørgsmålene.

1. Læs overskriften. Hvad tror du artiklen handler om?
2. I overskriften står ordet *sød* – hvad er vokalen i ordet *sød*? Hvordan lyder det?
3. Hvad bliver der tilbage af ordet *sød*, hvis du fjerner den første lyd?
4. Sæt *k* foran *-ød*; hvad handler artiklen nu om?
5. Hvilke andre konsonanter kan du sætte foran *-ød* og få nye ord? (svar: brød, død, stød, nød, blød, grød, glød, bød)
6. Sæt de nye ord ind i overskriften – hvad handler din artikel nu om?
7. Eleverne erstatter *sød* med et af de ord, de fandt frem til og retter artiklen igennem, så teksten passer til overskriften.

Dagens Joker

Find rimord vha. * og #

I denne øvelse skal eleverne finde rimpar. Tag udgangspunkt i fx *flaske*. Hvor skal jokertegnene placeres for at finde ord, der rimer på *flaske*? Lyt godt efter. Selvom ordene staves ens, er det ikke sikkert, de rimer (jf. lidt/smidt). Skriv rimordene op. Læreren skal have eksempelord klar.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- I lydrette ord har hver lyd ét bogstav

Lektion 15: Vokalkvaliteter 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Hav eksempelord klar til *Dagens Joker*

Husker du?

Tal med eleverne om vokalskelettet i ord, og at det tydeliggør, hvor mange stavelser der er i ordet. Tag et par af de lange lydrette ord frem som eksempler.

Dagens fokus, mundtligt

Vokalsjov

Denne opgave træner opmærksomhed på vokalernes lyd og deres funktion i ordet. Skift alle vokaler ud i følgende reklamsslogans med [å]. Skift herefter vokalen ud med [i u y] osv.

Fx *Berlingske* – *hvås då vål vådårå!* Lad eleverne udskifte vokalerne i teksten i opgavekataloget og få CD-ORD til at læse teksten op.

BERLINGSKE Hvis du vil videre!

BT Så sker der noget!

CARLSBERG Nyd det lige så længe det varer!

COLGATE Nul huller!

DANSKE BANK Gør det du er bedst til!

DSB Hvis tiden er vigtig!

EKSTRABLADET Tør hvor andre tier!

FAKTA Det ta´r kun 5 minutter, men vi vil så gerne ha', at du bli'r lidt længere!

FISKEBRANCHEN Det' ikk' så ringe endda!

FROSTIES De vækker en tiger i dig!

GEVALIA Når du får uventet gæster!

JYLLANDS-POSTEN Hvis du vil vide mere!

KIMS Hvis du er sulten for sjov!

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Find den rigtige stavemåde

Eleverne lytter til sætningerne nedenfor med CD-ORD. Eleverne skal vælge det rigtige ord i ordparrene i hver sætning. De skal rette sætningerne, så der i sætningerne kun står det rigtigt stavede ord.

1. Du må gerne kyse/ kysse mig
2. Egernet samlede nøder/ nødder i skoven
3. Fregaten/ fregatten sejlede uden besvær
4. Han fik atest/ attest på sin sygdom
5. Han så en mus pile/ pille hen over gulvet
6. Han så mange gribe/ gribbe ved ådslet
7. Har I afleveret jeres stile/ stille?
8. Hendes kyse/ kysse sad godt på hovedet
9. Hun fandt rideren/ ridderen på den hvide hest
10. Hun var syg og havde brug for en læge/ lægge

Dagens Joker

Læreren repeterer brugen af jokertegn (brug tavlen om Jokertegn)

Sæt eleverne sammen to og to. Få dem til at foreslå ord til hinanden som de skal finde *jokervej* på (hvor jokertegnet * skal placeres for at CD-ORD foreslår ordet). Find evt. inspiration i ordene fra vokal-afkrydsningsskemaerne.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Lang vokal → enkelt konsonant
- Kort vokal → dobbelt konsonant + den korte vokal ændrer evt. lyd

Lektion 16: Vokalkvaliteter 2

Forberedelse

- læs lektionen igennem
- Hav eksempelord klar til *Dagens Joker*

Husker du?

Repeter reglerne fra sidst om at

- lang vokal → enkelt konsonant (eksempelord: *koma, vise, tema*)
- kort vokal → dobbelt konsonant (eksempelord: *læsse, isse, kølle*)

Dagens fokus, mundtligt

Vokalsjov

Fortsæt opgaven med at skifte vokaler ud i reklamsslogans. Start med [å]. Skift herefter vokalen ud med [i u y] osv.

Fx *Berlingske* – *hvås då vål vådårå!*

KINDERÆG Tre ting på en gang!

KNORR En verden fuld af smag!

KOHBORG Hvad skal jeg sige?

KVICKLY Så behøver du kun at komme et sted!

L'ORÉAL Fordi jeg fortjener det!

PROFIL OPTIK Øje for den du er!

REMA1000 Mere en billigt!

STATOIL Vi har hvad du lige står og mangler!

TDC - duet Kom nærmere hinanden!

TDC Vi tales ved!

TEFAL Det er lige mig!

THANSEN Så kører det for dig!

TOYOTA Forbløffende langt på literen!

TRYG Det handler om at være tryg!

VANISH Farvel til pletter!

VICKS Ekstra stærke!

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Find den rigtige stavemåde

Fortsæt øvelsen med at lytte til sætningerne nedenfor med CD-ORD. Eleverne skal vælge det rigtige ord i ordparrene i hver sætning. De skal rette sætningerne, så der i sætningerne kun står det rigtigt stavede ord.

1. Hørte du skudet/ skuddet?
2. Jeg er her alerede/ allerede
3. Jeg kan ikke lide når man nøder/ nødder folk til at spise
4. Kan du ikke gribe/ gribbe bolden?
5. Kan du læge/ lægge blusen til side?
6. Kan I lige side/ sidde stille lidt
7. Nede ved damen/ dammen var der mange frøer
8. Nu må I være stile/ stille
9. Vi vil se girafen/ giraffen
10. Vil I slå op på side/ sidde to?

Dagens Joker

Find rimord vha. * og #

I denne øvelse skal eleverne finde rimpar. Tag udgangspunkt i fx *flaske*. Hvor skal jokertegnene placeres for at finde ord, der rimer på *flaske*? Lyt godt efter. Selvom ordene staves ens, er det ikke sikkert, de rimer (jf. lidt/smidt). Skriv rimordene op. Læreren skal have eksempelord klar.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Opsamling *Dagens Duks* og *Elevduks* lektion 1-15

Lektion 17: Konsonantkvaliteter

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Print oversigten over konsonanternes forskellige lyde (fra lektion 1) til eleverne
- Medbring en lille bold til *Dagens fokus, mundtligt*
- Indtal første vers af *Den danske sang er en ung, blond pige* til *Dagens Joker*

Formål med de næste fire lektioner

Under arbejdet med lydprincip 2 fokuserer dette materiale også på konsonanter og konsonantkvaliteter. Det er nødvendigt, at eleverne kan lytte sig frem til de første lyde/bogstaver (bogstav-lyd-forbindelser) i ord for at få den bedst mulige hjælp fra CD-ORD. Formålet med lektionen er derfor at gøre det klart, hvilke konsonanter der er i det danske alfabet og illustrere, hvordan bogstav og lyd hænger sammen. For nogle bogstaver gælder det, at de kan have flere lyde afhængig af omgivelserne, fx *k* → *kat* [k], *skab* [g]. Og den samme lyd kan repræsenteres af forskellige bogstaver, fx [b] → *labbe* og *lappe*.

Husker du?

Snak med eleverne om, at de ved at træne de forskellige vokalkvaliteter har fået nogle mere bevidste muligheder for at vælge, når de er i tvivl om, hvilken vokal de skal bruge. Lad eleverne komme med eksempler, hvis de er enige. Ellers vis dem nogen.

Introduktion til emnet - konsonantkvaliteter

Fokus skifter nu fra vokaler til konsonanter. Der er flere konsonanter end vokaler i alfabetet. Konsonanterne er vi mest vant til at omtale med deres bogstavnavn, og det kan være vanskeligt at isolere konsonanternes lyd. Det prøvede vi allerede i lektion 1, hvor vi placerede konsonantlydene i mundhulen. Repeter placeringerne.

Konsonanterne kan - ligesom vokalerne - have forskellige lyde afhængigt af, hvor i ordet de optræder. Det kan man se på oversigten over konsonanternes lyde. I de næste lektioners *Dagens fokus, skriftligt* er der udvalgt bogstav-par, hvis lyde let forveksles, derfor er det ikke nødvendigt her at gennemgå alle de mulige lyde, konsonanterne kan have.

Dagens fokus, mundtligt

Konsonanterne

Lad eleverne nævne konsonanterne. Evt. kan de kaste en bold mellem hinanden, og hver gang man modtager bolden, skal man nævne en konsonant. Læreren - eller en elev - står ved

tavlen og skriver de benævnte konsonanter op på tavlen. Gerne placeret i alfabetisk rækkefølge, så der gøres plads til, at alle konsonanterne kan stå på rette plads.

Hvis navn begynder med en konsonant? Eleverne kan tilføje *hvilken* konsonant deres navn begynder med, evt. også efternavn.

Dagens fokus, skriftligt

Øvelsen i *Dagens fokus, mundligt* fokuserede på enkeltstående konsonanter. Denne opgave drejer sig om konsonantforveksling, fordi det ofte er et problem, at særlige *konsonantpar* forveksles.

Konsonantforveksling - introduktion

Lydene [b] og [p] kan af og til lyde som hinanden. Både [b] og [p] er lukkelyde, som laves med læberne. Den eneste forskel på de to lyde er det pust, der er på [p], mens der ikke er noget pust på [b].

Skelnen mellem minimalpar

Minimalpar er ordpar, hvor kun en enkelt lyd adskiller de to ord fra hinanden, fx *bil/pil*, *sol/sål*.

Prøv at sige de to lyde [b] og [p] hver for sig og mærk, hvor i mundhulen lydene laves, og hvordan du puster luft ud, når du siger [p].

På samme måde er det med konsonant-parret [d] og [t] og med konsonant-parret [g] og [k]. [b] [d] [g] er lyde uden pust, mens [p] [t] [k] er lyde med pust. Konsonant-parrene laves samme sted i munden, den eneste forskel er, at den ene er upustet, mens den anden er pustet.

Eleverne udtaler konsonant-parrene, så de mærker, hvor i munden de laver lydene og mærker, hvornår de puster, og hvornår de ikke gør. Eleverne kan holde håndfladen et par centimeter fra munden, så de kan mærke luften fra de pustedede konsonanter.

[b] versus [p]	bat – pat, bi - pi
[d] versus [t]	dele – tele, dag - tag
[g] versus [k]	går – kår, gule - coole

Lyt & Ret

_at og _us kæmper sammen

Herover står en overskrift fra en avisartikel, men de første bogstaver i to af ordene er fjernet. Eleverne skal indsætte en konsonant på hver af de tomme pladser, så der dannes meningsfulde ord. Hvor mange forskellige ord kan der faktisk stå på første ords plads? Og på andet ords plads? Eleverne skal herefter vælge to ord at sætte ind i overskriften og derefter skrive deres egen lille artikel. De skal bruge CD-ORD, mens de skriver. Giv dem i alt 10-15 minutter til at skrive og lytte igennem. De skal lytte deres sætninger igennem og rette evt. fejl, inden de er færdige med deres opgave.

Dagens Joker

Dagens Joker handler om at udnytte muligheden for lyttekorrektur, når man skriver med CD-ORD. Ved at eleverne lytter det skrevne igennem har de mulighed for at rette fejl. Men for at kunne høre om der faktisk er fejl i det skrevne, skal læsehastigheden sænkes i sammenligning med, når eleverne bruger oplæsningsfunktionen for at forstå. Læsehastigheden bestemmes af læseformålet. Korrekturlæsning kræver koncentreret lytning til enkeltord. Anbefalingen er, at læsehastigheden ikke sættes højere end 120 ord/min.

Eleverne skal redigere indstillinger for læsehastighed under *Stemmer og sprog*. Hastigheden skal maksimalt være 120 ord/min.

Eleverne skal nu lytte til den indtalte lydfil (første vers af *Den danske sang er en ung, blond pige*). På lydfilen er verset indtalt korrekt. Eleverne har også fået første vers på skrift, men i den skriftlige version er der indsat ord, som ikke stemmer overens med de indtalte ord. Opgaven går nu ud på, at eleverne laver lyttekorrektur på det skrevne vers og retter de forkerte ord til de ord, de hører på lydfilen. Det drejer sig om et-to ord per verselinje.

Teksten til *Den danske sang er en ung blond pige*

Den danske sang er en ung, blond pige,
hun går og nynner i Danmarks hus,
hun er et barn af det havblå rige,
hvor bøge lytter til bølgers brus.
Den danske sang, når den dybest klinger,
har klang af klokke, af sværd og skjold;
imod os bruser på brede vinger
en sagatone fra hedenold.

Eleveduks

I dokumentet *Eleveduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Konsonanter kan ligesom vokaler have forskellige lyde alt efter hvor i et ord, de står

Lektion 18: Konsonantkvaliteter

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Indtal andet vers af *Den danske sang er en ung, blond pige* til *Dagens Joker*

Husker du?

Repetér hvordan konsonanterne er placeret i mundhulen.

Hvilke konsonanter er der i alfabetet? Kan I nævne nogen navne eller ting, som begynder med en konsonant? Hvilke lyde har bogstavet c? Hvordan lyder t i slutningen af et ord?

Dagens fokus, mundtligt

Addition og subtraktion af lyd (Læg lyd til eller træk lyd fra et ord)

Læreren analyserer et ord og beder eleverne sætte forskellige konsonanter foran. Eleverne skal ved hjælp af syntese danne et ord. Sig fx 'Læg lyden [v] til *æg*, hvad får du så?' Svar: *væg*.

læg lyd til

[f] + *ed*

[m] + *en*

[n] + *ed*

[s] + *mil*

[l] + *øve*

[g] + *år*

[k] + *ed*

[t] + *ål*

[d] + *Åse*

[sl] + *æde*

[gl] + *æde*

[kl] + *æde*

træk lyd fra

tå ÷ [t]

øl ÷ [l]

ni ÷ [n]

kat ÷ [k]

vane ÷ [v]

tøs ÷ [s]

sål ÷ [s]

sål ÷ [l]

køl ÷ [l]

køl ÷ [k]

smil ÷ [s]

svinge ÷ [s]

skade ÷ [s]

gris ÷ [g]

Dagens fokus, skriftligt

Konsonantforveksling – b/p

- *b* kommer som regel efter en lang vokal. Fx *sæbe, gribe, skibe*.
- *p* kommer som regel efter en kort vokal. Fx *stop, kop, gruppe*.

Udtal eksempelordene overdrevet, så eleverne fornemmer den lange vokal i *b*-ordene og den korte vokal i *p*-ordene.

Staves ordet med *b* eller *p*?

Håb – skib – flip – kæbe – hop – heppe – klap – sæbe – soppe – vibe – sjippe – skab

I elevens opgavekatalog er der en afkrydsningsliste. Eleverne lytter til ordene et ad gangen og afgør, om det er *b* eller *p*, der optræder i ordet. Gentag reglen om kort/lang vokal i forhold til at afgøre, om det da er *b* eller *p*, der er i ordet.

Lyt & Ret

TV 2-vært fik _and i hovedet

Herover står en ny overskrift fra en avisartikel, men det første bogstav i ordet er fjernet. Eleverne skal indsætte en konsonant på den tomme plads, så der dannes et meningsfuldt ord. Hvor mange forskellige ord kan der faktisk stå på ordets plads? Eleverne skal herefter vælge et ord at sætte ind i overskriften og derefter skrive deres egen lille artikel. De skal bruge CD-ORD, mens de skriver. Giv dem i alt 10-15 minutter til at skrive og lytte igennem. De skal lytte deres sætninger igennem og rette evt. fejl, inden de er færdige med deres opgave.

OBS! Husk at sætte hastigheden for oplæsning ned til maksimalt 120 ord/min., når der laves lyttekorrektur.

Dagens Joker

Dagens Joker handler igen om at udnytte muligheden for lyttekorrektur, når man skriver med CD-ORD.

Eleverne skal redigere indstillinger for læsehastighed under *Stemmer og sprog*. Hastigheden skal maksimalt være 120 ord/min.

Eleverne skal nu lytte til den indtalte lydfil (andet vers af *Den danske sang er en ung, blond pige*). På lydfilen er verset indtalt korrekt. Eleverne har også fået andet vers på skrift, men i den skriftlige version er der indsat ord, som ikke stemmer overens med de indtalte ord.

Opgaven går nu ud på, at eleverne laver lyttekorrektur på det skrevne vers og retter de forkerte ord til de ord, de hører på lydfilen.

Teksten til *Den danske sang er en ung blond pige*

Al Sjællands ynde og Jyllands vælde,
de tvende klange af blidt og hårdt,
skal sangen rumme for ret at melde
om, hvad der inderst er os og vort.
Og tider skifter, og sæder mildnes,
men kunst og kamp kræver stadig stål:
det alterbål, hvor vor sjæl skal ildnes,
det flammer hedest i Bjarkemål.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- *b* kommer efter lang vokal
- *p* kommer efter kort vokal

Lektion 19: Konsonantkvaliteter

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Medbring fluesmækkere til *Dagens fokus, skriftligt* (eller brug en sammenrullet avis)
- Find egnede overskrifter fra www.ligetil.nu til *Lyt & Ret*
- Indtal tredje vers af *Den danske sang er en ung, blond pige* til *Dagens Joker*

Husker du?

Snak om konsonantparret b/p – hvad var det nu, der var forskellen på dem? Og hvordan var de ens?

Repeter forskellen på b/p og reglerne om at:

- *b* kommer som regel efter en lang vokal. Fx *sæbe, gribe, skibe*.
- *p* kommer som regel efter en kort vokal. Fx *stop, kop, gruppe*.

Dagens fokus, mundtligt

Rim

Lad eleverne kigge på konsonanternes placering i mundhulen.

Lyt til ordet: *mand*. Tag den første lyd [m] væk og sæt en anden konsonant ind i stedet (fx, band, kan, sand, vand, tand...).

Lyt til ordet: *dine*. Tag første lyd [d] væk og sæt en anden konsonant ind i stedet (fx mine, pine, line, sine, Tine, gine, fine...).

Lyt til ordet: *bord*. Tag første lyd [b] væk og sæt en anden konsonant i stedet (fx jord, mord, Thor, kor, fór, ror...).

Dagens fokus, skriftligt

Konsonantforveksling – d/t

- Hvis *d* optræder sidst i et ord, udtales det som et blødt *d*, fx *mad, fed, glad, sød*.
- Hvis *t* optræder sidst i et ord, udtales det som et *d*, fx *kat, sket, råt, sent*. Lyden skrives med bogstavet *t*.
- Hvis *t* kommer som anden lyd efter *s*, lyder det som et *d*, fx *stop, stemme, strømpe*. [d] i anden position efter *s* skal altid skrives *t*.

Staves ordet med *d* eller *t*?

Opgaven kan laves som fluesmækkeropgave, hvor der står *d* og *t* på tavlen, og en elev eller læreren læser ordene op, hvorefter eleverne skal smække den rette konsonant. Eleverne kan evt. opdeles i hold.

Led – sad – hørt – stå – sent – slud – kant – tid – sut – båd – saft – støt – stol – ged – tud – stod

Lyt & Ret

Vælg en artikeloverskrift på www.ligetil.nu og skift forbogstaverne ud (det skal være konsonanter). Med udgangspunkt i den nye overskrift skriver eleverne nu deres egen lille artikel. De skal bruge CD-ORD, mens de skriver. Giv dem igen 10-15 minutter til at skrive og lytte igennem. De skal lytte deres sætninger igennem og rette evt. fejl, inden de er færdige med deres opgave.

OBS! Husk at sætte hastigheden for oplæsning ned til maksimalt 120 ord/min., når der laves lyttekorrektur.

Dagens Joker

Eleverne fortsætter med *Den danske sang er en ung, blond pige* (vers 3).

Teksten til *Den danske sang er en ung blond pige*

Så syng da, Danmark,
lad hjertet tale!
thi hjertesproget er vers og sang,
og lære kan vi af nattegale
af lærken over den grønne vang.
Og blæsten suser sin vilde vise,
og stranden drøner sit højtidskvad;
fra hedens lyng som fra stadens flise
skal sangen løfte sig ung og glad.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- *d* sidst i ord, udtales som *blødt* [d]
- *t* sidst i ord, udtales som [d] men skrives *t*
- *t* som anden lyd efter *s* lyder som [d] men skrives *t*

Lektion 20: Konsonantkvaliteter

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Indtal evt. diktatorord til *Dagens fokus, skriftligt*
- Find egnede overskrifter fra www.ligetil.nu til *Lyt & Ret*
- Indtal første vers af *Der er noget galt i Danmark*

Husker du?

Snak med eleverne om, hvor *d* og *t* er placeret i mundhulen. Og repeter reglerne om at:

- Hvis *d* optræder sidst i et ord, udtales det som et *blødt d*, fx *mad, fed, glad, sød*.
- Hvis *t* optræder sidst i et ord, udtales det som et *d*, fx *kat, sket, rådt, sent*. Lyden skrives med bogstavet *t*.
- Hvis *t* kommer som anden lyd efter *s*, lyder det som et *d*, fx *stop, stemme, strømpe*. [d] i anden position efter *s* skal altid skrives *t*.

Dagens fokus, mundtligt

Skelnen mellem konsonantlyde i forskellige positioner

Denne øvelse træner den auditive skelneevne i minimalpar med fokus på konsonantlyde.

Minimalpar er ordpar, hvor kun en enkelt lyd adskiller de to ord fra hinanden, fx *bil/pil*,

sol/sål. Ordblinde kan have særdeles svært ved at skelne mellem nærtbeslægtede sproglyde.

Sig fx 'Træk lyden [b] fra ordet *bil* og sæt lyden [p] i stedet. Hvilket ord får man så?'

Forlyd

Træk:	[b] fra <i>bude</i> og	sæt lyden:	[p] i stedet. Hvilket ord? (svar: pude)
	[b] fra <i>blad</i> og	sæt lyden:	[g] i stedet. Hvilket ord? (svar: glad)
	[f] fra <i>fin</i> og	sæt lyden:	[v] i stedet. Hvilket ord? (svar: vin)
	[s] fra <i>sine</i> og	sæt lyden:	[l] i stedet. Hvilket ord? (svar: Line)
	[t] fra <i>tale</i> og	sæt lyden:	[d] i stedet. Hvilket ord? (svar: dale)
	[k] fra <i>kugle</i> og	sæt lyden:	[g] i stedet. Hvilket ord? (svar: gule)
	[b] fra <i>blå</i> og	sæt lyden:	[f] i stedet. Hvilket ord? (svar: flå)

Udlyd

Træk:	[d] fra <i>båd</i> og	sæt lyden:	[l] i stedet. Hvilket ord? (svar: bål)
	[l] fra <i>bål</i> og	sæt lyden:	[s] i stedet. Hvilket ord? (svar: bås)
	[b] fra <i>dåb</i> og	sæt lyden:	[d] i stedet. Hvilket ord? (svar: dåd)
	[d] fra <i>gad</i> og	sæt lyden:	[b] i stedet. Hvilket ord? (svar: gab)
	[n] fra <i>hån</i> og	sæt lyden:	[b] i stedet. Hvilket ord? (svar: håb)
	[n] fra <i>lån</i> og	sæt lyden:	[s] i stedet. Hvilket ord? (svar: lås)
	[l] fra <i>kål</i> og	sæt lyden:	[d] i stedet. Hvilket ord? (svar: kåd)
	[s] fra <i>vås</i> og	sæt lyden:	[d] i stedet. Hvilket ord? (svar: våd)
	[b] fra <i>råb</i> og	sæt lyden:	[d] i stedet. Hvilket ord? (svar: råd)

Indlyd

Træk:	[n] fra <i>fine</i> og	sæt lyden:	[l] i stedet. Hvilket ord? (svar: file)
	[n] fra <i>fane</i> og	sæt lyden:	[d] i stedet. Hvilket ord? (svar: fade)
	[l] fra <i>slå</i> og	sæt lyden:	[m] i stedet. Hvilket ord? (svar: små)
	[d] fra <i>stå</i> og	sæt lyden:	[b] i stedet. Hvilket ord? (svar: spå)

Dagens fokus, skriftligt

Konsonantforveksling – g/k

- *g*, når det står sidst i stavelsen, er blødt og kommer som regel efter en lang vokal. Det høres faktisk ikke i den måde, vi udtaler ordene i dag, fx *kage, bage, syg*.
- *k* er hårdt og kommer som regel efter en kort vokal, fx *kvik, smuk, snak*.
- *k* lyder som [g], når det optræder sidst i et ord (og sidst i en stavelse), men skrives altså *k*.

kok – fisk – sæk – aske – fysik – mælk.

I konsonantklyngen *sk-* lyder *k* som [g] men skal altid skrives *k*.
ske – skab – skud – ski – skål...

Skelnen mellem /g/ og /k/

Fortsæt rækken af ord der begynder med *sk-*, men hvor bogstavet *k* altså lyder som [g]. Lad hver elev nævne et ord på skift. Hvis eleven går i stå, så sig selv et ord. Hjælp eleverne ved at sige [ssss] [g] meget tydeligt.

Dobbeltkonsonant

Bogstaverne *g* og *k* optræder tit dobbelt, *-gg-* eller *-kk-*, og det er ikke muligt at høre forskel. Men: der er mange flere ord med *-kk-* end med *-gg-*, så ved at gætte på *-kk-* er der større sandsynlighed for at det er det rigtige valg. Desuden kan *-kk-* følge efter alle vokaler, mens *-gg-* aldrig følger efter *a*, *ø* eller *å*.

Ekstra opgave: Diktat med dobbeltkonsonant

Diktat med fokus på ord med *-gg-* og *-kk-*.

Hvis eleverne skal løse opgaven individuelt, skal ordene være indtalt på lydfil. Skal opgaven løses på holdet, kan læreren diktere ordene for alle. Eleverne må bruge CD-ORD, mens de skriver.

Kigge – løkke – hakke – hygge – klokke – (telt)pløkke – jogge – sikker – ligge – pakke

Lyt & Ret

Vælg en artikeloverskrift på www.ligetil.nu og skift forbogstaverne ud (det skal være konsonanter). Med udgangspunkt i den nye overskrift skriver eleverne nu deres egen lille artikel. De skal bruge CD-ORD, mens de skriver. Giv dem igen 10-15 minutter til at skrive og lytte igennem. De skal lytte deres sætninger igennem og rette evt. fejl, inden de er færdige med deres opgave.

OBS! Husk at sætte hastigheden for oplæsning ned til maksimalt 120 ord/min., når der laves lyttekorrektur.

Dagens Joker

Eleverne lytter til den indtalte lydfil og retter i teksten i opgavekataloget. Denne gang er det sangen *Der er noget galt i Danmark* af John Mogensen.

Teksten til *Der er noget galt i Danmark*

Der er noget galt i Danmark,
Dybbøl Mølle maler helt ad helved' til,
bare tegnedrengen er i orden
kan man få det som man vil.
Blæse vær' med andres mening
selvom det er dem der står for skud,
der er noget galt i toppen,
no'et der trænger til at skiftes ud.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- *g* sidst i ordet/stavelser er blødt og kommer efter en lang vokal
- *k* er hårdt og kommer efter en kort vokal
- *k* lyder som [g], når det står sidst i ordet/stavelser, men skrives *k*

Lektion 21: Konsonantklynger 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Find ting (eller fotos af ting) som begynder med konsonantklynger. Der skal være tre ting pr. elev. Find også et-to ting pr. elev som *ikke* begynder med konsonantklynge til *Dagens fokus, mundtligt*
- Print/klip ordkort og konsonantbrikker til *Dagens fokus, skriftligt*
- Indtal ord på lydfil til *Dagens Joker*

Formål med de næste fire lektioner

Mange ordblinde elever har problemer med konsonantklynger. Hvis der er to konsonantlyde i forlyd (først i ordet), kan eleverne især have svært ved at fokusere på den anden, fx [j] i *bjørn* eller [r] i *pris*. Eleverne skal have alle lyde i klyngen med, hvis andre skal kunne læse hvad de skriver, og hvis de skal have god hjælp fra CD-ORD. Jo flere bogstaver der er på plads i begyndelsen af ordet, jo bedre hjælp får eleverne fra CD-ORD. Formålet med lektionerne i konsonantklynger er altså at gøre eleverne opmærksomme på, at visse ord begynder med to eller flere konsonanter og at træne dem i at skelne de enkelte lyde i konsonantklyngerne fra hinanden. Ved at få de første lyde på plads og dermed 'komme længere ind' i ordet, kan eleverne hente relevant hjælp fra CD-ORD.

Husker du?

Snak med eleverne om, hvor *g* og *k* er placeret i mundhulen. Og repeter reglerne om at:

- *g*, når det står sidst i stavelsen, er blødt og kommer som regel efter en lang vokal. Det høres faktisk ikke i den måde, vi udtaler ordene i dag, fx *kage, bage, syg*.
- *k* er hårdt og kommer som regel efter en kort vokal, fx *kvik, smuk, snak*.
- *k* lyder som [g], når det optræder sidst i et ord (og sidst i en stavelse), men skrives altså *k*.

Introduktion til emnet – konsonantklynger i forlyd

Konsonantklynger er to eller flere konsonanter, som står sammen først eller sidst i et ord (eller en stavelse). Skriv eksempler på tavlen, fx *pris, skat, smat, stål, svin, flyv, kvæk, fnys, smil, sten*.

I ordet *lo* er der bare én konsonant i starten af ordet, men sætter man fx *k* foran, får man ordet *klo*. *Klo* begynder med en konsonantklynge, for der er to konsonanter, der står sammen i starten af ordet. Klyngen består her af lydene [k] og [l] i klyngen [kl].

Der findes mange klynger, som kan stå først i et ord. Fx [bl] som i *blå*, [sm] som i *smør*, [gr] som i *grøn* osv.

Der kan være op til tre konsonanter i en konsonantklynge, som kommer først i et ord. Fx begynder *stjerne* med en konsonantklynge med tre konsonantlyde [s] [d] [j]. Ordet *struds* har også tre: [s] [d] [r], såvel som *sprut* [s] [b] [r].

Der kan også optræde konsonantklynger sidst i et ord. Så ender ordet eller stavelsen på mindst to konsonanter. Som fx i *hest*, hvor klyngen består af lydene [s] [d], eller *mælk* som ender på [l] [g].

Det er ikke alle konsonanter, der kan optræde sammen i en konsonantklynge. Og nogle klynger kan kun optræde først i et ord, mens andre kun kan optræde sidst i et ord.

I materialet her er der fokuseret mest på konsonantklynger i forlyd, fordi det er indgangen til ordet. Når eleverne skriver, handler det om at kunne så meget af ordenes begyndelse som muligt, for jo længere eleverne kan 'komme ind i ordet', altså jo flere bogstaver de kan skrive, desto mere hjælp kan de få fra CD-ORD, dvs. jo større sandsynlighed er der for at det ord, eleverne vil skrive, optræder på listen med de første ti ord.

I dag er der fokus på konsonantklynger *først* i ordet.

Dagens fokus, mundtligt

Benævnelse med konsonantklynger

På et bord i lokalet har læreren lagt en masse ting, hvoraf tilpas mange af dem begynder med en konsonantklynge. Der skal være så mange ting, at hver elev kan tage tre ting, som begynder med en klynge. Det kan også være fotos af ting.

Lad eleverne gå til bordet samtidig og lad dem finde tingene. Tilbage på pladserne benævner eleverne de ting, de har fundet. Gentag og udtal tydeligt klyngen i de valgte genstande, fx svamp, kniv, glas, ske, blyant, sko, skrue, flaske, fløjte, sveske, brød, briller, stempel.

Dagens fokus, skriftligt

Dan ord med konsonantklynger

Eleverne får præsenteret to bunker med kort: i den ene bunke ligger ordkort med ord på to bogstaver: konsonant (C), vokal (V), fx *tå*, ord på tre bogstaver: /CVC/ fx *kål*, samt ord på fire bogstaver: /CVCe/ fx *lade*. I den anden bunke ligger brikker med konsonanter. Eleverne skiftes til at trække et kort fra hver af bunkerne og skal forsøge at danne et nyt ord ved at lægge konsonantbrikken foran ordkortet. Hvis eleven kan danne et rigtigt ord, gives ét point. De andre elever skal godkende ordet, før der kan gives point. Hvis der er tvivl om, hvorvidt det nye ord er et rigtigt ord, spørger man læreren.

Lyt & Ret

I dagens *Lyt & Ret* skal eleverne skrive nogle af ordene, som de producerede ved hjælp af konsonantbrikkerne. Alle skal åbne et nyt dokument i et tekstbehandlingsprogram og starte CD-ORD. De skal vælge fem af konsonantbrik-ordene og skrive ordene op i en liste. De skal benytte sig af den hjælp, CD-ORD giver. Hvesr gang de har skrevet et ord, skal de lytte med oplæsningsfunktionen. De skal rette ordet, hvis det ikke er stavet rigtigt. (Hører de det ord, de mente? Ret i ordene til de har skrevet det ord, de ville.)

Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Herefter skal eleverne vælge to-tre af ordene fra den nye liste og skrive en sætning med hvert af ordene. De skal lytte og rette sætningerne igennem.

Dagens Joker

Eleverne skal åbne et nyt dokument i et tekstbehandlingsprogram og starte CD-ORD.

Læreren indtaler de seks ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Alle ordene begynder med en konsonantklynge. Opgaven i *Dagens Joker* er, at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument i et tekstbehandlingsprogram, men skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er, at få ordet op på listen over de første ti forslag, så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

Straks	Skole
Skjorte	Kjole
Skriften	Trussel

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Konsonantklynge: fx to konsonanter *først* i ordet

må	ko	lo	rå
lå	nu	ro	ly
mil	rød	ris	rus
nyd	vin	tyr	lut
læk	løv	lag	
ror	ved	lade	
læse	nyde	Rikke	
Nibe	lænse	nive	
pæne	lyde	Lasse	

b	f	g
k	p	s

Lektion 22: Konsonantklynger 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Find ting (eller fotos af ting) som begynder med konsonantklynger. Der skal være tre ting pr. elev. Find også et-to ting pr. elev som *ikke* begynder med konsonantklynge til *Dagens fokus, mundtligt*
- Print/klip ordkort og konsonantbrikker til *Dagens fokus, skriftligt*
- Indtal ord på lydfil til *Dagens Joker*

Husker du?

Snak med eleverne om hvad en konsonantklynge er. Og hvilken lyd i klyngen er sværest at høre? Den første eller den anden? Kom med eksempler på konsonantklynger – fx tingene fra sidst. Lad eleverne lave syntese med nogle af ordene.

Dagens fokus, mundtligt

Benævnelse med konsonantklynger

Fortsæt med at benævne ting der begynder med en konsonantklynge (husk også at lægge nogle ting frem, som ikke begynder med en konsonantklynge).

Lad eleverne finde hver tre ting, som begynder med en klynge og lad dem derefter benævne de ting, de har fundet. Gentag og udtal tydeligt klyngen i de valgte genstande (fx spøgelse, svane, knap, skib, blad, flue, sløjfe, brunkage, brænde, stol).

Dagens fokus, skriftligt

Dan ord med konsonantklynger

Fortsæt øvelsen fra sidste lektion hvor eleverne danner nye ord ved hjælp af ordkort og konsonantbrikker. Eleverne skiftes til at trække et kort fra hver af bunkerne og forsøger at danne et nyt ord ved at lægge konsonantbrikken foran ordkortet. Hvis eleven kan danne et rigtigt ord, gives ét point. De andre elever skal godkende ordet, før der kan gives point. Hvis der er tvivl om, hvorvidt det nye ord er et rigtigt ord, spørger man læreren.

Lyt & Ret

Eleverne skriver igen nogle af de ord, som de producerede ved hjælp af konsonantbrikkerne. Alle skal åbne et nyt dokument i et tekstbehandlingsprogram og starte CD-ORD. De skal vælge fem af konsonantbrik-ordene og skrive ordene op i en liste. De skal benytte sig af den hjælp, CD-ORD giver. Hver gang de har skrevet et ord, skal de lytte med oplæsningsfunktionen. De skal rette ordet, hvis det ikke er stavet rigtigt. (Hører de det ord, de mente? Ret i ordene til de har skrevet det ord, de ville.)

Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Herefter skal eleverne vælge to-tre af ordene fra den nye liste og lave en sætning med hvert af ordene. De skal lytte og rette sætningerne igennem.

Dagens Joker

Eleverne åbner som i sidste lektion et nyt dokument i et tekstbehandlingsprogram og starter CD-ORD.

Læreren indtaler de seks ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Alle ordene begynder med en konsonantklynge. Opgaven i *Dagens Joker* er at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument i et tekstbehandlingsprogram, men skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag, så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

Plads	Blanding
Fjols	Glasur
Drillerier	Trodsig

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Det er den anden konsonant i klyngen som er sværest at høre

Lektion 23: Konsonantklynger 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Medbring en lille bold til *Dagens fokus, mundtligt*
- Print et skema og en 'vokalstok' til hver elev til *Dagens fokus, skriftligt*
- Indtal ord på lydfil til *Dagens Joker*

Husker du?

Snak med eleverne om hvorfor ord, der starter med konsonantklynger, er sværere end ord, der starter med enkeltkonsonant. Tag udgangspunkt i nogle af de ord, de dannede i sidste lektion, fx lå → slå.

Dagens fokus, mundtligt

Skibet er ladet med...

Leg *Skibet er ladet med ... (en konsonantklynge)*. Læreren starter skibet ved at sige 'Skibet er ladet med ... [kl] som i ... *klynge* og kaster en bold til en af eleverne, som herefter skal sige et ord, der starter med den valgte klynge. Når eleven har sagt et ord, kaster vedkommende bolden videre til en anden elev, som nu skal finde et andet ord, som begynder med samme klynge.

Når klyngen er ved at være udtømt, beder læreren om bolden, og sætter skibet i gang igen, denne gang ladet med en ny klynge.

Sådan fortsætter legen med fire-fem klynger.

OBS! De ti hyppigste klynger med to konsonanter i forlyd er: *st-, sk-, tr-, pr-, sp-, fr-, br-, gr-, kr-, kl-*.

Dagens fokus, skriftligt

Dan ord med bestemte konsonantklynger

Eleverne skal nu prøve at finde på flere ord, som begynder med konsonantklynger. De får et ark papir med et skema på (se bilag). I skemaet skal de skrive ord, som begynder med de konsonantklynger, der dannes i skemaet.

Eleverne kan med fordel anvende vokalstokken (se bilag) til denne opgave. De kan da prøve med de forskellige vokaler efter hver klynge og på den måde måske lettere finde ord. Fx /gl/ + [a] → *glat*, /gl/ + [e] → *gled*, /gl/ + [i] → *glid* osv.

Eleverne må gerne arbejde sammen to og to og hjælpe hinanden med at finde på ord. Begge elever skal skrive ordene ind i hver sit skema.

Lyt & Ret

I dagens *Lyt & Ret* skal eleverne skrive nogle af ordene, som de producerede i skemaet med konsonantklynger. Alle skal åbne et nyt dokument i et tekstbehandlingsprogram og starte CD-ORD. De skal vælge fem ord fra skemaet og skrive ordene op i en liste. De skal benytte sig af den hjælp, CD-ORD giver. Hver gang de har skrevet et ord, skal de lytte med oplæsningsfunktionen. De skal rette ordet, hvis det ikke er stavet rigtigt. (Hører de det ord, de mente? Ret i ordene til de har skrevet det ord, de ville.)

Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Herefter skal eleverne vælge to-tre af ordene fra den nye liste og lave en sætning med hvert af ordene. De skal lytte og rette sætningerne igennem.

Dagens Joker

Eleverne åbner som i sidste lektion et nyt dokument i et tekstbehandlingsprogram og starter CD-ORD.

Læreren indtaler de seks ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Alle ordene begynder med en konsonantklynge. Opgaven i *Dagens Joker* er, at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument i et tekstbehandlingsprogram, men skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag, så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

Klovnerier	Pladser
Blodig	Skylder
Glemsom	Træls
Flagdag	Skærm
Klemmer	Fjer

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- En klynge først i ordet kan fx bestå af st-, tr-, gr-

Skema til Dagens fokus, skriftligt

1.kon- sonant \ 2.kon- sonant	n	l
g	gnom gn...	glad gl...
s	sne sn...	slå sl...

Vokalstok

a
e
i
o
u
y
æ
ø
å

Lektion 24: Konsonantklynger 1

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Medbring en lille bold til *Dagens fokus, mundtligt*
- Print et skema og en 'vokalstok' til hver elev til *Dagens fokus, skriftligt*
- Indtal ord på lydfil til *Dagens Joker*

Husker du?

Lad eleverne vælge hver to konsonanter ud og kom med eksempler på konsonantklynger med dem, fx gl-, gn-

Dagens fokus, mundtligt

Skibet er ladet med...

Fortsæt legen *Skibet er ladet med ... (en konsonantklynge)*. Læreren starter skibet ved at sige 'Skibet er ladet med ... [kr] som i ... *kron* og kaster en bold til en af eleverne, som herefter skal sige et ord, der starter med den valgte klynge. Når eleven har sagt et ord, kaster vedkommende bolden videre til en anden elev, som nu skal finde et andet ord, som begynder med samme klynge.

Når klyngen er ved at være udtømt, beder læreren om bolden, og sætter skibet i gang igen, denne gang ladet med en ny klynge.

Sådan fortsætter legen med mellem fire-fem klynger.

OBS! De ti hyppigste klynger med to konsonanter i forlyd er: *st-, sk-, tr-, pr-, sp-, fr-, br-, gr-, kr-, kl-*.

Dagens fokus, skriftligt

Dan ord med bestemte konsonantklynger

Eleverne får igen et skema og skal prøve at finde på flere ord, som begynder med konsonantklynger (se bilag).

Eleverne kan med fordel anvende vokalstokken til denne opgave. De kan da prøve med de forskellige vokaler efter hver klynge og på den måde måske lettere finde ord. Fx /bl/ + [a] → *blad*, /bl/ + [e] → *ble*, /bl/ + [i] → *blid* osv.

Eleverne må gerne arbejde sammen to og to og hjælpe hinanden med at finde på ord. Begge elever skal skrive ordene ind i hver sit skema.

Lyt & Ret

I dagens *Lyt & Ret* skal eleverne skrive nogle af ordene, som de producerede i skemaet med konsonantklynger. Alle skal åbne et nyt dokument i et tekstbehandlingsprogram og starte CD-ORD. De skal vælge fem ord fra skemaet og skrive ordene op i en liste. De skal benytte sig af den hjælp, CD-ORD giver. Hver gang de har skrevet et ord, skal de lytte med oplæsningsfunktionen. De skal rette ordet, hvis det ikke er stavet rigtigt. (Hører de det ord, de mente? Ret i ordene til de har skrevet det ord, de ville.)

Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Herefter skal eleverne vælge to-tre af ordene fra den nye liste og lave en sætning med hvert af ordene. De skal lytte og rette sætningerne igennem.

Dagens Joker

Eleverne åbner som i sidste lektion et nyt dokument i et tekstbehandlingsprogram og starter CD-ORD.

Læreren indtaler de seks ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Alle ordene begynder med en konsonantklynge. Opgaven i *Dagens Joker* er, at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument i et tekstbehandlingsprogram, men skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag, så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

Spyt	Briller
Stige	Trappe
Flamingo	Kridt
Grøn	Spætte
Klat	Fritte

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- En klynge først i ordet kan fx bestå af sp-, pr-, kr-

Skema til Dagens fokus, skriftligt

1.kon- sonant \ 2.kon- sonant	l	r
b	blå bl...	bro br...
k	klo kl...	kro kr...

Lektion 25: Konsonantklynger 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Print en tipskupon til hver elev og indtal evt. lydfil til *Dagens fokus, mundtligt*

Husker du?

Repetér konsonantklyngerne fra sidst med bl- br- osv.

Dagens fokus, mundtligt

Tip en 13'er

Print og uddel tipskuponen. Eleverne hører tre ord ad gangen (læreren læser op, eller eleverne lytter til den indtalte lydfil). Et af ordene begynder med en konsonantklynge. De andre to gør ikke. Eleverne skal sætte kryds ved det ord, der begynder med en klynge (1-X-2).

tiger	løve	bjørn
zebra	struds	giraf
spise	æde	made
sød	rar	flink
rød	blå	sort
grøn	hvid	gul
pink	lilla	brun
vil	må	skal
sidde	løbe	springe
cykle	trille	suse
spjætte	hoppe	danse
kigge	se	glo
is	pris	avis

Dagens fokus, skriftligt

Find ord med konsonantklynger

Eleverne læser teksten om at drikke. Brug evt. CD-ORD's oplæsningsfunktion til at få teksten læst op.

En til det andet ben...

(Bearbejdet udsnit af en artikel i *Ud & Se*, juni 2008)

Alkohol følger de fleste danskere fra vugge til grav, og vi er et af de folkeslag i verden, der drikker allermost. Ud og Se har skålet med de fredagsstive drenge og spurgt til et liv med spiritus.

Det sorte bord flyder med Odin-pilsnere, tomme pakker Blå Kings, halvfulde drinks, en flaske Jim Beam, knækkede cigaretter og skiver af en citron. Fra den bærbare computer strømmer høj rapmusik. Klokkeren er 20.28 en torsdag aften i Brønshøj, og 20-årige Frederik Klavsens fest for gutterne er i fuld gang.

Det svinder hurtigt i kasser og poser med øl, og snart kommer der gang i spiritussen. De drikker vodka-shots, blander stærke gin & tonics og lader flasken med Jim Beam gå på omgang i takt med, at de bliver mere og mere fulde.

Når eleverne har læst teksten, finder klassen i fællesskab alle de ord i teksten som begynder med en konsonantklynge og understreger dem i teksten.

Lyt & Ret

Eleverne vælger hver fem-seks ord ud blandt dem, de fandt i teksten i *Dagens fokus, skriftligt* og laver en sætning med hvert af ordene. De skal lytte og rette sætningerne igennem.

Dagens Joker

I *Dagens Joker* skal eleverne finde jokerveje gennem svære ord. Ord materialet skal være nogle af elevernes 'hadeord'. Lad hver elev nævne et eller to ord, som de hader at skrive, eller som de er overbeviste om, at de ikke kan skrive, og lad dem så forsøge at bruge jokertegn til alligevel at få ordet frem på ordforslagslisten. Lad hver elev forklare sin jokervej gennem mindst ét ord. De kan bruge * og #. Støt dem i at skrive de lyde ned, de kan høre og så indsætte jokertegn, hvor de er i tvivl. Kan de høre ordets afsluttende lyd, er det godt at få brugt #-tegnet.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Opsamling *Dagens Duks* og *Elevduks* lektion 17-24

Lyt til ordene på lydfilen. Hvilket af de tre ord begynder med en konsonantklynge?
Sæt kryds i 1, X eller 2.

Find konsonantklyngen!			
1	1	X	2
2	1	X	2
3	1	X	2
4	1	X	2
5	1	X	2
6	1	X	2
7	1	X	2
8	1	X	2
9	1	X	2
10	1	X	2
11	1	X	2
12	1	X	2
13	1	X	2

Lektion 26: Konsonantklynger 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Medbring fluesmækkere til *Dagens fokus, mundtligt*

Husker du?

Snak med eleverne om, hvilken lyd i klyngen der var den sværeste? Nævn nogle af de ord fra sidste lektion der begynder med konsonantklynger.

Dagens fokus, mundtligt

Klask en klynge

Tre konsonantklynger skrives op på tavlen, og læreren læser en sætning, hvori det sidste ord starter med en konsonantklynge. Eleverne er udstyret med hver sin fluesmækker (eller en sammenrullet avis), og det gælder nu om at komme først til tavlen og klaske den rette klynge.

st	sk	sl
----	----	----

Læreren læser følgende sætninger højt:

Hunden tyggede mandens ... sko
Manden blev vred og gav sig til at ... slå
Hunden blev bange og hoppede over et ... stakit
I den næste have stod en ... stork
Suppe må man spise med ... ske
Når børn spiser suppe, kommer de til at ... slubre
Når man er barn, er det svært at sidde ... stille
Det skal børnene lære når de begynder i ... skole
Lærere og forældre må ikke længere ... slå
I skolegården er der nogle gange elever som ... slås
Så griber lærerne ind og beder dem ... stoppe

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Bestem konsonantklyngen og dan nye ord

I det elektroniske opgavekatalog ligger et skema til denne opgave. Eleverne skriver 10-20 ord op. Ordene skal begynde med en konsonantklynge og skal hentes i teksten fra lektion 25. Eleverne må gerne bruge CD-ORD, mens de skriver. De må også gerne kigge i teksten.

De 10-20 ord skal være forskellige rødder/rodmorfemer, så selvom der er i teksten står *flaske* og *flasken*, skal ordet *flaske* bare skrives én gang.

Når eleverne har skrevet ordene op, skal de for hvert ord skille konsonantklyngen fra og skrive denne i kolonnen til dette. Herefter skal de finde på et nyt ord, som begynder med samme konsonantklynge. Skriv de nye ord op. Eleverne skal lytte til ordene med CD-ORD. Har de skrevet det ord, de ville? Ellers skal de rette ordene.

Ord fra teksten	Konsonantklyngen	Nyt ord med samme klynge
1. fleste	fl	flue
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

Dagens Joker

I *Dagens Joker* fortsætter eleverne med at finde jokerveje gennem svære ord. Ord materialet skal være nogle af elevernes hadeord. Lad hver elev nævne et eller to ord, som de hader at skrive, eller som de er overbeviste om, at de ikke kan skrive, og lad dem så forsøge at bruge jokertegn til alligevel at få ordet frem på ordforslagslisten. Lad hver elev forklare sin jokervej gennem mindst ét ord. De kan bruge * og #. Støt dem i at skrive de lyde ned, de kan høre og så indsætte jokertegn, hvor de er i tvivl. Kan de høre ordets afsluttende lyd, er det godt at få brugt #-tegnet.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Konsonanter kan have forskellige lyde alt efter hvor i et ord de står, fx *st* → [sd], *sk* → [sg]

Lektion 27: Konsonantklynger 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Print en tipskupon til hver elev og indtal evt. lydfil til *Dagens fokus, mundtligt*
- Forbered ordmateriale til *Dagens Joker*

Husker du?

Lad eleverne komme med eksempler fra sidst på sk-, sl- og st-.

Dagens fokus, mundtligt

Tip en 10'er

Print og uddel tipskuponen. Eleverne hører tre ord ad gangen (læreren læser op, eller eleverne lytter til den indtalte lydfil). Et af ordene begynder med en konsonantklynge med *tre* konsonanter. De andre to gør ikke. Eleverne skal sætte kryds ved det ord, der begynder med en klynge med tre konsonantlyde (1-X-2).

skål	kål	skrål
top	strop	stop
sklerose	leopard	klematis
Jette	pjatte	spjætte
tjørn	jern	stjerne
splat	plet	lyt
råbe	proppe	sprutte
skjule	jule	kjole
skal	skrald	kald
springe	ringe	spinde

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Dan sætninger

Eleverne skal nu skrive en sætning med hvert af de nye ord, som de dannede i sidste lektion. De skal bruge funktionen *ordforslag* i CD-ORD, når de skriver deres nye sætninger. Eleverne lytter herefter sætningerne igennem med oplæsningsfunktionen i CD-ORD. Har eleverne skrevet de sætninger, de ville? Ellers skal de rette teksten.

Det nye ord

1. flue
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.

En sætning med det nye ord

Han fandt en flue i suppen

Dagens Joker

I *Dagens Joker* fortsætter eleverne med at finde jokerveje gennem svære ord (hav eksempler med tre konsonanter klar). Ord materialet kan også være nogle af elevernes hadeord. Lad hver elev nævne et eller to ord, som de hader at skrive, eller som de er overbeviste om, at de ikke kan skrive, og lad dem så forsøge at bruge jokertegn til alligevel at få ordet frem på ordforslagslisten. Lad hver elev forklare sin jokervej gennem mindst ét ord. De kan bruge * og #. Støt dem i at skrive de lyde ned de kan høre og så indsætte jokertegn, hvor de er i tvivl. Kan de høre ordets afsluttende lyd, er det godt at få brugt #-tegnet.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- En konsonantklynge: fx tre konsonanter *først* i ordet

Lyt til ordene på lydfilen. Hvilket af de tre ord begynder med en konsonantklynge med *tre* konsonanter?

Sæt kryds i 1, X eller 2.

Find konsonantklynge med 3!			
1	1	X	2
2	1	X	2
3	1	X	2
4	1	X	2
5	1	X	2
6	1	X	2
7	1	X	2
8	1	X	2
9	1	X	2
10	1	X	2

Lektion 28: Konsonantklynger 2

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Medbring fluesmækkere til *Dagens fokus, mundtligt*
- Hav ordmateriale og en lille bold klar til *Dagens fokus, skriftligt*
- Forbered ordmateriale til *Dagens Joker*

Husker du?

Snak med eleverne om hvor mange konsonanter en konsonantklynge maksimalt kan bestå af. Lad eleverne nævne nogle af dem. Kan man høre forskel på dem med to og dem med tre konsonanter?

Dagens fokus, mundtligt

Klask en klynge

Tre konsonantklynger skrives op på tavlen, og læreren læser en sætning, hvori det sidste ord starter med en konsonantklynge. Eleverne er udstyret med hver sin fluesmækker (eller en sammenrullet avis), og det gælder nu om at komme først til tavlen og klaske den rette klynge.

str	stj	spr
------------	------------	------------

Læreren læser følgende sætninger højt:

Tigeren ligger på ... spring

Kan du se den klare ... stjerne?

Jeg vil have en trøje med ... striber

Min pung er blevet ... stjålet

Det gør helt ondt i ... struben

Hvor står flasken med ... sprit?

Han er godt nok en ... spradebasse

Det er forbudt at ... stjæle

Hvor har du sat ... strygejernet?

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

[sj]-lyden

Der findes en konsonantklynge, som er særlig, fordi den skrives med to bogstaver, men kun har én lyd i udtalen. Det drejer sig om [sj]-lyden, fx *sjal*, *sjov*. Lyden siges lidt længere tilbage i munden end [s] – tegn det på tavlen, sæt det ind i mundhulen (se vokalskemaet i bilag fra lektion 1). Spørg eleverne om de kan mærke forskellen på [sss] og [shhh].

Desuden er der en gruppe af låneord, som begynder med konsonantklynger med [sj]-lyd: /sh/ som i *shampoo* og *shorts* og /ch/ som i *chok*, *chef* og *chokolade*.

Leg *Skibet er ladet med...* med ord med [sj]-lyden. Hver gang man modtager bolden, skal man nævne et ord, der begynder med [sj]-lyden. Hvis eleverne går i stå, kan de kaste bolden videre til en anden elev. Hvis ingen elever kan nævne et ord, der begynder med [sj]-lyden, må læreren komme med et eksempel.

Derefter vælger eleverne fem-seks af ordene og skriver dem ind i et dokument. Eleverne skal nu skrive en sætning med hvert af ordene. De skal bruge funktionen *ordforslag* i CD-ORD, når de skriver deres nye sætninger.

Eleverne lytter herefter sætningerne igennem med oplæsningsfunktionen i CD-ORD. Har eleverne skrevet de sætninger de ville? Ellers skal de rette teksten.

Dagens Joker

I *Dagens Joker* fortsætter eleverne med at finde jokerveje gennem svære ord (hav eksempler med tre konsonanter klar). Ord materialet kan også være nogle af elevernes hadeord. Lad hver elev nævne et eller to ord, som de hader at skrive, eller som de er overbeviste om, at de ikke kan skrive, og lad dem så forsøge at bruge jokertegn til alligevel at få ordet frem på ordforslagslisten. Lad hver elev forklare sin jokervej gennem mindst ét ord. De kan bruge * og #. Støt dem i at skrive de lyde ned de kan høre og så indsætte jokertegn hvor de er i tvivl. Kan de høre ordets afsluttende lyd, er det godt at få brugt #-tegnet.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- [sj]-lyden er kun én lyd, men skrives med to konsonanter *sj*

Lektion 29: Konsonantklynger 3

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Print en tipskupon til hver elev og indtal evt. lydfil til *Dagens fokus, mundtligt*
- Print/klip ordkort og konsonantbrikker til *Dagens fokus, skriftligt*

Formål med de næste fire lektioner

Konsonantklynger sidst i ordet kan også give problemer. Her er det især den første konsonantlyd efter vokalen, som er vanskelig, fx *felt*, *skønt*. Formålet med de næste fire lektioner er at arbejde med konsonantklynger i udlyd (slutningen af ordet) for at øge elevernes fokus på alle lydene i konsonantklyngen.

Husker du?

Spørg eleverne om de kan huske de forskellige konsonantklynger. Kan de nævne nogle ord, som begynder med en konsonantklynge? Læreren skal forberede eksempelord med henholdsvis to og tre konsonanter i forlyd (begyndelsen af ordet). Forbered også eksempelord med [sj]-lyden som er én lyd, men skrives med to konsonanter.

Introduktion til emnet – konsonantklynger i udlyd

Ord kan også slutte med en konsonantklynge, dvs. at ordet slutter med to eller flere konsonanter som fx /sk/ i *husk*, *tæsk*, /ls/ i *fjols*, *træls* og /rk/ som i *agurk* eller *stærk*. Vær opmærksom på når et /r/ efter en vokal er indblandet i en konsonantklynge. Den variant af /r/, som kommer efter en vokal lyder ikke så kraftig som /r/ i starten af et ord (se vokalskemaet i bilag fra lektion 1). Hver konsonant har sin egen lyd i klyngen, også når konsonantklyngen kommer sidst i ord.

Dagens fokus, mundtligt

Tip en 13'er

Print og uddel tipskuponen. Eleverne hører tre ord ad gangen (læreren læser op, eller eleverne lytter til den indtalte lydfil). Et af ordene slutter med en konsonantklynge. De andre to gør ikke. Eleverne skal sætte kryds ved det ord, der slutter med en klynge (1-X-2).

film	lyd	stik
rod	skærm	blad
fint	flot	god
skum	vask	våd

grin	smil	vits
kant	skæv	lige
hane	æg	høns
hest	zebra	æsel
pjat	fis	vrøvl
sort	blå	gul
bandit	røver	skurk
vin	saft	øl
mælk	gær	gryn

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Dan nye ord

Eleverne skal danne nye ord, som slutter med en konsonantklynge. Til opgaven skal bruges ordkort og konsonantbrikker. I en bunke ligger ordkort med ord, der ender på én konsonant. I en anden bunke ligger konsonantbrikker. Eleverne skiftes til at trække et ord fra bunken med ordkort og en konsonantbrik. Konsonanten skal sættes *efter* ordet på ordkortet. Hvis eleven får dannet et nyt ord, gives 1 point. De andre elever skal godkende ordet, og i tvivlstilfælde må læreren spørges til råds.

Hver gang der dannes et nyt ord, skrives ordet op på en liste i et dokument. Alle elever skriver hvert nyt ord op. Ordene skal bruges i næste opgave.

Rimdele

Herefter kan man arbejde med rimdele, for når først eleven kan skrive fx *hals*, kan eleven også skrive *vals*, når eleven kan skrive *Hans*, kan eleven også skrive *dans*.

Eleverne går derfor tilbage til listen, som den første opgave resulterede i. Ud fra hvert af de ord skal eleverne nu forsøge at finde ord, der rimer, altså hvor rimdelen er den samme som i listens ord. Eleverne skal finde så mange ord som muligt. Eleverne skal lytte til de nye ord med CD-ORD's oplæsningsfunktion for at sikre, at de skriver det, de vil.

Dagens Joker

I denne øvelse skal eleverne endnu en gang opmuntres til at kigge på ordforslagslisten hver gang, de har skrevet to-tre bogstaver, sådan at de får erfaring med at bruge den hjælp, som programmet tilbyder i form af listen med ordforslag.

Læreren læser ord for ord det, som eleverne skal skrive, men eleverne må ikke skrive hele ordet, de skal efter to-tre bogstaver kigge over på listen med ordforslag og finde ordet dér.

I denne øvelse bruges sangen *De smukke unge mennesker* af Kim Larsen. Læreren siger: 'De' og eleverne begynder at skrive. Når de har skrevet et-to bogstaver, kigger de på listen og vælger det rette ord, vælger det med genvejstast eller dobbeltklik, eller hvordan de er vant til at bruge ordlisten.

Herefter læser læreren: 'kom'. Eleverne skriver, og efter to bogstaver skal de kigge i listen, finde ordet og vælge det med genvejstast eller med dobbeltklik. Læreren læser: 'flyvende'. Eleverne skriver to-tre bogstaver, kigger op på listen og vælger ordet. Sådan fortsætter øvelsen til alle verselinjer er læst op.

De kom flyvende med storken
Til dette guds forladte sted
Fra alle fire verdenshjørner
Hvis vi tager det hele med
Og nu er de blevet voksne
Ligner ikke mere sig selv
Stemmerne er forandret men
Vi kender dem alligevel

Tjek evt. her bagefter!

<http://www.youtube.com/watch?v=FQPJfrjv1O4>

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- En konsonantklynge: fx to konsonanter *sidst* i ordet

Lyt til ordene på lydfilen. Hvilket af de tre ord slutter med en konsonantklynge?
Sæt kryds i 1, X eller 2.

Find konsonantklynge til slut!			
1	1	X	2
2	1	X	2
3	1	X	2
4	1	X	2
5	1	X	2
6	1	X	2
7	1	X	2
8	1	X	2
9	1	X	2
10	1	X	2
11	1	X	2
12	1	X	2
13	1	X	2

al	dam	dan	en
kam	han	hal	fil
kan	knas	kran	kæel
styr	sal	mil	mal
væg	svær	vær	

s	t	f
p	k	m

Lektion 30: Konsonantklynger 3

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Medbring fluesmækkere til *Dagens fokus, mundtligt*

Husker du?

Snak med eleverne om de to slags konsonantklynger, de nu er blevet præsenteret for, først og sidst i ordet. Lad eleverne nævne en konsonantklynge i udlyd, og forsøg at rime på den. Snak om at det er den sidste del af ordet (rimdelen), der gør, at to ord rimer.

Dagens fokus, mundtligt

Klask en klynge

Tre konsonantklynger skrives op på tavlen, og læreren læser en sætning, hvori det sidste ord starter med en konsonantklynge. Eleverne er udstyret med hver sin fluesmækker (eller en sammenrullet avis), og det gælder nu om at komme først til tavlen og klaske den rette klynge.

nk	rk	sk
----	----	----

Læreren læser følgende sætninger højt:

Han fangede mange ... fisk
Nogle fisker med fluer, andre fisker med ... blink
Familien spiste ... torsk
Drengen kaldte de ... Birk
Om vinteren er dagen kort og ... mørk
Nogle synes det er svært at lære ... tysk
Det er bedst at være vågen og ... frisk
Manden sad på en ... bænk
Han viste sine muskler: 'se, jeg er ... stærk!'
Han havde forsøgt at røve en ... bank
Han blev vred og vild og gik bersærk
Hvis man vil gå i kloster, skal man være ... munk

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Dan sætninger

Eleverne skal nu lave sætninger med de ord, som de dannede i lektion 29 – enten de første på listen, eller de nye der rimer. De skal lave mellem fem og ti sætninger. Eleverne skal bruge CD-ORD, mens de skriver, så de får hjælp til ordforslag. Hver gang de har skrevet en sætning, skal de lytte sætningen igennem. Hvis de ikke er tilfredse, må de rette i sætningen, indtil de har skrevet, det de ville.

Dagens Joker

Fortsæt øvelsen hvor eleverne opmuntres til at bruge den hjælp som CD-ORD tilbyder i form af listen med ordforslag.

Åh de smukke unge mennesker
Pludselig er de stukket af
Som legesyge sommerfugle
Den allerførste sommerdag

Hvad det er de vil med livet
Det ka' kun de selv forstå
Og de smukke unge mennesker
Gid de længe leve må

Tjek evt. her bagefter!

<http://www.youtube.com/watch?v=FQPjfrJv104>

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Rimdel = den sidste del af ordet; fra vokalen og ud

Lektion 31: Konsonantklynger 3

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Find ting (eller fotos af ting) som slutter med konsonantklynger. Der skal være tre ting pr. elev. Find også et-to ting pr. elev som *ikke* slutter med konsonantklynge til *Dagens fokus, mundtligt* (brug evt. www.ordnet.dk som inspiration)

Husker du?

Lad eleverne komme med eksempler på ord, der ender på henholdsvis rk sk nk. Repetér at rk-klyngen ikke lyder så 'konsonant-agtigt' som de to andre, fordi det er en variant af /r/, der optræder i klyngen.

Dagens fokus, mundtligt

Benævnelse

På et bord ligger ca. 20 ting. Det kan også være fotos af ting. De fleste af tingene med en konsonantklynge, fx *mælk, hest, hjelm, kost*. Hver elev skal tage tre ting med sig, som slutter på en konsonantklynge.

Tilbage på deres pladser gentager og udtaler eleverne tydeligt klyngen i de valgte genstande.

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

[ng]-lyden

Ligesom med [sj]-lyden i forlyd, er der en konsonantklynge i udlyd som er særlig. [ng]-lyden som skrives med to bogstaver men kun har én lyd. Fx i *seng, lang, læsning*. Eleverne skal trænes i at skelne [ng]-lyden fra den rene [n]-lyd og den rene [g]-lyd.

Lyden siges lidt længere tilbage i munden end [n]. Tegn det på tavlen, sæt det ind i mundhulen (se vokalskemaet i bilag fra lektion 1). Spørg eleverne om de kan mærke forskellen på [mm], [nn] og [ng].

Læreren læser ordene tre ad gangen, og eleverne siger ordet med [ng]-lyden højt.

stang	strand	stak
ren	rikke	ring
band!	bang!	bane
bange	bande	bakke
tand	tak	tang
gang	gane	gak
sengen	sækken	scenen
konge	kone	kokke
penge	pæne	begge
lunge	låge	lukke

Derefter vælger eleverne fem-seks af ordene og skriver dem ind i et dokument. Eleverne skal nu skrive en sætning med hvert af ordene. De skal bruge funktionen *ordforslag* i CD-ORD, når de skriver deres nye sætninger.

Eleverne lytter herefter sætningerne igennem med oplæsningsfunktionen i CD-ORD. Har eleverne skrevet de sætninger de ville? Ellers skal de rette teksten.

Dagens Joker

Fortsæt øvelsen hvor eleverne opmuntres til at bruge den hjælp som CD-ORD tilbyder i form af listen med ordforslag. Nu med en ny sang; *Vi er børn af sol og sommer* af Gunnar Jørgensen:

Vi er børn af sol og sommer,
men i slægt med blæst og regn.
Vi er født, hvor bøgen grønnes,
og i ly af hæk og hegn.
Der er sang i sprogets toner,
der er sang i mindets røst,
der er sang, når havets bølger,
ruller ind mod klit og kyst.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- [ng]-lyden er kun én lyd, men skrives med to konsonanter *ng*

Lektion 32: Konsonantklynger 3

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Medbring fluesmækkere til *Dagens fokus, mundtligt*
- Indtal evt. lydfil til *Dagens fokus, skriftligt*

Husker du?

Snak med eleverne om ng-lyden, hvor optræder den, først eller sidst i ord? Hvordan er den forskellig fra n og m? Vi havde også sådan en lyd, der skrives med to bogstaver, men som optræder først i ord, hvad hed den? (sj-lyden).

Dagens fokus, mundtligt

Klask en klynge

Tre konsonantklynger skrives op på tavlen, og læreren læser en sætning, hvori det sidste ord slutter med en konsonantklynge. Eleverne er udstyret med hver sin fluesmækker (eller en sammenrullet avis), og det gælder nu om at komme først til tavlen og klaske den rette klynge.

nsk	rsk	lsk
------------	------------	------------

Læreren læser følgende sætninger højt:

Det kan være svært at lære ... dansk

Den check er da vist ... falsk

Tyven blev fanget på ... **fersk** gerning

Han opfører sig vældig ... teatralisk

Restaurantens mad smager ... fransk

De lever sammen på ... polsk

Kan man fare vild i en ... marsk?

Jeg kunne godt tænke mig at lære ... spansk

Den fisk er da ikke en ... torsk

Hendes nabo er vist nok ... synsk

Dagens fokus, skriftligt (inkl. Lyt & Ret)

Sætningsfuldendelse

Eleverne skal fuldende sætninger med ord, der indeholder [ng]-lyden.

Læreren læser hver sætning højt, og eleverne skriver det manglende ord ind i opgaven i opgavekataloget. Alternativt lytter eleverne til de indtalte lydfiler og skriver på samme måde det manglende ord ind i opgaven i opgavekataloget.

På fingeren havde hun en ... (ring)

Dronning Margrethes far var ... (konge)

Han var træt og lagde sig på ... (sengen)

Hun skyldte ham en hel del ... (penge)

På stranden kan man tit finde sten og ... (tang)

En pung fyldt med penge kan være ... (tung)

En kort, en lang, en trekant, en ... (stang)

Herefter åbner eleverne et dokument og skriver ved hjælp af CD-ORD en kort historie, hvor ordene indgår.

Dagens Joker

Fortsæt øvelsen hvor eleverne opmuntres til at bruge den hjælp, som CD-ORD tilbyder i form af listen med ordforslag. Her er andet vers af *Vi er børn af sol og sommer* af Gunnar Jørgensen.

Der er meget, som kan vække
småligt kævl og usselt kiv.

Der er intet, som kan ligned
med en lejrs frie liv!

Under regn af gyldne gnister
sad vi rundt om lejrens bål,
der har drengen drømt sin fremtid,
og den unge sat sit mål.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- En konsonantklynge: fx tre konsonanter *sidst* i ordet

Lektion 33: Rodmorfemer og sammensatte ord

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus*, mundtligt og skriv ordene på hver sit skilt (fx A4)
- Forbered liste med ord til *Dagens fokus*, skriftligt
- Indtal første vers af *Giv mig Danmark tilbage* til *Lyt & Ret*
- Indtal ordmateriale på lydfil til *Dagens Joker*

Formål med de næste fire lektioner

Ordblindhed kommer som bekendt til udtryk ved massive vanskeligheder med at udnytte en lydlig angrebsstrategi, og derfor forsøger mange ordblinde at kompensere for disse vanskeligheder ved at udnytte en betydningsrelateret angrebsstrategi i stedet. At tage udgangspunkt i morfologi og det morfematiske princip (betydningsprincippet) kan lette stavningen for den ordblinde, fordi der på den måde arbejdes med større enheder end enkeltlyde.

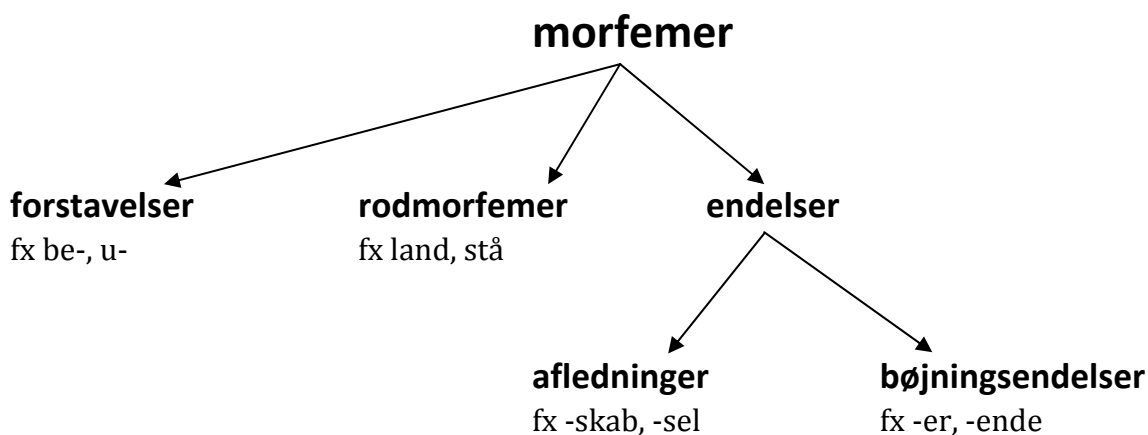
Kendskab til morfologi og det morfematiske princip støtter især elevens stavefærdighed, når det drejer sig om at kunne stave ikke-lydrette komplekse ord som fx *flytning*, *brugtvognsforhandler*, *mandskab*, og når det drejer sig om at opnå forståelse for ukendte ords betydning. Derfor skal der også arbejdes med at gøre eleven opmærksom på det betydningsmæssige slægtskab mellem ord fra samme ordfamilie, fx *læs*, *læsning*, *læseligt*.

Husker du?

I sidste lektion blev der arbejdet med konsonantklynger i *udlyd*. Bed eleverne nævne et ord hver med en konsonantklynge i udlyd. Eksempelord: fx /sk/ i ordet *husk* eller *tæsk* og /ls/ som i *fjols*, *træls*, *hals* eller /rk/ som i *agurk*, *stærk*. Nævn også ng-lyden.

Introduktion til emnet – morfologi

Der indgår i alt fire forskellige typer af morfemer i vores orddannelse.

- **Rodorfemer** er *frie* morfemer, hvilket betyder, at de er ord i sig selv, og rodorfemet bærer som regel grundbetydningen af ordet.
- **Forstavelser**, **afledninger** og **bøjningsendelser** er *bundne* morfemer, hvilket betyder, at de ikke kan optræde som et ord i sig selv. Disse morfemer ændrer rodorfemets betydning og evt. også ordklasse, fx *tjene* → *betjene*, *sød* → *sødme*, *stå* → *stående*

De næste fire lektioner handler om rodorfemer og sammensatte ord, mens de resterende lektioner handler om forstavelser, afledninger og bøjningsendelser.

Det morfematiske princip foreskriver, at betydningsenhederne (morfemerne) skrives på samme måde hver gang, selvom de måske lyder anderledes i sammensætning med andre morfemer.

Arbejdet med det morfematiske princip skal have fokus på udvikling af elevens bevidsthed om morfemers betydning og funktion. Det er derfor vigtigt, at ordmaterialet er valgt med udgangspunkt i *betydningskonkretthed*. Ord materialet i sammensatte ord skal så vidt muligt være let gennemskueligt og konkret (fx *iskage*, *lædertaske*) for at tydeliggøre princippet for eleven. Den betydningsmæssige relation mellem enkeltdelene i sammensætningerne bør primært være relationer, som er meget hyppigt forekommende, fx

- funktion (skoletaske, løbesko)
- materiale (laksko, silkekjole)
- helhed/del (elefantsnabel, duefjer)

Desuden er det gavnligt, at ordmaterialet til det morfologiske arbejde præsenteres i en kontekst (fx en sætning), sådan at læreren er sikker på, at eleven forstår hele ordets betydning, før arbejdet med morfemdeling og -analyse påbegyndes.

Sammensatte ord

Der findes mange sammensatte ord i vores sprog. Start derfor undervisningen i morfologisk opmærksomhed med at tale om, at der findes ord, der er sammensat af to eller flere ord, fx *motorsav, fodbold, lampeskærm, børnelæge* og *cykelløbskommentator*. De følgende øvelser gør eleverne bevidste om, at ord kan være dannet af et eller flere rodformer. Denne viden vil kunne støtte eleverne, når de skal stave sammensatte ord. Derudover giver øvelserne en indsigt i, hvordan ord kan være bygget op af forskellige betydningselementer.

Bed eleverne om selv at finde på sammensatte ord, de kan eventuelt kigge rundt i undervisningslokalet for at blive inspirerede. Fx *viskelæder, kontorstol, kuglepen, bogreol, computerskærm, notesbog*.

Limebogstaver

Nogle sammensatte ord indeholder limebogstaver. I ordet *drengecykel* er *dreng* og *cykel* rodformer, og mellem de to rodformer findes et limebogstav *e*. På dansk har vi limebogstaverne *s* i fx *skibskok, funktionsnedsættelse* og *e* i fx *drengetøj*. Det sjældne limebogstav *n* i fx *rosenblad* introduceres ikke i dette materiale.

Introducer først limebogstaverne, når eleverne er bekendt med strukturen i sammensatte ord. Eksempelord: *skibsbriks, vindueskarm, nytårsaften, dødsfald, sportskamp, efterårsferie, venskabsby, udlejningsbil, folketingsvalg, landsby, lysestage, folkevogn, fuglefrø, sengehest, hundekurv, dyrepasser, læsebog, stoleben, vaskeklud, fuglerede*.

Dagens fokus, mundtligt

Dan sammensatte ord

Hver elev får et skilt (A4) med et ord (et rodform). Eleverne skal nu gå rundt blandt hinanden og hver især finde en makker, som deres ord kan passe sammen med, sådan at der dannes et sammensat ord bestående af to rodformer. Når alle ord er parret, snakkes der om de sammensatte ord og deres betydning. Udtales ordene på samme måde når de står alene, og når de er sammen? (Fx *lag* vs. *lagkage*, *flag* vs. *flagstang*).

Kan ordene parres på en anden måde? Lad eleverne forsøge at danne nye sammensatte ord og gentag snakken om betydning. Kan ordene parres tre og tre? Måske opstår der en snak om limebogstaver.

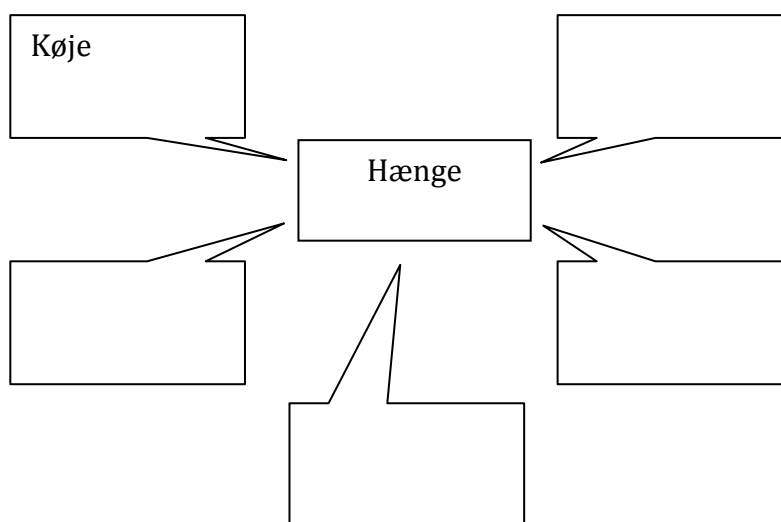
Forslag til ordmateriale: *flagstang, ståltråd, lagkage, træsko, hæng-køje, mandskab, liv-stil, syghus, højhus*.

Husk at vælge ordmateriale efter elevernes niveau. Vær opmærksom på betydningskonkretthed.

Dagens fokus, skriftligt

Sprogblomst med sammensatte ord

Eleverne får udleveret en ordliste bestående af ord, der egner sig til at danne første led i sammensatte ord. Disse indsættes i midten af sprogblomsten. Eleverne udfylder blomsten og danner nye sammensatte ord. Opgaven afsluttes med en fælles fremlæggelse af ordene og snak om deres betydning. Eksempelord til første led: *slange, mærke, blomst-er, vand, kvinde, mand-e, bil, verden-s, taske, telefon* (udvid evt. ordlisten med ordene fra introduktionen).

Lyt & Ret

Her er de første linjer fra sangen *Giv mig Danmark tilbage* af Natasha. Men i elevernes tekst er nogle af ordene ændret. Eleverne skal lytte og rette teksten igennem med CD-ORD. Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur. Læreren indtaler teksten.

Så gi' mig mit Danmark tilbage,
ligesom i de gamle dage.
Gi' mig frisindet igen,
der lurder under byens tage.
Gi' mig København igen,
min farverige gamle ven.

Tjek evt. her bagefter!

<http://www.myspace.com/tasjamusic>

Dagens Joker

Eleverne skal åbne et nyt dokument og starte CD-ORD.

Læreren indtaler de ni ord, som står i listen herunder på en lydfil. Opgaven i *Dagens Joker* er, at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument, men de skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

musikfestival, soveværelse, tøjbutikker, løbesko, skitur, modeljagten, bilradio, kunstmaler, rulleskøjter.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Rodmorfem + rod + morfem = sammensatte ord

Lektion 34: Rodmorfemer og sammensatte ord

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Medbring fluesmækkere og lav evt. skilte med limebogstaver til *Dagens fokus, mundtligt*
- Indtal næste vers af *Giv mig Danmark tilbage* til *Lyt & Ret*
- Indtal ordmateriale på lydfil til *Dagens Joker*

Husker du?

I sidste lektion blev der arbejdet med rod-morfemer og sammensatte ord. Lad eleverne nævne nogle rod-morfemer, og sæt nye rod-morfemer på dem.

Dagens fokus, mundtligt

Klask et sammensat ord

Der laves tre skilte, som sættes op på en væg (eller skriv på tavlen), et med limebogstavet *e*, et med *s* og et tomt. Eleverne deles i hold. Hvert hold er udstyret med en fluesmækker, og det gælder nu om at komme først til væggen/tavlen og klaske det rette limebogstav i det ord, der oplæses.

Oplæserfunktionen kan gå på skift mellem eleverne. Evt. kan ordlisten udleveres elektronisk, sådan at CD-ORD's oplæsning kan tages til hjælp. Læreren kan evt. udvide ordlisten med ordene fra introduktionen.

Verden_kort	(s)
Is_pind	(ingenting)
Smil_hul	(e)
Lys_grøn	(e)
Sol_sort	(ingenting)
Sodavand_is	(s)
Sport_klub	(s)
Nyhed_brev	(s)
Spis_sted	(e)
Børn_familie	(e)
Fødsel_dag	(s)
Brud_par	(e)

Sand_kasse	(ingenting)
Fisk_tur	(e)
Gulv_tæppe	(ingenting)
Fabrik_arbejder	(s)
Verden_rekord	(s)

Dagens fokus, skriftligt

Sammensatte slangord

Eleverne finder listen med slang i opgavekataloget.

Læreren giver følgende spørgsmål til eleverne på skrift og gennemgår dem mundtligt med klassen.

1. Hvad betyder ordene?
2. Morfemdel dem
3. Find selv på andre sammensatte slangord og forklar deres betydning.

Ordmateriale

bistandskuffert: Nettopose fyldt med øl

boldmongol: boldspiller uden den mindste teknik

bondeøl: mælk.

Brianfraktur: skadestueslang om et håndled der er brækket som følge af slagsmål

brintbombe: kvinde med affarvet hår

campinghabit: afslappet, behageligt hjemmesæt

femfingerrabat: om ting der er stjålet. Fx

Hvor har du den cykel fra? Jeg fik femfingerrabat på Hovedbanen!

grækerspade: akustisk guitar

Hitlerslæde: Folkevogn

hygehacker: hacker der ikke er særlig farlig

iskineser: grønlandser

kameljockey: araber

luderkrudt: make-up. *Fx Hun har godt med luderkrudt på*

McDonaldshår: høje tindinger (det ser ud som om man har et McDonalds-M i panden)

nissearme: røde pølser

organdonor: motorcyklist, der kører som sindssyg

abefest: løssluppen fest

flydepram: stor sko

mosefund: ældre person

Lyt & Ret

Her er de næste linier fra sangen *Giv mig Danmark tilbage* af Natasha. Men i elevernes tekst er nogle af ordene ændret. Eleverne skal lytte og rette teksten igennem med CD-ORD. Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur. Læreren indtaler teksten.

Gi mig' ungeren igen,
vi vil ha ungeren igen.
Få lidt styr på Istedgade
og la' Staden være.
Hvis du strammer garnet,
yo, så kvæler du jo barnet.

Tjek evt. her bagefter!

<http://www.myspace.com/tasjamusic>

Dagens Joker

Eleverne skal åbne et nyt dokument og starte CD-ORD.

Læreren indtaler de ti ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Eleverne skal hver især finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument, men de skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

isvand, korsbånd, cykelklub, dukketeater, halskæde, stangspring, vinterdæk, skoleelev, cykeltur, græsmark.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Limebogstaverne *e* og *s* kan lime rod morfemer sammen

Lektion 35: Rodmorfemer og sammensatte ord

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt*
- Forbered ordmateriale til *Dagens Joker*

Husker du?

I sidste lektion var der særligt fokus på limebogstaver. Snak med eleverne om hvilken funktion de har, og hvilke limebogstaver vi har. Lad eleverne nævne nogle eksempler på rod-morfemer, som har brug for limebogstaver for at kunne blive sat sammen.

Dagens fokus, mundtligt

Ordslange

Lav ordslange med hele holdet. Læreren starter med et sammensat ord, og eleverne laver på skift et sammensat ord ved at sætte andet led sammen med et nyt ord.

Fx *slange-* → *slangebids* → *bidemærke* → *mærkedyr* → *dyrlæge* osv. Slangen fortsættes til alle har haft tre ord.

Dagens fokus, skriftligt

Sæt ord sammen til nye ord

Eleverne sætter ordene fra liste 1 og liste 2 sammen i et dokument, så de dels bliver til ord, der er kendte i forvejen, dels bliver til nye ord, som kunne eksistere i sproget. Eleven skal herefter skrive en sætning, som forklarer, hvad ordet kunne betyde. Et nyt ord kunne fx være *strikkehaj*, altså en person, der er god til at strikke, 'en haj til at strikke'.

Liste 1

Ørne
Svine
Heste
Hvæpse
Strudse
Tyre
Blå
Bog
Bolig
Freds
Vand

Liste 2

Nakke
Tænder
Talje
Pels
Næb
Mave
Hund
Due
Orm
Haj
Mejse

Lyt & Ret (inkl. Dagens Joker)

Find rimord vha. * og #

I denne øvelse skal eleverne skrive et digt med sammensatte ord. Men først skal de finde rimpar vha. * og #. Tag udgangspunkt i fx *vandflaske*. Hvor skal jokertegnene placeres for at finde ord der rimer på *vandflaske*? Lyt godt efter. Selvom ordene staves ens, er det ikke sikkert de rimer (jf. fx blomsterkrans/sommerdans). Skriv rimordene op. Læreren skal have eksempelord klar.

Derefter sætter eleverne ordene sammen til et digt vha. CD-ORD.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Rodmorfemer skrives på samme måde hver gang, selvom lyden ændres

Lektion 36: Rodmorfemer og sammensatte ord

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens Joker*

Husker du?

I sidste lektion var der fokus på ordslanger og på hvordan man laver nye ord. Lad en af eleverne starte en ordslange og se hvor lang I i klassen kan gøre den. Snak også med eleverne om hvordan man laver nye ord. Kan man på dansk frit lave nye ord?

Dagens fokus, mundtligt

Konkurrence

Hvem kan finde på det længste sammensatte ord?

Fx *Sporvognsskinneskidtskraber, forårsforelskelse, brugtvognsforhandler*

Dagens fokus, skriftligt

Sammensatte slangord

Eleverne finder listen med slangord i opgavekataloget.

Læreren giver følgende spørgsmål til eleverne på skrift og gennemgår dem mundtligt med klassen.

1. Hvad betyder ordene?
2. Morfemdel dem
3. Find selv på andre sammensatte slangord og forklar deres betydning.

Ordmateriale

krematorieguf: pensionist

grisebolsjer: flæskesvær

hedeperker: jyde

husmorspeed: kaffe

Gandhibrædder: sandaler

jydeharmonika: flerfløjet tegnebog med mange rum

emhætte: stor næse

gnuhytte: ildelugtende lokale

Rynkeby: plejehjem

bussemandsarkiv: overskæg

papmærreste: ikke rigtig men alligevel kæreste

karrierecontainer: attachémappe

bibelsurfer: præst

mulemekaniker: tandlæge

pingvinbolsjer: isterninger.

parcelhuspanter: huskat

poletneger: person der har købt sin solbrændthed i et betalings-solarium.

Sildeperker: bornholmer

sneneger : eskimo, grønlander

spassertape: velcro

svensker-garn: almindelig grim frisure, kort i siderne, langt i nakken

webmøster: kvindelig webmaster

Lyt & Ret (inkl. Dagens Joker)

Find rimord vha. * og #

I denne øvelse skal eleverne igen skrive et digt med sammensatte ord. Men først skal de finde rimpar ved hjælp af * og #. Tag udgangspunkt i fx *efterskole*. Hvor skal jokertegnene placeres for at finde ord, der rimer på *efterskole*? Lyt godt efter. Selvom ordene staves ens, er det ikke sikkert de rimer (jf. gadedreng/drømmeseng). Skriv rimordene op. Læreren skal have nye eksempelord klar.

Derefter sætter eleverne ordene sammen til et digt ved hjælp af CD-ORD.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Nye ord kan opstå, når flere rod-morfemer sættes sammen

Lektion 37: Forstavelser og afledningsendelser

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt* og skriv ordene på hver sit skilt (fx A4)
- Indtal første vers af *Pas på den knaldrøde gummibåd* til *Lyt & Ret*
- Indtal ordmateriale på lydfil til *Dagens Joker*

Husker du?

Sidst blev der arbejdet med lange sammensatte ord. Hvor mange rod morfemer kan et ord indeholde? Hvad var det længste I fandt på? Hvad med slangordene, hvordan er de sat sammen? Hvad var elevernes yndlingslangord?

Introduktion til emnet – forstavelser og afledningsendelser

Forstavelser

Den del af ordet, der står foran rod morfemet i et ord, kaldes en forstavelse. Forstavelsen kan ikke optræde som et ord alene, men den er et selvstændigt morfem med sin egen betydning, og en forstavelse føjet til et rod morfem ændrer derfor altid på rod morfemet betydning. Forstavelse-ernes betydning er ikke altid lige så let at gennemskue som rod morfemernes betydning.

De mest almindelige danske forstavelser præsenteres for eleverne:

for-	forstå, forklare, forelske, fortælle, forvise
aller-	allerkærest, allerstørst, allerværst
und-	undgå, undskylde, undvære
be-	betale, betjene, beskyld, behandle

(forstavelser, der betyder 'det modsatte af')

mis-	misforstå, mistro, mistænke
u-	utryk, ulykkelig, ugift
van-	vantrø, vanartet, vanrøgte

OBS! Morfemet *for* kan optræde både som rod morfem og som forstavelse. I ord som *fortæppe*, *fortand* og *forsanger* er *for* et rod morfem. Der er tale om *et tæppe der er foran*, *en tand, der er foran*, og *en sanger, der står forrest*. En huskeregel til at skelne forstavelsen *for-* fra rod morfemet *for* er, at der er tryk på *for*, når det er et rod morfem: **forklæde** (som man bruger,

når man laver mad) vs. *forklæde* (sig). Det er ikke nødvendigt at gøre eleverne opmærksomme på denne forskel, før de er meget sikre i de forskellige typer morfemer. Vær også opmærksom på snydemorfemer (pseudomorfemer) forklædt som forstavelser, fx *fort*, *undulat*, *allerede*, *bedste*.

Eleverne vil støde på forstavelser i det danske sprog, som er lånt fra udenlandske sprog. Disse kan nævnes, men der arbejdes ikke med dem i dette materiale.

de-	demonstrere, deponere, dement, deklamere
ex-	excellent, excellere, exceptionel
in-	influenza, informere, infam, infantil
ab-	abnorm, abdicere, abrupt
ad-	adgang, adjektiv, adjunkt, adlyde
pro-	producer, projektør, propaganda

Afledninger

Endelsen er den del af et ord, der kommer efter rod morfemet. Endelser kan deles op i bøjningsendelser og afledninger.

Som regel ændrer man både på et rod morfems ordklasse og betydning ved at tilføje en afledning til et morfem.

-lig	barnlig, kærlig, herlig, venlig, villig
-som	voldsom, grusom, varsom, nænsom
-agtig	løsagtig, kvindagtig, skurkagtig, skabagtig
-ig	mandig, varig, modig, kraftig, hastig
-er	en læser, en løber, en slagter, en fodgænger, en morder
-ning	læsning, stavning, spisning
-else	fristelse, forelskelse, væmmelse
-hed	kærlighed, sikkerhed, villighed, frihed
-skab	troskab, kendskab, mandskab, vildskab, venskab
-dom	manddom, barndom, alderdom, sygdom
-sel	brændsel, trængsel, hængsel, længsel

Eleverne vil også støde på afledningsendelser i det danske sprog, som er lånt fra udenlandske sprog. Disse kan nævnes, men der arbejdes ikke med dem i dette materiale.

-esse	baronesse, prinsesse
-inde	grevinde, lærerinde
-trice	ekspeditrice, servitrice
-ent	ekspedient, producent, konsulent, dirigent

-ør	direktør, importør, portør
-sion	diskussion, eksplosion
-tion	direktion, generation, population
-tet	autoritet, popularitet

OBS! Når der vælges ord til undervisningen i forstavelser og afledninger, er det en fordel at anvende samme princip som ved de andre morfemtyper. Start med de forstavelser, der er mest *konkrete*, for det gør det let for eleverne at begribe den betydningsmæssige sammenhæng mellem morfemerne i ordet. Hvis forstavelsen er for abstrakt i sin betydning, så skal eleverne ikke forholde sig til betydningen af morfemet, men blot lære at danne ord, der indeholder morfemet – fx forstavelsen *be-*, der findes i ord som *begribe*, *betage*, *bevise*. Arbejdet vil gøre eleverne i stand til at opdele ukendte ord i morfemer, det støtter deres afkodning og stavning og bidrager til at udvikle deres ordkendskab.

Dagens fokus, mundtligt

Dan nye ord med forstavelser og afledningsendelser

Hver elev får et skilt med et ord. Halvdelen får et rod morfem, den anden halvdel får forstavelser. Eleverne skal nu hver især finde en makker, som deres ord kan passe sammen med, sådan at der dannes et ord bestående af en forstavelse og et rod morfem. Når alle ord er parret, snakkes der om ordene og deres betydning.

Kan ordene parres på en anden måde? Lad eleverne forsøge at danne nye ord og gentag snakken om betydning. Endelig skrives afledningsendelserne op på tavlen, og der tales om, hvilke afledningsendelser, der passer sammen med de just dannede ord. Læreren må selv variere ordmaterialet efter elevernes niveau. Vær opmærksom på betydningskonkretthed. Forslag til ordmateriale: *for-brug*, *for-band-else*, *for-byt-ning*, *be-dæk-ning*, *be-bo-else*, *be-døv-else*, *aller-højst*, *aller-mindst*, *und-fang-else*, *und-gå*, *und-lade*, *und-sige*.

Dagens fokus, skriftligt

Find ord med forstavelser og afledningsendelser i artikel

Eleverne finder artiklen i deres opgavekatalog. De skal markere og morfemdele alle ord med forstavelser og afledningsendelser i artiklen. Til sidst samles der op med hele holdet.

Giro 413 dufter stadig af karbonader

www.politiken.dk, 10.01.10 – bearbejdet version

Vi har alle en erindring om radioprogrammet Giro 413.

Nogle husker på mormors allermest skrattende transistorradio og den salige duft af karbonader. Andre lever sig tilbage til søndagskøreture og herlig fællessang fra bagsædet af en bil.

Søndag efter søndag har ønskeprogrammet Giro 413 været en uundværlig lydkulisse til danskernes fridag fra kl. 12.17 til kl. 14, og i fredags var det præcis 60 år siden, programmet blev sendt første gang.

Dermed er det program, der sendes i dag, en jubilæumsudsendelse.

Vært: Værdifuldt arbejde

Programmet er det tredjeældste i DR's historie, kun overgået

af radionyhederne og morgenandagte.

»Familiemedlemmer efterlyser og finder hinanden gennem Giro 413. Nogle sender en hilsen til den første forelskelse og andre siger tak for hjælpen i forbindelse med en ulykke eller et sygdomstilfælde. Den slags gør mit arbejde vanvittig værdifuldt«, fortæller vært Margaret Lindhardt.

I 1961 lyttede 97 pct. af Danmarks befolkning med uanset alder og geografi. I dag tænder i gennemsnit 801.000 danskere for P4 hver søndag omkring frokosttid.

'Stærkt folkeligt element'

Per Jauert, lektor fra Informations- og Medievidenskab ved Århus Universitet, forklarer populariteten med, at programmet bygger på nansom lytterkontakt.

»Der ligger et stærkt folkeligt element i have kontakt med sin radio, og det er Giro 413's styrke, at programmet har medvirket til at gøre radioen

til et personligt og næsten intimt medie. Ingen lytter lægger røret misfornøjet«, siger han.

Lyt & Ret

Her er første vers af *Pas på den knaldrøde gummibåd* med Birthe Kjær. Men i elevernes tekst er nogle af ordene ændret. Lyt og ret teksten igennem med CD-ORD. Husk anbefalingen med 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Læreren indtaler teksten.

Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd der noget for sig
Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd kun for ham og mig

Modig og stolt som Kristoffer Columbus styrer Hans Peter sin båd
og fra hans plads i den nymodens skumbus lyder der følgende råd
lad vær med at kysse Kaptajnen om så det er aldrig så sundt
og gør man det alligevel så vender båden rundt

Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd der noget for sig
Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd kun for ham og mig

Den har hverken sejl eller motor ombord hva sku man dog bruge det til
næ er man forelsket er drivkraften stor man når nok det man vil

Tjek evt. her bagefter: <http://www.youtube.com/watch?v=VrDseFEOwAo>

Dagens Joker

Eleverne skal åbne et nyt dokument og starte CD-ORD.

Læreren indtaler de otte ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Opgaven i *Dagens Joker* er, at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument, men de skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag, så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

forandring, forargelig, forbavselse, allerunderdanigst, allerkærest, unddragelse, undgældelse, bebudelse.

Læreren kan evt. justere ordmaterialet, så det er tilpasset den enkelte elevs niveau.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- En forstavelse ændrer betydningen af det ord det sættes på

Lektion 38: Forstavelser og afledningsendelser

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Lav skilte og ordlister og medbring fluesmækkere til *Dagens fokus, mundtligt*
- Indtal andet vers af *Pas på den knaldrøde gummibåd* til *Lyt & Ret*
- Indtal ordmateriale på lydfil til *Dagens Joker*

Husker du?

I sidste lektion blev der arbejdet med forstavelser. Hvad er forstavelser i forhold til rodmorfer? Tegn evt. modellen over morfer på tavlen. Nævn nogle af de forstavelser I husker fra sidst, og sæt dem sammen med forskellige rodmorfer.

Dagens fokus, mundtligt

Klask en forstavelse

Tre skilte med forstavelserne *for-*, *und-*, *be-* sættes op på en væg (eller skrives på tavlen). Hvert hold er udstyret med en fluesmækker, og det gælder nu om at komme først til væggen/tavlen og klaske den forstavelse, der findes i det ord, der oplæses. Oplæserfunktionen kan evt. gå på skift mellem eleverne.

Evt. kan ordlisterne udleveres elektronisk, sådan at CD-ORD's oplæsning tages til hjælp.

Forslag til ordmateriale: *for-elske*, *for-tryde*, *for-byde*, *und-gælde*, *und-være*, *be-drive*, *be-drage*, *be-slutte*.

Læreren kan evt. udvide ordlisten med ordene fra introduktionen.

Dagens fokus, skriftligt

Find ord med forstavelser og afledningsendelser i artikel

I artiklen fra sidste lektion skal eleverne nu udskifte de markerede forstavelser og afledninger med nye og se, om teksten stadig giver mening.

Lyt & Ret

Her er andet vers af *Pas på den knaldrøde gummibåd* med Birthe Kjær. Men i elevernes tekst er nogle af ordene ændret. Lyt og ret teksten igennem med CD-ORD. Husk anbefalingen med 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Læreren indtaler teksten.

Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd der noget for sig
Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd kun for ham og mig

Søstøvler kikkert og skæg og det hele jo min Hans-Peter er flot
bare til søs uden sikkerhedssele herre gud vand er kun vådt
og skulle det ske vi punkterer det tar vi med knusende ro
for cykelpumper har vi med og en to tre værsgo

Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd der noget for sig
Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd kun for ham og mig

Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd der noget for sig
Pas på den knald røde gummibåd for det en gummibåd kun for ham og mig tjuhej

Tjek evt. her bagefter: <http://www.youtube.com/watch?v=VrDseFE0wAo>

Dagens Joker

Eleverne skal åbne et nyt dokument og starte CD-ORD.

Læreren indtaler de otte ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Opgaven i *Dagens Joker* er, at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument, men de skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag, så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

bedragerisk, befolkningsslag, adfærdsvanskelig, menneskelig, begærlig, beviselig, beslutsom, eftertænsksom.

Læreren kan evt. justere ordmaterialet, så det er tilpasset den enkelte elevs niveau.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- En afledning ændrer både ordets *betydning* og *ordklasse*

Lektion 39: Forstavelser og afledningsendelser

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt* og skriv ordene på hver sit skilt (fx A4)
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, skriftligt* – rod morfemer, som kan tilføjes forstavelser og afledningsendelser – og tjek at det fungerer med CD-ORD
- Indtal ordmateriale på lydfil til *Dagens Joker*

Husker du?

Sidst blev der arbejdet videre med forstavelser – og også afledninger. Hvilke afledningsendelser blev der fundet i artiklen? Forsøg at sætte nogle andre rod morfemer på de eksempler eleverne nævner.

Dagens fokus, mundtligt

Dan nye ord med forstavelser og afledninger

Hver elev får et skilt med et ord. Halvdelen får et rod morfem, den anden halvdel får forstavelser. Eleverne skal nu hver især finde en makker, som deres ord kan passe sammen med, sådan at der dannes et ord bestående af en forstavelse og et rod morfem. Når alle ord er parret, snakkes der om ordene og deres betydning.

Kan ordene parres på en anden måde? Lad eleverne forsøge at danne nye ord og gentag snakken om betydning. Endelig skrives afledningerne op på tavlen, og der tales om, hvilke afledninger der passer sammen med de just dannede ord. Læreren må selv variere ordmaterialet efter elevernes niveau. Vær opmærksom på betydningskonkrethed. Forslag til ordmateriale: *be-tænk-som, be-skriv-else, ven-skab, u-sand-hed*

Dagens fokus, skriftligt

Find ord med forstavelser og afledninger med CD-ORD

Eleven skriver så mange ord som muligt med henholdsvis forstavelser og afledninger. Der tages udgangspunkt i en bestemt rod (fx **ven** – *veninde, venlig, venlighed, venskab, uven* eller **tænk** – *betænk, utænkelig, fortænk, tænsom, tænsomhed, tænkning*). Brug evt. CD-ORD (herunder også jokertegn) til at finde ord med udgangspunkt i en bestemt rod. Læreren finder selv på ordmateriale, der er tilpasset den enkelte elevs niveau.

Lyt & Ret

Skriv historier med dagens forstavelser.

Dagens Joker

Eleverne skal åbne et nyt dokument og starte CD-ORD.

Læreren indtaler de otte ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Opgaven i *Dagens Joker* er, at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument, men de skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag, så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

amatøragtig, fabelagtig, friskfyragtig, hverdagsagtig, blodtørstig, brunstig, nærig, fyrig.

Læreren må selv justere ordmaterialet, så det er tilpasset den enkelte elevs niveau.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Forstavelser og afledninger skrives altid på samme måde

Lektion 40: Forstavelser og afledningsendelser

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Lav skilte og ordlister og medbring fluesmækkere til *Dagens fokus, mundtligt*
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, skriftligt* – rod morfemer, som kan tilføjes forstavelser og afledningsendelser – og tjek at det fungerer med CD-ORD
- Indtal ordmateriale på lydfil til *Dagens Joker*

Husker du?

Snak med eleverne om afledningsendelserne -ig og -agtig. Hvilke rod morfemer kan der sættes på dem?

Dagens fokus, mundtligt

Klask en afledningsendelse

Tre skilte med afledningerne *-lig, -som, -ig* sættes op på en væg (eller skrives på tavlen). Hvert hold er udstyret med en fluesmækker, og det gælder nu om at komme først til væggen/tavlen og klaske den afledning der findes i det ord, der oplæses. Oplæserfunktionen kan evt. gå på skift mellem eleverne.

Evt. kan ordlisterne udleveres elektronisk, sådan at CD-ORD's oplæsning tages til hjælp.

Forslag til ordmateriale: *alvor-lig, blå-lig, rød-lig, bog-lig, arbejd-som, føl-som, glem-som, gru-som, blod-ig, saft-ig, drift-ig, dyd-ig køl-ig.*

Læreren kan evt. udvide ordlisten med ordene fra introduktionen.

Dagens fokus, skriftligt

Find ord med forstavelser og afledningsendelser med CD-ORD

Eleven skriver så mange ord som muligt med henholdsvis forstavelser og afledningsendelser. Der tages udgangspunkt i en bestemt rod (fx *hjælp – behjælpelig, ubehjælpelig, hjælpsom* eller *stå – bestå, forstå, påståelig*). Brug evt. CD-ORD (herunder også jokertegn) til at finde ord med udgangspunkt i en bestemt rod. Læreren finder selv på ordmateriale, der er tilpasset den enkelte elevs niveau.

Lyt & Ret

Skriv historier med dagens afledningsendelser.

Dagens Joker

Eleverne skal åbne et nyt dokument og starte CD-ORD.

Læreren indtaler de ni ord, som står i listen herunder, på en lydfil. Opgaven i *Dagens Joker* er, at eleverne hver især skal finde én jokervej til hvert ord, dvs. de skal ikke skrive hele ordet ind i deres dokument, men de skal prøve at lytte sig frem til nogle af ordets lyde og så bruge jokertegn for resten. Hvor skal jokertegnene placeres for at komme til ordet? Succeskriteriet er at få ordet op på listen over de første ti forslag, så de ikke skal sig klikke videre gennem flere forslag.

Når alle elever har fundet jokerveje, skal hver elev forklare mindst én jokervej gennem et ord til hele holdet.

barnlighed, følsomhed, rigdom, skrivelse, uklarhed, sanselighed, fattigdom, uforanderlig, guddommelighed.

Læreren må selv justere ordmaterialet, så det er tilpasset den enkelte elevs niveau.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Opsamling *Dagens Duks* og *Elevduks* lektion 26 - 39

Lektion 41: Bøjningsendelser 1 (navneord og tillægsord)

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered forslag til 'hadeord' i *Dagens Joker*

Formål med de næste fire lektioner

Bøjningsendelserne er noget af det, som ofte volder eleverne besvær. Formålet med de otte lektioner om bøjningsendelser er derfor at øge elevernes viden om de tre ordklasser *navneord*, *tillægsord* og *udsagnsord* og deres bøjningsmønstre. Af de i alt ti ordklasser er det kun disse tre + biord, som har bøjningsendelser. (Biords bøjningsmønster gennemgås ikke i dette materiale).

Selvom CD-ORD hjælper med at afslutte ord, skal eleverne nogle gange vælge mellem flere forskellige bøjede former, og her vil det være en fordel, at eleverne har et kendskab til de forskellige bøjningsmorfemer og til strukturen (logikken) bag.

Husker du?

Hvad er en forstavelse? Hvad er en afledningsendelse? Hvad er det, de gør ved et ord? Kan du komme på eksempler på ord, der indeholder en forstavelse? Og en afledningsendelse? Læreren skal have eksempelord parat med -lig, -som og -ig. Snak med eleverne om de kan mærke, om fokus på forstavelser og afledningsendelser hjælper.

Introduktion til emnet – bøjningsendelser

Før det er relevant at tale om bøjningsmorfemer, må der tales om ordklasser. De forskellige bøjningsmorfemer knytter sig til forskellige ordklasser. I de otte lektioner om bøjningsmorfemer er der fokus på de hyppigste ordklasser: navneord, tillægsord samt udsagnsord:

- *Navneord* er ord for ting, personer, begreber, følelser. Fx en *nøgle*, en *pige*, en *vrede*
- *Tillægsord* lægger sig til navneordene. De beskriver dem. Fx en *rusten nøgle*, en *glad* pige, en *voldsom* vrede
- *Udsagnsord* er ord for handlinger og aktiviteter. Fx at *løbe*, at *grine*, at *sove*.

Disse tre ordklasser har langt det største antal ord, der er over 10.000 ord i hver af dem.

Navneord har flest, og derefter kommer tillægsord og så udsagnsord. Til sammenligning er der i bindeord, forholdsord og stedord under 100 ord i hver ordklasse.

For alle ordklasserne gælder det, at ordene har en grundform, som er den korteste form af ordet. Grundformen kaldes også rod morfemet. Rod morfemet er rensset for bøjningsendelser,

og det har en selvstændig betydning. Det er kernen. Fx *stol, rød, leg!* Rodmorfemet kan stå alene.

Bøjningsendelser er også morfemer, de bærer også på en særlig betydning, men de er ikke selvstændige ord som rodmorferne. Bøjningsendelserne er limet til rodmorfemet. Bøjningsendelser ændrer ikke ordets betydning som sådan, men markerer en ændring af forhold som tid, antal (ental/flertal), køn (fælleskøn/intetkøn), bekendthed (ubestemt form/bestemt form).

Eksempler

- Tid: 'hun *leger* i gården' over for 'hun *legede* i gården i går'. *Leger* er nutid og markerer at hun *gør* det nu, mens *legede* er datid og markerer at handlingen har fundet sted.
- Antal: *sky* over for *skyer*. *Sky* = en sky, mens *sky* + *-er* markerer at der er tale om flere skyer.
- Køn: *en stol* vs. *et hus*; *en rød stol* vs. *et rødt hus* (bøjning af tillægsordet følger navneordets køn, så tillægsordene bøjes også mht. køn).
- Bekendthed: *et hus* vs. *huset*. Her markerer bøjningsendelsen *-et* at der er tale om et bestemt hus, et vi kender, mens ubestemt form ikke refererer til noget kendt.

Dagens fokus, mundtligt

Benævnelse af ting

Fokus på navneord: lad eleverne kigge rundt i lokalet og ud af vinduerne, og lad dem finde ting (navneord). Hver elev skal spotte tre-fem ting. Ordene bøjes nu i klassen. Fx ordet træ. En/et træ? Hvis der er flere? Hvis det er et bestemt træ? Hvis det er bestemte træer? Sådan bøjes alle ord, som eleverne kommer tilbage med.

Dagens fokus, skriftligt

Navneord

Navneord beskriver ting, personer, begreber. Navneord kan bøjes i

- antal (ental og flertal)
- køn (fælleskøn *en* og intetkøn *et*)
- bestemthed (ubestemt *en bil* og bestemt *bilen*)

Morfemanalyse af bøjede navneord

I skemaet i opgavekataloget er der i venstre kolonne 20 ord i flertal. Elevernes opgave er at dele ordet i rodmorfem og bøjningsmorfem og skrive rodmorfemet i den midterste kolonne og flertalsmorfemet i den højre kolonne, ligesom det er gjort med de første to ord i skemaet. I eksempel 1 er ordet *drenge*. Rodmorfemet er *dreng*, flertalsmorfemet er *-e*. Man sætter altså bøjningsendelsen *-e* på rodmorfemet *dreng*, hvis man vil gøre opmærksom på, at der er tale om flere end en dreng.

På samme måde med næste eksempel. Her er målordet *piger*, rod morfemet er *pige* og flertalsmorfemet *-r*. Man sætter altså *-r* på rod morfemet *pige*, hvis man vil beskrive flere end en pige.

Formålet med opgaven er, at eleverne skal se, hvor mange flertalsmorfemer der findes.

Bøjningsendelser - navneord - flertal (ubestemt)

Ord - (flertal)	Rodmorfem	Flertal
Drenge	Dreng	e
Piger	Pige	r
Biler		
Papirer		
Tomater		
Bluser		
Bolde		
Skærme		
Skabe		
Borde		
Vaser		
Stole		
Billeder		
Hylder		
Huse		
Lamper		
Spil		
Håndtag		
Kander		
Glas		

Eleverne skal nu se på de bøjningsendelser, de har noteret i skemaet. Hvor mange typer af flertalsmorfemer findes der? Eleverne skal skrive de forskellige typer ned.

Lyt & Ret

Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Eleverne åbner et dokument og starter CD-ORD. Eleverne laver en beskrivelse af en normal hverdag. Det må gerne være korte sætninger, men de skal sørge for, at hver sætning indeholder et navneord. Fx '*jeg står ud af sengen kl. 7*', '*jeg spiser morgenmad i køkkenet*' osv. Eleverne må gerne få hjælp fra CD-ORD til at skrive ordene.

Når eleverne er færdige med deres beskrivelser, skal de lytte dem igennem. Er de tilfredse? De skal sørge for at få rettet de ord, de ikke er tilfredse med.

Dagens Joker

I *Dagens Joker* skal eleverne finde jokerveje gennem svære ord. Ord materialet skal igen være nogle af elevernes 'hadeord'. Lad hver elev nævne et eller to ord, som de hader at skrive eller som de er overbeviste om, at de ikke kan skrive, og lad dem så forsøge at bruge jokertegn til alligevel at få ordet frem på ordforslagslisten. Lad hver elev forklare sin jokervej gennem mindst ét ord. De kan bruge * og #. Støt dem i at skrive de lyde ned de kan høre og så indsætte jokertegn, hvor de er i tvivl. Kan de høre ordets afsluttende lyd, er det godt at få brugt #-tegnet.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Navneord er *ting, personer, begreber*

Lektion 42: Bøjningsendelser 1 (navneord og tillægsord)

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordlister med bøjede ord (navneord og tillægsord) til *Dagens fokus, mundtligt*
- Medbring en tekst som eleverne i forvejen arbejder med til *Dagens fokus, skriftligt*
- Forbered forslag til 'hadeord' i *Dagens Joker*

Husker du?

Sidst blev der arbejdet med bøjningsendelser i navneord, bøjning ental/flertal. Tegn morfemmodellen op på tavlen, og repeter nogle stykker fra forstavelser, rod morfemer og afledninger. Hvad var det der kunne sætte på navneord for at gøre det til flertal?

Dagens fokus, mundtligt

Find rod morfemer

Øvelsen handler om at finde rod morfemet i forskellige bøjede ord (navneord, tillægsord). Øvelsen er en vigtig forudsætning for at anvende det morfematiske princip som en kompensatorisk strategi, når man læser og staver. Læreren har udarbejdet lister med bøjede ord. Ordene læses højt, og eleverne udpeger og siger rod morfemerne i hvert ord. Fx *træet, søde, skolerne, store, kvinder, blå, antenner, surt, sofaen*.

Dagens fokus, skriftligt

Morfemanalyse af bøjede navneord

Find en tekst eller et udsnit af en tekst som eleverne i forvejen arbejder med. Lad dem identificere alle navneord i teksten. 10 ord vælges ud til analyse. Eleverne skal skrive de udvalgte navneord ind i skemaet i opgavekataloget.

Ordene skal ikke bøjes i alle kolonner men analyseres i de kolonner, hvor det er relevant. Dvs. ord der i kolonnen *Ord* optræder i *bestemt form flertal*, analyseres i *rod morfem, flertal ubekendt* og *flertal bekendt*. Ikke i andre.

Bøjningsendelser - navneord

	ental	ental	flertal	flertal
Ord	rod morfem	bekendt	ubekendt	bekendt
Tasker	taske		r	
Neglene	negl		e	ne

Lyt & Ret

Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Eleverne skal åbne et dokument og starte CD-ORD. Eleverne skal lave en beskrivelse af sig selv, deres kammerat eller deres familie. Det må gerne være korte sætninger, men de skal sørge for, at hver sætning indeholder både et navneord og et tillægsord. Fx '*min søster er ældre end mig*'. '*Min far har sorte briller og blå øjne*' osv. Eleverne må gerne få hjælp fra CD-ORD til at skrive ordene.

Når eleverne er færdige med deres beskrivelser, skal de lytte dem igennem. Er de tilfredse? De skal sørge for at få rettet de ord, de ikke er tilfredse med.

Dagens Joker

I *Dagens Joker* skal eleverne finde jokerveje gennem svære ord. Ord materialet skal være nogle af elevernes 'hadeord'. Lad hver elev nævne et eller to ord, som de hader at skrive, eller som de er overbeviste om, at de ikke kan skrive, og lad dem så forsøge at bruge jokertegn til alligevel at få ordet frem på ordforslagslisten. Lad hver elev forklare sin jokervej gennem mindst ét ord. De kan bruge * og #. Støt dem i at skrive de lyde ned de kan høre og så indsætte jokertegn, hvor de er i tvivl. Kan de høre ordets afsluttende lyd, er det godt at få brugt #-tegnet.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Navneords bøjningsendelser er
  - 'ingenting' (ental ubekendt)
  - -en, -et (ental bekendt)
  - -e, -r, -er, ingenting (flertal ubekendt)
  - -erne, -ene, -ne (flertal bekendt)

Lektion 43: Bøjningsendelser 1 (navneord og tillægsord)

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordlister med bøjede ord (navneord og tillægsord) til *Dagens fokus, mundtligt*
- Forbered forslag til 'hadeord' i *Dagens Joker*

Husker du?

Snak med eleverne om alle de bøjningsendelser, som man kan støde på i navneord (skriv dem op på tavlen), og sæt eksempler på. Hvordan med tillægsord? Hvad er det for en ordklasse i forhold til navneord?

Dagens fokus, mundtligt

Find bøjningsmorfemet

Øvelsen træner særlig opmærksomhed på bøjningsmorfemerne i bøjede ord (navneord, tillægsord). Denne øvelse skal hjælpe til at gøre eleverne opmærksomme på betydningen af de forskellige bøjningsmorfemer. Læreren har udarbejdet lister med bøjede ord. Ordene læses højt, og eleverne udpeger og siger bøjningsmorfemerne i hvert ord, fx *billederne*, *gennemsigtige*, *telefoner*, *højt*

Dagens fokus, skriftligt

Tillægsord

Tillægsord er ord, som beskriver navneord. De siger noget om tingen/personen/begrebet. De giver en nærmere beskrivelse af navneordene: er det en *glad* pige?, er det et *gammelt* hus?, er det en *god* bog?, er det en *uhyggelig* historie?, en *kold* og *mørk* tid? osv.

Tillægsord kan bøjes. De følger navneordet, som de beskriver. De kan derfor bøjes helt ligesom navneordene i

- køn (fælleskøn *sur* og intetkøn *surt*)
- tal (ental *blød* og flertal *bløde*)
- bestemthed (ubestemt *glad* og bestemt *glade* jf. *den glade pige*)

Beskriv din sidemand

Eleverne skal finde tillægsord i nærmiljøet og skrive dem ind i et dokument. Opgaven kan fx være at beskrive sidemanden, lokalet de sidder i eller skolen. Eleverne bør kunne finde mindst syv tillægsord om det eller den, de beskriver.

Høj, tynd, mørkt (hår), store (øreringe), ...

Bøjningsmorfemernes betydning

Eleverne har i opgavekataloget sætningerne herunder. De skal kigge på sætningerne og evt. læse dem eller få dem læst op. I hver sætning findes det samme tillægsord to gange. Eleverne skal markere de to tillægsord (fx med fed, understregning eller en anden farve).

Tal herefter med eleverne om, hvorfor tillægsordet nogle gange får bøjningsmorfemet -t?
Hvad betyder -t?

De bor i et stort hus med en stor have til.
I stuen har de en rød sofa og et rødt tæppe.
De har en blå bil og et blå skur.

Kig evt. også i listen med beskrivelsen af sidemanden og tal om hvad -t betyder her.

Lyt & Ret

Nedenfor står en række reklametekster for forskellige produkter. Reklametekster er fyldt med tillægsord, som beskriver produktet og skal få os til at købe det.

I hver reklametekst herunder er alle tillægsordene fjernet. Eleverne skal finde passende tillægsord at sætte ind i reklameteksterne.

Når eleverne har indsat tillægsord i en reklametekst, skal de lytte teksten igennem. Er de tilfredse? De skal sørge for at få rettet de ord, de ikke er tilfredse med.

1. Ny Nivea Roll On giver ... armhuler i ... tid
2. Det er alles drøm at leve et ... liv (reklame for Dove produkter)
3. Oplev verdens ... elefanter i ZOO!
4. Vind en af disse ... præmier! (Coca Cola)
5. ... og ... telefoni (Sonofon)

Dagens Joker

I *Dagens Joker* skal eleverne finde jokerveje gennem svære ord. Ord materialet skal være nogle af elevernes 'hadeord'. Lad hver elev nævne et eller to ord, som de hader at skrive, eller som de er overbeviste om, at de ikke kan skrive, og lad dem så forsøge at bruge jokertegn til alligevel at få ordet frem på ordforslagslisten. Lad hver elev forklare sin jokervej gennem mindst ét ord. De kan bruge * og #. Støt dem i at skrive de lyde ned de kan høre og så indsætte jokertegn, hvor de er i tvivl. Kan de høre ordets afsluttende lyd, er det godt at få brugt #-tegnet.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Tillægsord beskriver navneordet nærmere. Bøjningsendelserne er
  - 'ingenting'
  - -e
  - -t

Lektion 44: Bøjningsendelser 1 (navneord og tillægsord)

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordlister med bøjede ord (navneord og tillægsord) til *Dagens fokus, mundtligt*
- Forbered forslag til 'hadeord' i *Dagens Joker*

Husker du?

Sidst var der særligt fokus på tillægsord. Snak med eleverne om alle de bøjningsmorfemer der kan sættes på tillægsord, og lad eleverne sætte rod morfemer foran.

Dagens fokus, mundtligt

Bøjningsmorfemernes betydning

Repetér betydningen af de forskellige bøjningsmorfemer i navneord og tillægsord. Fx siger læreren: 'ordet *toget* er dannet af rod morfemet *tog*. Hvad betyder det, når jeg siger: *toget kører om lidt?* Hvor mange tog tænker jeg på; og er det et bestemt tog, jeg tænker på?'

Læreren har udarbejdet lister med bøjede ord.

Dagens fokus, skriftligt

Bøjningsmorfemernes betydning

Eleverne skal kigge på sætningerne i opgavekataloget og evt. få dem læst op.

I disse sætninger findes det samme tillægsord to gange i hver sætning. Eleverne skal markere de to tillægsord (fx med fed, understregning eller en anden farve).

Tal herefter med eleverne om, hvorfor tillægsordet nogen gange får tilføjet bøjningsmorfemet *-e*. *-e* bliver brugt i forskellige tilfælde. Hvilke?

En stor bil parkerede i den store garage

En stor mand trådte ud af bilen og gik hen til det store hus.

Den store mand kaldte på sine store børn.

Store børn bruger store sko.

En sjov klovn vælger sjove sko.

Den sjove klovn valgte også en sjov paryk

De sjove klovne snakker altid det sjove klovne-sprog

Sjove klovne laver sjove numre.

Gradbøjning af tillægsord

Tillægsord kan også gradbøjes. Fx kan en mand være *højere* end en anden mand. Mens en tredje mand er *højest*, hvis man stillede dem op på række.

Prøv at finde morfemerne i ordet *højere*. Rodmorfemet er: og bøjningsmorfemet er:

Prøv at finde morfemerne i ordet *gladest*. Rodmorfemet er: og bøjningsmorfemet er:

De fleste tillægsord gradbøjes med *-ere* (2. grad) og *-est* (3. grad) fx *sort*, *sortere*, *sortest*; *vild*, *vildere*, *vildest*; *høj*, *højere*, *højest*. Men nogle tillægsord ændrer sig mere. Prøv at besvare følgende spørgsmål ved at gradbøje tillægsordene:

Hvem er ældst: en ældre mand eller en gammel mand?

Hvem er yngst: en yngre kvinde eller en ung kvinde?

Lyt & Ret

Nedenfor står en række reklametekster for forskellige produkter. Reklametekster er fyldt med tillægsord, som beskriver produktet og skal få os til at købe det.

I hver reklametekst herunder er alle tillægsordene fjernet. Eleverne skal finde passende tillægsord at sætte ind i reklameteksterne.

Når eleverne har indsat tillægsord i en reklametekst, skal de lytte teksten igennem. Er de tilfredse? De skal sørge for at få rettet de ord, de ikke er tilfredse med.

1. Som selvhenter er du garanteret ..., ... priser døgnet rundt (Sonofon)
2. Punkt 1 – Det ... valg
3. Udsalg – og andre ... tilbud (Punkt 1)
4. Pepsi - den ... standard sikres ved en meget ... kvalitetskontrol
5. Biotherms hudplejeprodukter giver en ..., ... hud med en ... og ... udstråling

Dagens Joker

I *Dagens Joker* skal eleverne finde jokerveje gennem svære ord. Ordmaterialiet skal være nogle af elevernes 'hadeord'. Lad hver elev nævne et eller to ord, som de hader at skrive, eller som de er overbeviste om, at de ikke kan skrive, og lad dem så forsøge at bruge jokertegn til alligevel at få ordet frem på ordforslagslisten. Lad hver elev forklare sin jokervej gennem mindst ét ord. De kan bruge * og #. Støt dem i at skrive de lyde ned de kan høre og så indsætte jokertegn, hvor de er i tvivl. Kan de høre ordets afsluttende lyd, er det godt at få brugt #-tegnet.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Tillægsord kan også gradbøjes
  - -ere (2. grad)
  - -est (3. grad)

Lektion 45: Bøjningsendelser 2 (udsagnsord)

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt*

Husker du?

Hvad er et bøjningsmorfem, en bøjningsendelse? Hvilken funktion har endelserne, hvad betyder fx biler vs. bilen, sjov vs. sjovere?

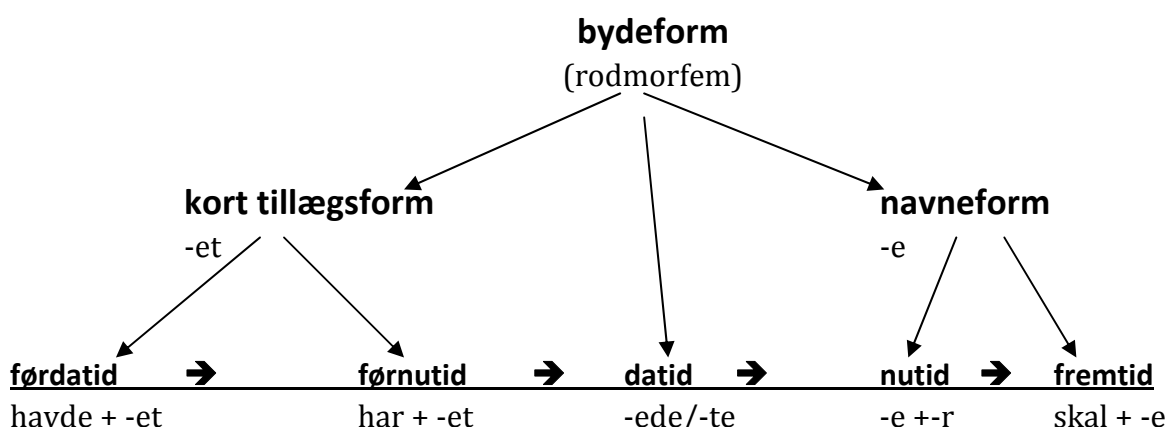
Snak med eleverne om tillægsordenes gradbøjning. Hvilke bøjningsmorfemer skal vi have fat i der? – lad eleverne komme med eksempler som kan sættes foran -ere og -est.

Introduktion til emnet

Udsagnsord beskriver handlingen/aktiviteten, fx pigen *danser*, manden *svømmede*. Hvis man kan sætte 'jeg' eller 'at' foran, er der tale om et udsagnsord. Udsagnsordene bøjes i tid.

Vi har i alt fem tider, hvilke? Skriv op på tavlen på en tidslinje (førdatid → førnutid → datid → nutid → fremtid).

Vi bruger de tre former *navneform*, *bydeform* og *kort tillægsform* som hjælp til at danne tiderne. Et mærke fra en af de tre former sættes på før tidsmærket sættes på (se bilag for komplet fortegnelse over udsagnsordenes form- og tidsmærker).

- **Bydeform** er den korteste form af ordet, det er rodformemet. *Dans, svøm, hop, læs, skriv* (befaling – gør det jeg siger: dans, svøm...).
- **Navneform** er den form udsagnsordet har, når man slår ordet op i en ordbog. Det er formen med 'at' foran. Ex. *at løbe, at save*. Navnemåde dannes ved at tilføje -e til rodformemet, fx løb+e, sav+e, cykl+e, læs+e osv.

- **Kort tillægsform** dannes ved at tilføje -et til rod morfemet, fx løb+et, sav+et

I lektionen her introduceres tiderne nutid, datid og førnutid

- **Nutid:** som navnet på tiden siger, foregår handlingen i tiden nu og her. Hun *læser* bogen nu.
- **Datid:** som navnet på tiden siger, foregik handlingen da = tidligere. Hun *læste* bogen sidste år.
- **Førnutid:** aktiviteten er lige sket (faktisk kunne *førnutid* godt stå før *datid* på tidslinjen). Hun *har læst* bogen i nat, hun *er* lige *rejst* til London. Man bruger *er* eller *har* som hjælpeudsagnsord, når man danner sætninger med førnutid.

Dagens fokus, mundtligt

Tilføjelse af bøjningsmorfem

Fokus er på udsagnsord. Læreren siger et rod morfem (et udsagnsord i bydeform), og eleverne skal tilføje et bestemt bøjningsmorfem og sige hele ordet, fx nutidsmorfemet *-er*: *spiser*, *hopper*, *maler* og *sover*; datidsmorfemerne *-ede/-te* eller førnutids-/førdatidsmorfemet *-et/-t*.

Dagens fokus, skriftligt

Morfemanalyse

I opgaven her skal eleverne dele udsagnsord i rod morfem og bøjningsendelse. De skal sætte en lodret streg mellem morfemerne, ligesom det er vist i eksemplerne. Derefter skal morfemerne placeres i de rigtige kolonner.

Formålet med opgaven er, at eleverne skal se mønstrene og se, hvor mange forskellige morfemer der er inden for hver af tiderne, som udsagnsordene bøjes i.

Læser	cyklede	spist	drikker	hviler	køb	sovet
Skriver	regnede	danset	grædt	grinede	grynter	snorkede
Hviskede	husk	glemte	tænker	talte	ser	

Bøjningsendelser – udsagnsord

Ordet	Rodmorfem	Nutidsmorfem	Datidsmorfem	Førnutidsmorfem
Læs er	læs	er		
Cykl ede	cykl		ede	
Spist				
Drikker				
Hviler				
Køb				
Sovet				
Skriver				
Regnede				
Danset				
Grædt				
Grinede				
Grynter				
Snorkede				
Hviskede				
Husk				
Glemte				
Tænker				
Talte				
ser				

Når eleverne har identificeret bøjningsmorfemerne og svaret på, hvor mange nutids-, datids- og førnutids-/førdatidsmorfemer der findes, kan man tale om hvordan de forskellige endelser lyder.

Lyt & Ret

Skriv historier med dagens udsagnsord.

Dagens Joker

I de sidste af *Dagens Joker* skal der samles op på nogle af de ting, som eleverne har været igennem i løbet af undervisningsmaterialets lektioner. Der sluttet af med en konkurrence om jokerveje.

- Hvilke jokertegn findes der?
- Hvad kan man bruge * til?
- Hvad kan man bruge # til?
- Hvilken hastighed skal man sætte, når man læser korrektur, altså læser/lytter for at rette det man har skrevet?
- Hvordan indstiller man læsehastigheden?
- Hvor ofte bør man kigge på listen over ordforslag når man skriver?

Konkurrence: hvem finder hurtigst en jokervej til følgende fem ord:

1. Socialforskningsinstituttets
2. Undervisningsdifferentiering
3. Minoritetsbaggrund
4. Miljøorganisationerne
5. Juleaftensdag

Den hurtigste elev forklarer herefter sin jokervej til de andre.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Udsagnsord beskriver *handlingen, aktiviteten*

	MÆRKER og eksempler					
bydeform imperativ	'ingenting' <i>lev</i>					
navneform infinitiv	e <i>leve</i>	'ingenting' <i>gå</i>				
nutid præsens	r <i>lev-e-r</i>	'ingenting' <i>gør</i>				
datid præterium	ede <i>lev-ede</i>	te <i>læs-te</i>	'ingenting' <i>løb</i>	t <i>fand-t</i>	de <i>hav-de</i>	
kort tillægsform perfektum participium	et <i>lev-et</i>	t <i>læs-t</i>				
lang tillægsform præsens participium	ende <i>lev-ende</i>					
hjælpe- udsagnsord til: <i>førnutid</i> <i>førdetid</i>	have <i>har</i> <i>havde</i>	være <i>er</i> <i>var</i>	blive <i>bliver</i> <i>blev</i>	få <i>får</i> <i>fik</i>		
modal- udsagnsord til: <i>fremtid og</i> <i>andre</i> <i>sammen-</i> <i>satte tider</i>	burde <i>bør</i> <i>burde</i>	måtte <i>må</i> <i>måtte</i>	skulle <i>skal</i> <i>skulle</i>	turde <i>tør</i> <i>turde</i>	ville <i>vil</i> <i>ville</i>	kunne <i>kan</i> <i>kunne</i>

Inspireret af Robert Zola Christensen & Lisa Christensen (2009) *Dansk Grammatik*

Lektion 46: Bøjningsendelser 2 (udsagnsord)

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered ordmateriale til *Dagens fokus, mundtligt*
- Forbered eksempelsætninger til *Dagens fokus, skriftligt*

Husker du?

Sidst var der fokus på ordklassen udsagnsord og deres bøjningsmorfemer. Hvor mange tider har vi? Og hvilke? Hvilke former har vi til at hjælpe os med at lave tiderne? Nævn hvordan man laver nutid, datid og førnutid, hvilke bøjningsmorfemer skal der bruges?

Dagens fokus, mundtligt

Tilføjelse af bøjningsmorfem

Fokus er på udsagnsord. Læreren siger et rod morfem (et udsagnsord i bydeform), og eleverne skal tilføje et bestemt bøjningsmorfem og sige hele ordet, fx nutidsmorfemet *-er*: *spiser, hopper, maler* og *sover*; datidsmorfemerne *-ede/-te* eller førnutids-/førdatidsmorfemet *-et/-t*.

Dagens fokus, skriftligt

Hvornår foregår handlingen?

Herunder er en række ord. Tal med eleverne om ordene kan være udsagnsord i nutid eller datid (eller om de tilhører en helt anden ordklasse). Hav eksempelsætninger parat til at understøtte brugen af ordene.

forbier, kvier, minder, misser, vist, viste, grund, savn, savnede, savner, her.

Uregelmæssige udsagnsord

Eleverne læser udsagnsordene i skemaet i opgavekataloget. De to regelmæssige datidsmorfemer er *-ede* og *-te*. De fleste udsagnsord får tilføjet et af disse morfemer, når de bøjes i datid. Men der er nogle udsagnsord, der er det, man kalder uregelmæssige. Det vil sige, at de ikke opfører sig som de fleste udsagnsord, når de bøjes. For disse udsagnsord gælder det, at man må lære formerne udenad. Gennemgå nogle eksempler på klassen, fx 'hvad hedder *drikke* i datid, *bliver* i førnutid?' osv.

Navnemåde	Nutid	Datid	Førnutid
drikke	drikker	Drak	drukke
springe	springer	Sprang	sprunget
Løbe	løber	Løb	løbet
Gå	går	gik	gået
blive	bliver	blev	blevet
binde	binder	bandt	bundet
Stå	står	stod	stået
Få	får	fik	fået

Der kan altså føjes 'ingen endelse'/'ingenting' til listen af datidsmorfemer. De fleste uregelmæssige udsagnsord ændrer vokal i datid og tilføjer ingen endelse. Fx *fik*, *løb*, *var*.

Lyt & Ret

Skriv historier med dagens uregelmæssige udsagnsord.

Dagens Joker

Repeter de forskellige jokertegn og fortsæt konkurrencen om jokerveje.

- Hvilke jokertegn findes der?
- Hvad kan man bruge * til?
- Hvad kan man bruge # til?
- Hvilken hastighed skal man sætte, når man læser korrektur, altså læser/lytter for at rette det man har skrevet?
- Hvordan indstiller man læsehastigheden?
- Hvor ofte bør man kigge på listen over ordforslag når man skriver?

Konkurrence: hvem finder hurtigst en jokervej til følgende fem ord:

1. Adgangsbegrænsninger
2. Afvandingskanalernes
3. Bankfuldmægtig
4. Danseskoleindvielse
5. Centralnervesystemerne

Den hurtigste elev forklarer herefter sin jokervej til de andre.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Udsagnsord bøjes i tid
  - førdatid → førnutid → datid → nutid → fremtid

Lektion 47: Bøjningsendelser 2 (udsagnsord)

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Forbered eksempelsætninger til *Dagens fokus, skriftligt*

Husker du?

I sidste lektion var der fokus på de uregelmæssige udsagnsord. Lad eleverne nævne nogle af dem. Snak også om hvad man sætter på for at lave datid? -ede, -te eller 'ingenting'.

Dagens fokus, mundtligt

Nævn aktiviteter

Eleverne skal tale med sidemanden om, hvor mange aktiviteter de laver i løbet af en dag, eller hvor mange handlinger de foretager. Hver gang de siger en sætning, skal de forsøge at pille udsagnsordet ud, så de bliver opmærksomme på præcis, hvad handlingen er.

Jeg børster tænder → handlingen. Udsagnsordet er *børster*, rod morfemet *børst*. Jeg ser tv → handlingen. Udsagnsordet er *ser*, rod morfemet *se*.

Dagens fokus, skriftligt

Hvornår foregår handlingen?

Herunder er en række ord. Tal med eleverne om ordene kan være udsagnsord i nutid eller datid (eller om de tilhører en helt anden ordklasse). Hav eksempelsætninger parat til at understøtte brugen af ordene.

sker, skete, møde, mødding, ligning, ligner, lig, ligger, savede, sav, save.

Flere uregelmæssige udsagnsord

Eleverne læser udsagnsordene i skemaet i opgavekataloget. De to regelmæssige datids morfemer er *-ede* og *-te*. De fleste udsagnsord får tilføjet et af disse morfemer, når de bøjes i datid. Men der er nogle udsagnsord, der er det, man kalder uregelmæssige. Det vil sige, at de ikke opfører sig som de fleste udsagnsord, når de bøjes. For disse udsagnsord gælder det, at man må lære formerne udenad. Her er flere eksempler:

Navnemåde	Nutid	Datid	Før nutid
græde	græder	græd	grædt
Ligge	ligger	lå	ligget
Lægge	lægger	lagde	lagt
flyve	flyver	fløj	fløjet
Bide	bider	bed	bidt
fryse	fryser	frøs	frosset
Gøre	gør	gjorde	gjort
være	er	var	været

Der kan altså føjes 'ingen endelse'/'ingenting' til listen over antallet af datidsmorfemer i den tidligere opgave. De fleste uregelmæssige udsagnsord ændrer vokal i datid og tilføjer ingen endelse. Fx *fik, løb, var*.

Lyt & Ret

Skriv historier med dagens uregelmæssige udsagnsord.

Dagens Joker

Konkurrence: hvem finder hurtigst en jokervej til følgende fem ord:

1. Ynglingelandsholdsspiller
2. Arbejdsmarkedsoverenskomst
3. Cementrørsfremstilling
4. Demokratiseringsbestræbelser
5. Lektieforberedelse

Den hurtigste elev forklarer herefter sin jokervej til de andre.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Nogle udsagnsord bøjes uregelmæssigt

Lektion 48: Bøjningsendelser 2 (udsagnsord)

Forberedelse

- Læs lektionen igennem
- Find velegnede avisoverskrifter på fx www.ligetil.nu til *Dagens fokus, mundtligt*

Husker du?

Tag modellen over morfemer frem. Hav særligt fokus på navneords, tillægsord og udsagnsords bøjninger. Hvordan laver man flertal? Hvordan laver man 2. grad? Og hvordan laver man førnutid?

Dagens fokus, mundtligt

Nævn aktiviteter

Fortsæt øvelsen hvor eleverne taler med sidemanden om en handling, hvorefter de piller udsagnsordet ud. Denne gang med avisoverskrifter. Find selv på dramatiske overskrifter, eller hav en avis liggende som inspiration, evt. www.ligetil.nu

Fx 'Drager spiser to riddere på Nordfyn' → handlingen. Udsagnsordet er *spiser*, rod morfemet *spis*.

Dagens fokus, skriftligt

Datid

Herunder er en historie om en dreng og et computerspil. Historien foregår i datid, men alle udsagnsordene optræder i navnemåde. Eleverne skal indsætte datidsformen af det udsagnsord, som optræder i parentes. Herefter slettes parentesens, mens det bøjede udsagnsord står tilbage i teksten. Fx 'Hovedtelefonerne (trykke) ubehageligt mod ørerne...' → 'Hovedtelefonerne trykkede ubehageligt mod ørerne...'

Eleverne kan bruge CD-ORD, mens de skriver. Når de er færdige, skal de lytte historien igennem med oplæsningen i CD-ORD. Har de fået de rette endelser på?

Computerspillet

Hovedtelefonerne (trykke) ubehageligt mod ørerne, som (være) helt røde. De (være) ømme. Rolf (tage) hovedtelefonerne af og (knibe) øjnene i, mens han (gnide) øjenlågene. Han (gabe) og (presse) sine fingre mod hinanden. Han (rejse) sig op og (gå) ud på badeværelset for at børste tænder. Hans øjne (have) små blodrøde lyn i den hvide iris. Rolf (lægge) sig i sengen igen og (trække) dynen langt op over hovedet. Counterstrike (være) et gammelt spil, men det (være) en tradition som (starte) mens han (gå) på efterskole. Rolfs øjne (glide) i, og han (vende) sig om på siden. Øjnene (dunke) stadig som om de (ville) fortælle ham noget. Selvom

han ikke (spille) computer mere, (kunne) han stadig se og fornemme stemningen fra Counterstrike. Rolf (begynde) at drømme.

Fortsættes...

Lyt & Ret

Eleverne fortsætter historien om Rolf, og de skriver drømmen i nutid. Ved hjælp af CD-ORD skal de lytte til og rette det, de skriver. Husk anbefalingen om 120 ord/minuttet ved lyttekorrektur.

Dagens Joker

I den sidste *Dagens Joker* skal der samles op på nogle af de ting, som eleverne har været igennem i løbet af undervisningsmaterialets lektioner. Der sluttet af med en konkurrence om jokerveje.

Spørg eleverne om følgende:

- Hvilke jokertegn findes der?
- Hvad kan man bruge * til?
- Hvad kan man bruge # til?
- Hvilken hastighed skal man sætte, når man læser korrektur, altså læser/lytter for at rette det man har skrevet?
- Hvordan indstiller man læsehastigheden?
- Hvor ofte bør man kigge på listen over ordforslag når man skriver?

Konkurrence: hvem finder hurtigst en jokervej til følgende fem ord:

1. Jubilæumsgratiale
2. Telefonabonnement
3. Tryklufsbremsepedal
4. Udenrigsministermøde
5. Slumkvarterssanering

Den hurtigste elev forklarer herefter sin jokervej til de andre.

Elevduks

I dokumentet *Elevduks* skriver eleverne i korte vendinger det, de synes var det vigtigste i dagens lektion.

Dagens Duks

- Opsamling *Dagens Duks* og *Elevduks* lektion 41 - 47